

Karolinska Institutet tar en anamnes på:

Vägen till logopedin – skapandet av en profession

Svenska logopedutbildningens historia

Hammarberg & Normark
(red.)

**Karolinska
Institutet**

Karolinska Institutet tar en anamnes på:

Vägen till logopedin – skapandet av en profession

Svenska logopedutbildningens historia

Hörsal Nanna Svartz

2014-09-23

Redaktörer:

Britta Hammarberg och Daniel Normark

Layout: Marie Oscarsson

Utgivare:

Karolinska Institutet

Enheten för Medicinens Historia & Kulturarv

Daniel Normark

KI kultur vittnesseminarieserie nr 7

ISBN: 978-91-86873-06-6

April 2018

Daniel.Normark@ki.se

Tryck: e-Print AB, Stockholm

Omslagets foto Björn Hammarberg

Karolinska Institutet tar en anamnes på:

Vägen till logopedin – skapandet av en profession

Svenska logopedutbildningens historia

INNEHÅLL

Förord.....	9
Gunnar Bjuggren - arkitekten bakom logoped- utbildningen. En essä av Britta Hammarberg.....	13
Vägen fram till logopedutbildningen 1950-1964 av G. Bjuggren.....	21
Femtio år med logopedi i utveckling. Ett vittnesseminarium.....	69

Förord

I Sverige började den första akademiska kursen för logopeder 1964 i efterkrigstidens guldålder och det är denna 1900-talshistoria som denna skrift berättar om. En profession såsom logopedens bör förstås utifrån de historiska processer, händelser och skeenden som format yrket till vad det är, i en tid när den specialiserade expertisen inte nödvändigtvis var efterfrågad eller självklar. Ett relativt ungt tillskott i välfärdssamhällets professionskontrakt öppnar upp möjligheten att vi kan närma oss dessa processer genom att tala med aktörer som var delaktiga i processen, vi kan komplettera arkivkällor med intervjuer och vittnesseminarier, i vad som ibland kallas ”oral history”.

En central komponent i formandet av en profession, en gemenskap av experter, utgörs av utbildningen och bildningen som danar läkaren till en läkare, juristen till en jurist och givetvis logopeden till en logoped. Skriften som du håller i din hand tar fasta på detta och är en sammanställning av olika källmaterial som berättar om hur logopedi kom att skapas till vad det är idag i Sverige.

Britta Hammarbergs essä om Gunnar Bjuggren tecknar ett porträtt över den svenska logopedins portalfigur, en person vars gärningar och temperament satte prägel på vad många identifierar som svensk logopedi. Detta följs av en minnesbetraktelse skriven av Gunnar Bjuggren själv 1989. ”Vägen fram till logopedutbildningen 1950-1964” publicerades aldrig, men har cirkulerat bland Bjuggrens lärjungar. Ett manuskript finns även bevarat i Gunnar Bjuggrens personarkiv vid Riksarkivet i Marieberg¹ ett källmaterial som med fördel rekommenderas för den som vill fördjupa sig i logopedins historia i Sverige. Vi har enbart kompletterat med rubriksättning i dessa memoarer.

Skriften avslutas med den redigerade transkriptionen av ett logopedihistoriskt vittnesseminarium, som hölls den 23 september 2014 i Nanna Svartz aula i Karolinska Sjukhusets huvudbyggnad. Inspelningen av seminariet finns tillgänglig på DVD². Vittnesseminariet samlade representanter från de första utbildningarna i logopedi i Stockholm, Lund och Göteborg men även

ett stort auditorium med representanter från samtliga lärosäten med logopedutbildning. Diskussionerna kring hur utbildningarna växte och formades vid de olika skolorna utgör en talande fortsättning om hur yrkesgruppen växte, efter att den fått en utgångspunkt.

Tillsammans hoppas vi att dessa olika källmaterial kan hjälpa läsaren att få en inblick i logopedutbildningens historia, både dess tillblivelse och de första femtio årens utveckling. Vi hoppas att detta väcker nyfikenhet, både angående logopedi som ämne och hur en profession finner sin identitet. Berättelsen visar yrkets framgångar och de kamper som skett, internt och externt för att forma ämnet till vad det är idag, samtidigt som den visar hur dagens framgångar inte kan tas som självklara utan måste vårdas och utvecklas för att yrket i sig ska kunna bestå.

Britta Hammarberg & Daniel Normark, Stockholm, december 2017.

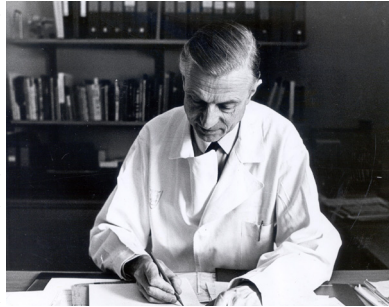

Gunnar Bjuggren - arkitekten bakom logopedutbildningen. En essä.

Av Britta Hammarberg

”Mitt livs stora äventyr”, så summerade Gunnar Bjuggren – vid en intervju som Eva Feuer och jag gjorde med honom inför logopedutbildningens 25-årsjubileum 1989³ – sitt engagemang när han åtagit sig att utreda behovet av ”utbildning av pedagoger för verksamhet inom ämnesområdet röst- och talrubbningar samt inom röst- och talvården”, en utredning som efter många förhandlingar och åtskilligt envetet arbete åtta år senare ledde till att en utbildning i logopedi startade i Sverige.

Efter med lic- examen vid Karolinska Institutet 1938 hade Gunnar Bjuggren (1907-1996) specialiserat sig på öron-näsa-hals-sjukdomar och tjänstgjort som underläkare vid olika Stockholmssjukhus. I början av 50-talet hade han en barnöronmottagning på Sabbatsbergs öronklinik.

Gunnar Bjuggren

Han kom då i kontakt med barn med tal- och språkrubbningar och blev varse de stora bristerna inom talvården. Så kom det sig att han bestämde sig för att även utbilda sig i foniatri, och i maj 1953 blev han specialist i foniatri. Tal-, språk- och röstrubbningar var ett eftersatt område och han ville råda bot på detta. En foniatrisk poliklinik öppnades 1955 på Sabbatsberg. Han lyckades knyta ett antal erkänt skickliga tal- och röstterapeuter till kliniken, av vilka ett par – Ingrid Westerlund och Ninni Elliot – så småningom blev både lärare och kursdeltagare på den första logopedkursen.

1956 tillsatte Skolöverstyrelsen, Medicinalstyrelsen och Socialstyrelsen i samråd en arbetsgrupp, i vilken Gunnar Bjuggren ingick, med uppdrag att utreda behovet av ”utbildning av pedagoger för verksamhet inom ämnesområdet röst- och talrubbningar samt inom röst- och talvården”⁴. Efter åtskilligt

utredande och en studieresa till USA, där han hämtade inspiration från Speech and Language Pathology-utbildningar vid flera universitet, kunde han så småningom lägga fram ett förslag om en treårig logopedutbildning på högskolenivå som tillställdes Medicinalstyrelsen. 1960 hemställde Medicinalstyrelsen hos regeringen om medel till att förverkliga en logopedutbildning. Gunnar hade då utarbetat en utbildningsplan, som bifogats äskandet. Utbildningens upplägg var tydligt inspirerat av de amerikanska utbildningarna med en fakultetsövergripande kombination av humanistiska och medicinska ämnen.

När Eva Feuer och jag intervjuade Gunnar 1989 om logopedutbildningens tillkomst fick han frågan ”Hur kom du fram till vad som borde ingå i utbildningen?”, svarade han: ”Vad jag själv behövde var avgörande. Jag hade ju ingen att vända mig till, jag måste själv försöka. Just genom att jag inte kunde så mycket så började jag fråga!”⁵. Till sin hjälp hade han bland andra studiekamraten Nils Haak, sedermera psykoanalytiker, och Nils Malm, som var fil lic i psykologi (och sedermera rektor för Manillaskolan för döva). Gunnar lade upp utbildningen ungefär som medicinarutbildningen, i den kliniska delen av utbildningen fick vi ha patienter i behandling under handledning och dra patientfall inför handledare och kurskamrater. I anslutning till detta gavs föreläsningar. Gunnar såg sig inte som en akademisk lärare så han föreslog att vi bildade en studiecirkel, i synnerhet som samtliga studenter hade sina betyg i fonetik och pedagogik innan vi kom in på utbildningen.

När utbildningen väl kunde komma igång åtta år efter utredningen, var det en seger för Gunnar Bjuggren. För det hade inte alls varit självklart att en utbildning av detta slag skulle anordnas på högskolenivå. Det gick väl lika bra, tyckte flera av hans kollegor i läkarvärlden, att i likhet med andra vårddyrkesutbildningar lägga utbildningen vid en särskild yrkes(hög)skola eller ett specialinstitut på gymnasial eller postgymnasial nivå. Så hade man det ju i övriga Europa. Men för Gunnar var det självklart att det skulle vara en akademisk utbildning med hög grad av självständighet.

”Vi måste kunna utvärdera metoderna och visa på effekterna av vad vi gör. För det krävs gedigna teoretiska och kliniska kunskaper”. Så argumenterade Gunnar för en akademisk logopedutbildning. Det krävdes att studenterna fick träning i vetenskaplig metod och att kritiskt granska vad som publicerades. Man skulle även kunna granska och utvärdera olika behandlingsmetoder. Därmed var universitetsnivån given.

Gunnar Bjuggren förde således framgångsrikt logopedutbildningen i hamn, den startade hösten 1964 som en försöksutbildning vid Karolinska Institutet i samarbete med Stockholms Universitet med ämnena fonetik/lingvistik och pedagogik (som senare ersattes av psykologi). 1970-71 blev den en fast utbildning, samtidigt som den andra logopedutbildningen i Sverige startade i Lund.

Gunnar Bjuggren

Samarbeten och förutsättningar

Förutom Gunnar Bjuggrens kraftfulla engagemang fanns det en del andra goda förutsättningar för att starta en logopedutbildning vid den här tiden i Stockholmsområdet. På KTH fanns den världsledande institutionen **Taltransmissionslaboratoriet**, där **Gunnar Fant** byggt upp unik tal- och röstforskning redan på 50-talet. Gunnar Bjuggren hade deltagit i seminarier och även i forskning⁶ på KTH-institutionen, och Gunnar Fant och han blev goda vänner. Den vänskapen kan man säga blev en viktig byggsten i logopedibygget.

Ytterligare inspiration för Gunnar Bjuggren var att **Claes-Christian Elert** med flera universitetslärare i början av 60-talet höll på att bygga upp ämnena **fonetik** och **allmän språkvetenskap vid Stockholms universitet (SU)**, som dittills enbart fanns vid Lunds och Uppsala universitet.

En del av oss, som kom att bli Gunnar Bjuggrens första elever 1964-65, hade redan kontakt med dessa miljöer innan logopedutbildningen startade. Vi deltog i seminarier på KTH under Gunnar Fants ledning liksom på SU i Fonetik-Allmän språkvetenskap. En inkörsport för oss blivande logopedier var de kurser i propedeutisk fonetik som Claes-Christian Elert höll

för alla som läste språk. Flera av oss hade ursprungligen tänkt bli språklärare och hade därmed kommit i kontakt med fonetiken. Några av oss blev också lärare i dessa propedeutiska fonetikkurser i väntan på att en logopedutbildning skulle starta.

Det fanns således flera samverkande faktorer i dessa olika kulturer, synergivinster skulle man kalla det med dagens terminologi, som gav goda förutsättningar för utbildningen. Det var ett öppet klimat, som bestått under de följande åren, vi har alltid varit välkomna att delta i KTH-seminarierna liksom i seminarier på Stockholms universitet.

För Gunnar Bjuggren var det samtidigt viktigt att utbildningen fick en medicinskt välgrundad inriktning. Han föreslog därför att den skulle förläggas till ett undervisningssjukhus, Sabbatsbergs sjukhus. Studenterna skulle tidigt komma i kontakt med patienterna. Därför knöt han kompetenta och inspirerande lärare och kliniskt verksamma forskare i medicinska ämnen som föreläsare till utbildningen. Som nämnts ovan hade han redan ett antal mycket kunniga personer inom tal-språk-röstområdet anställda på den foniatriska polikliniken på Sabbatsbergs sjukhus redan innan utbildningen startade: Ingrid Westerlund, sjuksköterska med en bakgrund i barnpsykiatri och nu inriktad på barn med försenad tal- och språkförmåga, Caj-Mari Nygren, tallärare från Klosters Röstskola, och Ninni Elliot, skådespelare, sångerska och röstpedagog (som senare kom att bli röstlogopedins grand old lady och hedersdoktor vid Karolinska Institutet.)

De medicinska specialister som knöts som föreläsare till utbildningen var företrädesvis docenter och professorer vid Karolinska Institutet, såsom Jan Wersäll, prof i öron-näsa-hals, Bo Bille, docent i pediatrik, Anders Mårtenson, neurofysiolog, Lars Billing, barnpsykiolog med många fler.

Gunnar var kursledare vid logopedutbildningen i tio år fram till sin pensionering 1974, då docent Björn Fritzell tog över såväl kursledarskapet som chefskapet för den foniatriska kliniken.

För sina insatser att skapa en logopedutbildning i Sverige utsågs Gunnar Bjuggren 1977 till hedersdoktor vid Karolinska Institutet.

Logopedutbildningen kom att byggas ut. Gunnar fick uppdrag av Universitetskanslersämbetet att leda utredningar av var ytterligare logopedutbildningar i landet kunde placeras. På så sätt tillkom logopedutbildningar vid Lunds universitet 1971, Göteborgs universitet 1980 och Umeå 1997. Senare har utbildningar även tillkommit i Linköping 2003 och Uppsala 2005⁷.

En förebild

För den som haft förmånen att lära sitt yrke hos Gunnar Bjuggren, vara hans medarbetare och med tiden hans efterträdare, var han en förebild. Han var ständigt aktiv med olika utredningsuppdrag vad gällde den kliniska talvården i Socialstyrelsen, Universitets- och högskoleämbetet och dessa ämbetsverks föregångare⁸. Han visste alltid vart han var på väg och hade argumenten klara för sig. Han sökte nya vägar när han stötte på motstånd, och hade ett starkt civillurage och en konsekvent hållning i sakfrågor. Samtidigt var han en skicklig kliniker, som ofta kunde läsa av det utsagda vid mötet med andra, och en varm och engagerad lärare för sina studenter.

Vägen fram till logopedutbildningen 1950-1964

Av Gunnar Bjuggren

INNEHÅLL

Utredningen ”Talvård för barn med talfel” – avstamp för en logopedutbildning.....	23
Tre ämbetsverk går samman.....	23
”Mitt livs stora äventyr”.....	24
Vägen in i foniatrik – medvind och motstånd.....	25
Att bygga upp en foniatrisk mottagning.....	29
En seger på vägen - den foniatriska polikliniken på Sabbatsberg inrättas.....	32
Röstterapi till Sabbatsberg – inspiration från Gunnar Fant och Svend Smith	33
Logoped – röst-, tal- och språkterapeut.....	36
Kampen för foniatri som en självständig specialitet.....	38
Tal- och hörselcentral.....	40
”Sedan jag läst det här, vet jag äntligen vad foniatri är”.....	42
Talvårdens organisation – ett ytterligare utredningsuppdrag.....	45
Logopedutbildningen blir till.....	47
Från Charlottendals skolhem till Hällsbo specialskola för hörsel- och talskadade barn.....	50
USA-resan.....	52
Talpedagogutbildningen i Stockholm hospiterar på Foniatriska avdelningen, Sabbatsberg.....	56
Bromans afasipedagogutbildning i Göteborg.....	58
Logopedutbildningen delas upp i en teoretisk del och en praktisk-klinisk.....	60
Blivande logopeders förening och de sista turerna kring igångsättandet av en utbildning.....	62

Utredningen ”Talvård för barn med talfel” – avstamp för en logopedutbildning

För utredning av ”talvård för barn med talfel” sammanträdde den 18 oktober 1956 en ”subkommitté”, som en vecka tidigare tillsatts av skolöverstyrelsen (SÖ) efter ett beslut som grundade sig på en överenskommelse på högsta ledningsnivå mellan skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen och socialstyrelsen (SoS).

Subkommitténs medlemmar utgjordes av undervisningsrådet Hildur Nygren (ordförande) skolöverläkaren, titulärprofessor C. W. Herlitz, överinspektören och föredraganden i psykiatriska barn- och ungdomsfrågor i medicinalstyrelsen dr Torsten Arneus och föreståndaren för foniatriska polikliniken på Karolinska sjukhuset dr Bertil Kågén. Som experter, representerande respektive skolöverstyrelsen, medicinalstyrelsen och dåvarande socialstyrelsen hade kallats föreståndaren för Stockholms skolors talkliniker fil. mag. Aina Börjeson, föreståndaren för foniatriska polikliniken vid Sabbatsberg, dr Gunnar Bjuggren och talfelspedagog Märtha Mörling som dock avböjde fortsatt medverkan.

Tre ämbetsverk går samman

För den oinvidde kan det ha tätt sig överraskande att ett ärende, som gäller skolbarn med talfel, kunnat uppfordra generaldirektörerna i tre ämbetsverk att gå samman för åtgärder att avhjälpa dylika åkommor. I medicinalstyrelsen hade emellertid generaldirektör Arthur Engel uppmärksammat hela talvårdens kris och slagit larm därom i samband med att styrelsen 1954 dragit upp riktlinjer för den medicinska rehabiliteringsverksamheten. Inom skolans område hade bland annat organisationer för lärare och lärarekandidater, liksom universitetslärare inom den språkliga sektorn sedan länge vittnat om talvårdens bristsituation och efterlyst en upprustning.

Ordföranden framhöll att skolöverstyrelsen mycket länge varit medveten om bristerna och sedan 1948 årligen hos regeringen hemställt om medel till bland annat utbildning av ”talfelspedagoger” utan att ha fått gehör. Till grund för dessa skolöverstyrelsens framställningar, låg ett förslag som emanerade från

en av styrelsen genomförd utredning om förutsättningarna för skoltalvårdens upprustning och som 1948 lagts fram med skolöverläkare C.W. Herlitz som föredragande. Utredningen inkluderade ett remissutlåtande ”angående åtgärder för botande av svårare talrubbingar etcetera”, som professor Torsten Skoog vid Karolinska sjukhusets öronklinik utarbetat i egenskap av vetenskapligt råd vid medicinalstyrelsen. Som dr Kågén, foniatr vid öronkliniken tidigare anförtrött mig, var det han som furnerat professor Skoog med i utlåtandet foniatriska uppgifter och synpunkter. Ordföranden gav ingen förklaring till regeringens avvisande hållning till skolöverstyrelsens förslag, ej heller till varför inte 1948 års utredning med 1944 års specialistutlåtande inte kunde läggas till grund för subkommitténs arbete. Kanske för att ”inte spilla krut på döda hökar”? De för utredningen och utlåtandet medansvariga kommittémedlemmarna Herlitz och Kågén sade ingenting därom. I överläggningarna diskuterade man huvudsakligen om hur arbetet med insamling av uppgifter av olika slag borde bedrivas.

Inte heller jag sade något om skolöverstyrelsens förslag 1948. Men jag lade ändå fram ett förslag som aktualiserade skolöverstyrelsens framställning och vad den gått ut på: ”dels en fortsättningskurs i röst- och talvård för lärarpersonal” och ”dels en utbildningskurs för talfelspedagoger”; kurser som skulle bedrivas som försöksverksamhet i mindre skala och beräknats att i takt med ökade förutsättningar kunna växa ut till en efter 5 à 10 år tio gånger så stor, fullt utvecklad arbetsorganisation. Om de i utredningen och utlåtandet framförda principiella förutsättningarna för utbildning av kvalificerade talfelspedagoger, fann jag ingenting att invända mot: ”betydelsen av en grundlig utbildning även ur medicinsk synpunkt och att talfelspedagogerna vänja sig vid att stå i kontakt med läkaren såväl beträffande diagnosticerandet som beträffande terapin”. Men när jag tagit del av de konkreta förslagen, mindes jag texten i ”Melodin som kom bort”.

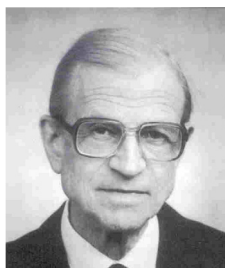
”Mitt livs stora äventyr”

Helt visst upplevde jag beslutet i subkommittén som en stimulerande händelse. Det gav mig ett ansvarsfyllt förtroendeuppdrag men också - det anade jag inte då - mitt livs stora äventyr. Hur hade jag egentligen fått chansen?

Vägen in i foniatrik – medvind och motstånd

När jag som specialist i öron-, näs- och halssjukdomar i december 1952 lämnade min underläkartjänst på Sabbatsbergs öronklinik, hade jag ett decennium av utbildning och efterföljande tjänstgöring i öronsjukvården bakom mig. Under de senaste åren hade jag kunnat ägna en del av tiden åt forskning och producerat ett antal skrifter. Mitt intresse kunde i väsentlig utsträckning ägnas åt åkommor

Gunnar Bjuggren

hos barn, tack vare att Eastmaninstitutets barn-öronavdelning under några år varit sammanlänkad med öronkliniken på Sabbatsberg. Efterhand började jag att uppmärksamma olika slag av tal- och röstrubbningar hos barnen, både dem som orsakats av hörselskada och andra former. Detta mitt växande intresse gav upphov till en ambition att börja studera ämnet systematiskt. När jag vid en kontakt våren 1950 med foniatern på Karolinska Sjukhuset, dr Bertil Kågén, blev erbjuden att auskultera på foniatriska polikliniken, accepterade jag därför tacksamt. Erbjudandet innefattade ett åtagande från min sida att uppehålla sommarvikariatet på foniatriska polikliniken. Överenskommelsen betydde fördelar för oss bägge. Ingen räknade med att jag skulle fortsätta auskultansen efter vikariatet. Genom att min chef, dr Georg Öhgren, tillät mig att inom vissa gränser omdisponera min arbetstid på Sabbatsberg, fick jag möjlighet att från början av maj 1950 följa och medverka i foniatriska verksamheten på Karolinska sjukhuset.

Bertil Kågéns tjänstgöring visade sig begränsad till cirka nio timmar per vecka, varunder han skötte tre dagars mottagning. Eftersom jag själv var otolaryngolog, hade jag föga utbyte av att följa Kågéns öron-, näs- och halsundersökning av patienterna. Varken analys eller terapi av röstrubbningar förekom på polikliniken. Röstpatienter hänvisades till Kågéns privatpraktik, där han också modellerade gompatienternas obturatorer. Kågén ville dessutom inte ha mig närvarande vid amnesupptagningen. Jag hann dock få några värdefulla ”tips” innan jag helt övergick till att under ledning av den till talfelspedagog på polikliniken upplärda sjuksköterskan Syster Gudrun Grendin

(som gift) praktisera övningsbehandling av patienterna. Syster Gudrun skötte poliklinikens verksamhet på skickligt och ansvarsfullt sätt. Under första tiden delade hon ansvaret med en både till egna åren och vid polikliniken äldre kollega, Syster Elisabet, som emellertid efter kort tid blev sjukledig. Jag uppskattade i högsta grad Syster Gudruns arbete, inte minst hennes undervisning. Hon lärde mig gängse kliniska elementa och besvarade välvilligt alla mina frågor. Hon var min första lärare och gjorde min auskultans meningsfull.

Under mitt foniatriska sommarvikariat blev jag på det klara med att talvården befann sig i ett läge av stillastående, såväl kvantitativt som kvalitativt. Det i det föregående nämnda remissutlåtandet hade 1944 författats av öronklinikens chef professor Torsten Skoog på grundval av Bertil Kågéns expertuppgifter. Det utgår från att utbildningen av talfelspedagoger ”bör förläggas i kontakt med i första hand foniatriska polikliniken vid Karolinska sjukhuset”, där ”en djup förankring av foniatrin redan nu uppnåtts”, och lämnar en beskrivning av polikliniken. För mig som blivit en initierad framstod denna som en åtminstone i sammanhanget missvisande skönmålning: ”den till patientantalet största i Europa”, ”en poliklinik för hela landet med samma möjligheter för alla patienter, för barn såväl som vuxna”. I själva verket var dessa möjligheter minimala och de borde ha föranlett en hemställan om medel till upprustning med hänvisning till poliklinikens föreslagna centrala roll i utbildningen av på medicinsk grund välkvalificerade talfelspedagoger.

I utlåtandet framhöll man klart behovet av att utöver foniatriska polikliniken i Göteborg inrätta flera sådana ute i landet, närmast i Lund och Umeå.

I Uppsala sökte, enligt ryktet, professor Olle Nylén en foniatrer till sin ny-uppförda, utvidgade öronklinik.

Trots att jag hade fullt upp med arbete på Sabbatsberg, både det kliniska med täta jourdygn och det vetenskapliga, svalnade ej mitt intresse för foniatrin och dess uppgifter i talvårdens utveckling. Därför bad jag att få fortsätta auskultansen under hösten 1950 och fortsättningsvis.

I oktober 1950 tog jag kontakt med professor Nylén i Uppsala. Jag förhörde mig om det kunde gå att i en tjänst förena öronbarnpoliklinik och foniatrisk poliklinik. Nylén ville gärna få mig till Uppsala men kunde givetvis inte ge något besked. Tills vidare lät han mig inväljas i en ”styrelse för hörselvårdens ordnande” i Uppsala län.

Vid denna tidpunkt kärvade det till i förhållandet till Kågén. Det började med att jag fått ta hand om ett remissyttrande rörande reviderade specialistbestämmelser. Jag fann det angeläget att införa fonetik som randutbildningsämne och anpassade övriga ämnens fördelning därtill. Men Kågén var helt ointresserad av att överhuvudtaget diskutera ändringar. Han strök dem och hänvisade till att bestämmelsernas innehåll var likgiltigt, eftersom ju rättigheterna för foniatrins del alltid beviljades genom dispens, så länge det inte stod någon utbildningstjänst till buds. Hans cyniska ointresse kändes utmanande. Skulle verkliga talvårdens många oplöjda fält få lämnas åt sitt öde?

Under 1951 tog jag upp diskussion med öronklinikens ”äldre” underläkare om den totala passivitet i ledningen av foniatriska polikliniken som hindrade dess egen utveckling och därmed också dess uppgift att spela en central roll i hela talvårdens uppryckning. Jag fick veta att professor Skoog själv länge varit bekymrad. Därvid förblev det.

I november hade jag avslutat det vetenskapliga arbetet. En av oss i kretsen hade då disputerat på sitt avsnitt. För egen del valde jag att avstå från att göra en sådan sammanställning. Jag valde att i stället fortsätta min utbildning vidare för att uppnå specialisträttigheter i foniatri. Jag tog avsked från min tjänst på Sabbatsberg.

Auskultansen på Karolinska sjukhuset hade jag avslutat i augusti. Samtidigt hade jag avtalat med foniaterkollegan dr Jan Bratt i Göteborg att få fortsätta min auskultans på hans privatklinik under de fyra månader som enligt bestämmelserna ännu återstod i ämnet. Jag fick samtidigt uppehålla hans tjänster vid stadens foniatriska poliklinik och vid skolornas talkliniker.

Även om, som Jan Bratt själv medgav, han inte haft någon tid över för att förnya sina kunskaper sedan han avslutat sin spe-

cialistutbildning, så var både hans ”brokigt” utbildade röst- och talpedagoger så engagerade i sitt arbete, så öppna och diskussionsvilliga att de fördjupade mina kunskaper. Särskilt värdefullt var det för mig att få vara med vid analys, bedömning och övningar av rösten i olika fall. På Karolinska sjukhuset hade jag inte upplevt sådan verksamhet.

När jag i slutet av 1951 bestämt mig för specialistutbildning i foniatri, stod det klart att jag måste kämpa med tiden för att hinna fullborda hela utbildningen enligt gällande bestämmelser om 3-åriga studier. Som otolaryngolog hade jag avverkat två år och var tvungen att under 1952 komplettera med fyra månader foniatri och sex månader neurologi, innan 1954 års nya bestämmelser med krav på fem års utbildning skulle träda i kraft. Den stora stötestenen var att utbildningstjänst på Serafimerlasarettets neurologiska klinik var utomordenligt åtråvärd och att sommarvikariatet inte kunde bli så långa. Jag utbad mig hos audiologen Lennart Holmgren om stöd från öronkliniken på Karolinska sjukhuset. Troligen fick jag rekommendation av professor Torsten Skoog. Efter att under en vecka haft semester (den första på tre år) kunde jag tillträda tjänst på neurologiska kliniken den 1 juni hos professor Nils Antoni. Men jag fick konkurrens i fråga om de sista 14 dagarna. Spänningen höll i sig in i det sista, innan jag fullbordat specialistutbildningen.

Ytterligare ett hinder som jag måste forcera innan jag kunde ingå till Läkarförbundet med begäran om att få specialisträtigheterna i foniatri beviljade, var att dr Kågén gjorde svårigheter när jag bad att få mitt intyg om fullgjord auskultans på Karolinska sjukhuset undertecknat.

En helt oväntad svårighet orsakades av att den av Läkarförbundet anlidade sakkunniga dr Elly Ohlsson-Edlund – efter hörande hos dr Kågén – frånsade sig uppdraget att bedöma värdet av min auskultans hos dr Bratt i Göteborg. Först sedan Läkarförbundets centralstyrelse genom ett unikt förfarande ställt upp som ämnessakkunniginstans(!), kunde den förklara mig som specialist den 21 maj 1953.

I januari 1953 stod jag ”pank och fågelfri” på min plattform av två medicinska specialiteter.

Att bygga upp en foniatrisk mottagning

Mitt första steg var att den 9 januari uppsöka öronkliniken på Sabbatsberg och då föreslå min gamle chef dr Georg Öhngren att vid öronkliniken starta en ”intern” foniatrisk mottagning för hela sjukhusets patienter. Jag visste att under viss tid av dagen stod vissa utrymmen lediga. Jag tänkte mig denna mottagning av närmast symbolisk storlek som en inledning till inrättande av en verklig stadens foniatriska poliklinik. En sådan hade ju funnits på Sabbatsberg 1929-31 under ledning av dr Bertil Borg och 1933-40 under dr Bertil Kågén, det vill säga fram till dess flyttning tillsammans med dåvarande öronkliniken under professor Gunnar Holmgren till nybyggda Karolinska sjukhuset. Dr Öhngren var alls inte beredd, varken på att jag hunnit bli foniatrer och ännu mindre på mitt förslag. Men han reagerade positivt och gav mig faktiskt tillåtelse. Jag begärde tills vidare ingen ekonomisk ersättning från sjukhuset för denna ”försöksverksamhet”, som dock blev värdefull som replikpunkt med viss status.

För någon tid sedan hade jag råkat komma i besittning av ett hyreskontrakt på en gammal praktiklokal vid Södermalmstorg men hade nu inga som helst ekonomiska möjligheter att själv öppna praktik. Jag hade övertagit den så att säga ”för säkerhets skull”, om alla andra skepp skulle bli brända. Jag behöll den emellertid som reserv.

Redan samma dag erbjöd jag via docent Lennart Holmgren mina tjänster åt Scoutstiftelsens Wedenberg - förskolor för hörselskadade barn och redan den 12 januari var jag engagerad. Då jag fann att man behövde en ny lokal för en av förskolorna, erbjöd jag min outnyttjade praktiklokal. Den 16 januari skrevs avtal, som innebar att jag inte bara blev hyresvärd utan dessutom åtog mig att söka fastställa talets utveckling hos de enligt dr Erik Wedenbergs metod ”hörseltränade” barnen och helst genom att mäta den. Sedan jag fått fram ett test för att mäta talets förståelighet, genomförde jag, på ett vindsrum i mitt hem i Hagalund som apterats som avlyssningsrum och med utnyttjande av en privat förvärvat magnetofon, en undersökning, som 1954, publicerades i Acta otolaryngica supplement 110: ”A method to test the intelligibility of the speech of the pre-school children with severe hearing impairment”⁹⁹.

Genom mitt arbete med de hörselskadade småbarnen lärde jag känna de ledande bland förkämparna för Wedenbergs hörselträning, till vilka hörde, utom Lennart Holmgren och Wedenberg själv, industrimannen och scoutchefen Bengt Junker och hans hustru författarinnan Karin Stensland-Junker samt undervisningsrådet Hildur Nygren. Rektor Nils Malm på Manilla dövlararseminarium och dövskola tog jag också kontakt med redan i mitten av januari 1953, och efterhand började jag hospitera hos dövlararna och följa främst Malms seminarieundervisning. Så småningom medverkade jag med några föreläsningar. Vid utarbetandet av "förståelse"-testet fick jag goda råd av dövlarare Ernst Nylander.

Den 22 januari 1953 sammanträffade överläkare Öhngren och jag på Manilla med rektor Malm och dr Wedenberg för att enligt dr Öhngrens önskan, få höra deras uppfattning om behovet av en foniatrisk poliklinik på Sabbatsberg. Dr Öhngren värdesatte högt deras positiva inställning.

Efter mitt besök i november 1950 hos professor Olle Nylén i Uppsala fick jag under Göteborgsvistelsen 1952 ett antal skrivelser från honom med information om budgetläget och hur stora mina utsikter kunde vara. Jag räknade inte längre med att inom rimlig tid nå fram till en tjänst på öronkliniken. Men när Olle Nylén erbjöd mig att från och med hösten 1953 hålla 12 föreläsningar om året vid öronkursen för medicine kandidaterna, accepterade jag. Att under sommaren tvingas utarbeta de fyra timmars foniatriföreläsningar varje kurs skulle höra, visade sig bli av oskattbart värde.

Sådd, groning, tillväxt och skörd tar alla sin tid. År 1953 hade varit en såningstid. Men redan den 30 september stack en första grodd upp i skepnad av två tjänstemän, som oanmälda dök upp på förskolan i min praktiklokal vid Södermalmstorg. Det var inspektör Åke Blom från sjukhusdirektionen och länskskoleinspektör Blomquist som kom för att förhöra sig om skolans verksamhet.

Allt sedan 1948 pågick i olika "skov" utredning om Stockholms hörselvårdsorganisation. Vid denna tidpunkt förberedde man att stadens barnavårdsnämnd skulle överta driften av de sammanslagna tre förskolorna för hörselskadade små-

barn: Hörselfrämjandets och de två Wedenberg-förskolorna. Inspektör Blom var sekreterare i vederbörande utredning och lyssnade uppmärksam även när jag redogjorde för min egen insats på förskolan och foniatrins uppgifter i diagnostiken av gravt talhämmande barn samt då jag framhöll vikten av samverkan mellan talvård och hörselvård.

Den 22 oktober kallades jag till sjukhusdirektör Gösta Pehrson, som ville höra min inställning till inrättande av en foniatrisk mottagning på Sabbatsberg, för att där, tillsammans med planerad hörselpoliklinik, samverka med en hörcentral. Jag fann förslaget gott men framhöll att det fanns gott om röst- och talrubbingar för en foniatrisk poliklinik att ta hand om. Jag blev ombedd att författa en promemoria, som jag tillställde honom den 3 november. Den 6 november blev jag av Gösta Pehrson sammanförd med barnavårdsdirektör K-E Granath på dennes tjänsterum för att informera om planerna och ge besked om personalbehov och lönesättning, det senare en känslig, för att inte säga farlig fråga. Jag lyckades hävda att talfelspedagoger på foniatrisk poliklinik hade specialkunskaper och konsultuppgifter som krävde relativt hög lönesättning.

Efter den första tillväxten av mottagningens groddplanta i slutet av 1953 skedde den under närmaste månaderna mest underjordiskt. Runt omkring försiggick diskussioner och meningsutbyten mellan de många intressenterna om hörselvårdens organisation. För mig gällde det att varken glömmas bort eller att få plantan indragen i allför häftiga virvlar. Inom öronkliniken på Sabbatsberg förekom helt visst också åsiktsutbyte, både för och emot foniatrisk poliklinik, men jag kunde i stort sett hålla mig utanför och avvakta.

Den 15 februari 1954 inlämnade emellertid överläkaren dr Öhngren till styresmannen för Sabbatsberg en hemställan om att denne i sitt förslag till 1955 års budget måtte beakta behovet av ”medel till avlönande av läkare för handhavande av vården av stadens foniatriska fall”.

När sedan den 17 mars sjukhusdirektören per telefon begärde omgående redovisning av den planerade poliklinikens behov av utrustning och personal, var det givetvis ett kärt besvär.

Jag skulle också lämna fram ett förslag till organisation av poliklinikens samverkan med stadens hörselvårdande institutioner. Jag hade tyvärr på grund av bristande erfarenhet inte berett mig på uppdraget och fick därför arbeta under hård stress. Till yttermera visso ringde sjukhusdirektör Pehrson personligen den 20 mars och undrade om jag inte snart var färdig. Den 22 mars var emellertid skrivelsen inlämnad.

Den 13 september 1954 kunde man i Expressen läsa att det vid årsskiftet 1954/55 skulle öppnas en mottagning för röst- och talrubbade patienter på Sabbatsberg.

Den 20 december 1954 beslöt stadsfullmäktige att inrätta hörselpoliklinik vid både Sabbatsberg och Södersjukhuset samt en hörcentral (sociala hjälpåtgärder och apparaturutformning) ute på stån. De tre hörselskolorna sammanfördes i ”Lilla hemmet” på Kungsholmen.

En seger på vägen - den foniatriska polikliniken på Sabbatsberg inrättas

Den 2 februari 1955 förordnades jag som läkare i foniatri på en arvodestjänst 18 timmar per vecka vid Sabbatsbergs sjukhus. Den 1 april 1955 öppnades foniatriska polikliniken på Sabbatsberg.

Ingrid Westerlund var poliklinikens talfelspedagog. Som sjuksköterska i barnpsykiatriska vården och med erfarenhet från vården av efterblivna barn kom hon 1944 till foniatriska polikliniken på Karolinska sjukhuset och därifrån 1947 till talkliniken i Stockholms skolor. Anställningen på Sabbatsberg skedde genom förmedling av Björn Fritzell.

Antalet patienter ökade. En ”småbarnsgrupp” för ”lekobservation” och ”lekterapi” inrättades och sköttes av en ”psykolog-assistent” Astrid Andersson.

Polikliniken åtog sig att sköta talbehandlingen av de vid stadens olika öppna institutioner omhändertagna Cp-barnen och mentalt utvecklingsstörda barnen. Administrativt utgjorde de polikliniska patienter, men i praktiken ambulerade jag och två talfelspedagoger, Ulla Breitholtz och Elvira Kallner.

Tuberkulospaviljongen, Sabbatsbergs sjukhus, 1953

I min utbildning enligt då gällande specialistbestämmelser ingick inte barnpsykiatri. Denna brist försökte jag kompensera genom att under första halvåret 1954 hospitera hos överläkare Elsa-Britta Nordlund på barnpsykiatriska kliniken, Karolinska sjukhuset.

Röstterapi till Sabbatsberg – inspiration från Gunnar Fant och Svend Smith

I en skrivelse den 8 februari 1956 begärde jag medel till nästa års budget till en röstpedagog.

Jag har tidigare nämnt att jag fick mina första kunskaper om röstens funktioner och dess rubbningar hos Jan Bratt i Göteborg. Hovsångerskan Marianne Mörner, som dr Kågén vid ett tillfälle rekommenderade som lämplig röstlärare åt mig, stötte jag på som en av åhörarna vid ett seminarium hos Gunnar Fant på Taltransmissionslaboratoriet, Kungliga tekniska högskolan (KTH). Hon visade sig angelägen att få diskutera sin uppfattning om ”röstapparatens” anatomi och fysiologi med en läkare. Jag å min sida fick tillfälle

Gunnar Fant

att få öva min röst, och jag lärde mig så småningom att höra min egen röst och få viss kontroll över andning och klang.

På Manilla lärde jag känna musikdirektör Ruth Öslöf, som var skolans sång- och musiklärare och vars skicklighet jag förstod att uppskatta och tacksamt tillgodogöra mig.

När foniatriska polikliniken fick röstpatienter, remitterade jag dem för röstterapi hos både Mörner och Öslöf. Den senare använde Sabbatsbergslokalerna, vilket gav oss tillfällen att diskutera behandlingen. Även om jag beundrade hennes skicklighet, var vi inte alltid helt överens. En av orsakerna därtill var onekligen att jag tyckte mig ha förvärvat speciella kunskaper om talröstens fysiologi genom bekantskap med Gunnar Fant och med den danska lingvisten, fonetikern och talpedagogen vid Taleinstitutet i Köpenhamn, Svend Smith. Denne upplevde jag första gången i juni 1954 på Manilla, där han gästföreläste och demonstrerade vokalklangernas former.

Den 26 april samma år lärde jag känna honom och hans fonationsmodeller mera ingående, då han diskuterade med Gunnar Fant vid ett besök på dennes laboratorium.

Vid den studieresa (Oslo-Köpenhamn-Århus-Lund)¹⁰, som sjukhusdirektören lät mig företaga under 7-16 mars, det vill säga bara ett par veckor före foniatriska polikliniken öppnade, uppsökte jag Svend Smith och fick rikt utbyte av mitt besök på hans laboratorium på Taleinstitutet. Förutom värdefulla inblickar i laboratoriets utrustning samt tips om lämplig apparatur, gav Svend Smith en mycket klagörande demonstration av hur han i sina röstpedagogiska övningar tillämpade de nya kunskaperna om stämbandssvängningar och registerklang för att få fram en ”god” talröst. Jag blev helt övertygad om ”Smith-modellen” som inte bara riktig utan också lustfylld och stimulerande.

Svend Smith

När han inte lång tid därefter besökte Stockholm, bistod han mig i mina försök att lära mig utöva denna konst. På min mottagning fann jag att ”Smith-övningar”

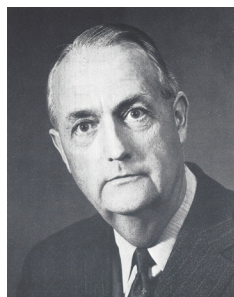
utan trum-ackompanjemang kunde vara till hjälp på olika sätt, inte minst vid psykogena röstrubbningar.

I februari 1956 hemställde jag i staten 1957 om ett särskilt anslag för arvodesanställning av Ruth Öslöf. Hennes kvalifikationer som musikdirektör med anställning som övningslärare motiverade att hon som röstpedagog på foniatriska polikliniken skulle få samma löneställning. Ruth Öslöf bistod polikliniken ett stort antal timmar under åren 1956 - 1959. Cajs-Marie Nygren kunde också arvodesanställas på deltid under 1956 och stannade i halvtannat decennium.

Under studieresan träffade jag inte bara Svend Smith på Taleinstitutet i Köpenhamn. Rektor Egil Forchhammer gav mig värdefulla upplysningar och lät mig få följa det talpedagogiska arbetet och i samtal med tallärarna få del av många speciella erfarenheter. I Oslo fick jag på Granhaugs skola för barn och ungdom med talfel möta rektor Karen Marie Böhn och övriga lärare, som demonstrerade olika intressanta fall, som vi diskuterade. I Århus och i Lund mötte jag fonologerna Henrik Abrahams och A G Epstein respektive professor Bertil Malmberg, sammanträffanden som blev så intressanta och givande som jag förväntat mig och som fick betydelse för många år framåt.

Bertil Malmberg, liksom professor Gjerdman i Uppsala och lektor Holmberg i Göteborg, var lingvister som, bland annat i tidningsartiklar, påtalat avsaknaden av utbildning av kvalificerade talpedagoger i Sverige och därmed förstärkt mitt intresse för att söka göra en insats.

I det föregående har jag sökt visa vad jag under ett lustrum kunnat och hunnit inhämta av foniatriska och logopediska kunskaper inklusive ett års erfarenhet av att bygga upp och utveckla verksamheten vid en foniatrisk poliklinik, innan jag i september 1956 anmodades att som expert biträda i den inledningsvis omnämnda "subkommittén" för utredning av frågan om "talvård för barn med talfel".

Bertil Malmberg

Hildur Nygren, som jag tidigare träffat i Scoutförbundets förskoleverksamhet för hörselskadade barn, var den som per telefon förhörde sig om min villighet att ställa upp som medicinalstyrelsens expert i subkommittén för talvård av barn med talfel. Dessförinnan hade hon, fick jag veta, haft kontakt med Torsten Skoog, professor vid öronkliniken, Karolinska sjukhuset, och vetenskapligt råd i medicinalstyrelsen. Därifrån hade jag hunnit förvarnas om uppringningen av en vän och kollega. Hildur Nygren antydde vid samtalet att uteblivna insatser från dr Kågens sida vållat besvikelse.

Aina Börjeson

Efter att sammanträdet i subkommittén den 18 oktober 1956 möttes Aina Börjeson och jag några gånger, första gången 16 november. Samtalet kom snart in på hennes egen utbildning. Den intresserade mig av två skäl. Dels hade hon en relativt bred utbildning genom att hon kompletterat den vanliga klinikutbildningen med en akademisk examen som upptog utländska språk, nordiska språk och pedagogik. Den enda bristen var att hon var obebändrad i röstterapi. Dels hade denna hennes relativt breda utbildning, tillsammans med stor personlig duglighet, lett till att hon i Stockholms skolor tilldelats en föreståndarställning vid ett antal talkliniker. Hon kom att för mig representera den amerikanska modellen Speech pathologist/therapist och motsvara mitt förslag om logoped/talfelspedagog (logopedassistent) i subkommittén.

Logoped – röst-, tal- och språkterapeut

Allmänt sett var vi vid våra samtal överens om den upprustning av talvården och förbättring av utbildningen som behövdes. Men konkret var det svårt att enas, dels på grund av att hon var bunden till Skolöverstyrelsens idémönster och dels emedan vi, som det visade sig, hade så olika uppfattning om många läroämnens innehåll. Så till exempel höll hon på att vad hon i "nordiska språk" lärt om "ljudskridning" borde prioriteras framför "fonematik", som hon förkastade efter sina erfarenheter från den tid i det förgångna då hon bistått Bertil Kågen med insamling av material för en fonematisk undersökning

av språkstörda barns tal. Hon uttalade ingen bestämd mening om huruvida röstterapi borde ingå i utbildningen. Med min erfarenhet, alltifrån tiden hos Jan Bratt till vad jag lärt mig av Svend Smith och de lärdomar jag fått av min egen kliniska verksamhet på Sabbatsberg hade det för mig blivit självklart att talvården behövde ”röst-, tal- och språkteapeuter”. För att anses ”välkvalificerade” måste de behärska behandlingen av hela skalan röst-, tal-, och språkrubbningar. För just detta önskade jag en särskild beteckning. Jag kom på den vid ett tillfälle när Marianne Mörner sade sig vara ”logoped” sedan hon invalts i Internationella föreningen för logopedi och foniatri! Det låg nära till hands att kalla en eventuell ”talfelspedagog” på en foniatrisk poliklinik för ”logopedassistent”.

Efter någon tid upphörde våra sammanträden av sig självt. Innan jag i april 1957 vände mig till sjukhusdirektören och bad om medel till en studieresa till Oslo, hade jag sökt Aina Börjeson för att informera om mina förhållanden, men fått veta hon drabbats av sjukdom av längre varaktighet.

Osloresan i maj som jag fick pengar till, gick ut på att under den amerikanske professorn D H Morleys besök där, intervjuva honom om amerikansk utbildning av Speech Pathologists och Therapists. Han kom från Speech Department of University of Michigan och gav mig ett värdefullt tillskott till det utbildningsmaterial som jag samlat från olika länder.

Författandet av utredningen kom att både påverkas och i hög grad underlättas av att jag dels blivit hänvisad till att själv lägga upp den och dels nyligen fått tänka igenom hela ämnet när jag skrivit de föreläsningar i foniatri, som jag 1953 åtagit mig hålla för medicinarna i Uppsala.

På foniatriska polikliniken i Sabbatsberg fortlevde en glad pionjäranda ohämmat. Under 1957 anställdes också Ninni Elliot, som med stort intresse satte sig in i Svend Smiths sätt att vid röstövningar ta hänsyn till alla de nyaste rönen om stämbandens svängningar. Med personligt artisteri och med inlevelse tillämpade hon skickligt och på för röstpatienterna framgångsrikt sätt den så kallade Smith-metoden.

Vid mitt besök hos Svend Smith under studieresan 1956 sammanfördes jag med en skicklig utövare av metoden, talpedagogen Kjeld Dahlhoff. Denne lyckades jag 9-19 maj 1957 engagera för att under ett par veckor undervisa och träna hela den kliniskt verksamma personalen på polikliniken och dess ”annexer”.

Kampen för foniatri som en självständig specialitet

Under 1957 avgick dr Georg Öhngren som överläkare med pension och efterträddes av docent Nils Richtnér. Därmed började poliklinikens omvärld att antaga en grymt hotande karaktär. Docent Richtnér inledde med ett angrepp på foniatriska poliklinikens självständiga ställning gentemot öronkliniken. Han krävde att jag organisatoriskt och budgetmässigt skulle underställa mig hans ledning som chef för öronkliniken. Jag vägrade och förde genast (20 augusti 1957) kontroversen upp till sjukhusdirektör G Pehrsons bedömning. Denne avgjorde saken till min förmån och uppmanade mig att även i fortsättningen vända mig direkt till sjukhusdirektionen. Det tidigare goda samarbetet avbröts och foniatriska polikliniken utsattes i fortsättningen för en del trakasserier.

I budgetförslaget för 1958 hade jag föreslagit att min tjänst skulle utökas till heltidstjänst och 3 juli 1957 gjort ett tillägg med förslag att omregleras till en överläkartjänst. Jag kunde förstå att dessa förslag verkat provocerande på Richtnér och en del av hans underläkare. Sjukhusdirektionen tog inte intryck av öronläkarnas reaktioner, inte ens av att Richtnér i skrift framfört påstående om att jag skulle ha lämnat falska uppgifter om min arbetstid. Den 12 oktober 1957 utökades min tjänst till 29 timmar per vecka, ett prompt steg åt rätt håll.

När jag i början utgick från att Richtnér skulle vara ganska ensam i sin maktsträvan tog jag grundligt miste. Ty då jag sökte moraliskt stöd i ett brev till professor Carl-Axel Hamberger i Göteborg, avvisade han bestämt min uppfattning att foniatrins frihet skulle vara gynnsam för områdets utveckling. Sedan jag i mitt nästa brev vidhöll min uppfattning och lovade försvara den, reagerade han våldsamt och lovade mig till och med hårdhänt behandling, om så skulle behövas!

När jag den 20 december 1957 i statförslag för 1959 ånyo hemställt om medel för en överläkartjänst, visade det sig att jag utmanat själva Otolaryngologförbundet!, i varje fall dess styrelse, med vilken jag kom i strid. Denna togs från början upp via en remissordväxling mellan en vid denna tidpunkt av Läkarförbundet ny tillsatt specialistutbildningskommitte (SUK) och Otolaryngologförbundet.

I ett första betänkande anförde specialistutbildningskommittén, i vilken bland andra pediateren professor Bo Vahlqvist, min gamla studiekamrat från Uppsala, ingick, att ”röst- och talrubbningars högeligen sammansatta genes motiverar specialitetens självständiga ställning”. Otolaryngologförbundet hävdade i sitt svar den 31 oktober 1958 att man ändå måste ”ifrågasätta om inte gruppen lämpligen hör hemma som underavdelning under ”öron-, näs- och halssjukdomar”, ur vilken grupp den phoniatriska specialiteten framvuxit”.

Jag ska inte uppehålla mig vid alla turerna i detta maktspel, endast delge de väsentliga. Den 21 november 1958 tog jag avstånd från den av Otolaryngologförbundet (31 oktober) uttalade uppfattningen och framhöll bland annat att ”foniatrins utvecklingsgrund endast delvis är gemensam med otolaryngologin” samt att fonetik och psykologi borde ingå i utbildningen.

Vid Otolaryngologförbundets årsmöte den 29 november 1958 talade jag för min uppfattning. Styrelsen försökte snärja mig med tal om att man med ”subspecialitet” egentligen bara avsåg ”formalia”! Och att man eljest skulle vara ”samgående och likaberättigad”. Jag aktade mig för att göra några utvecklingar från vad jag framhållit i tal och skrift och svarade undvikande med att jag naturligtvis inte hade något emot att en subspecialitet skulle få vara ”samgående och likaberättigad”. Men min försiktighet medförde att man i protokollet felaktigt återgett mitt svar som kapitulerande. I den fortsatta replikväxlingen mellan specialistutbildningskommittén och Otolaryngologförbundet vidhöll man ståndpunkterna, men i specialistutbildningskommitténs slutbetänkande den 26 mars 1959 slogs fast att ”röst- och talrubbningar” icke ansågs vara en underavdelning under ”öron-, näs- och halssjukdomar”.

I november 1959 vid Otolaryngologförbundets årsmöte togs ärendet upp på nytt. Jag hade till detta utarbetat ett uttalande, som klaggjorde min ståndpunkt och uteslöt alla misstolkningar. I detta skede ställde också Björn Fritzell och Jan Bratt upp på min sida för foniatrins självständighet och för att hävda behovet av fonetik och psykologi som utbildningsämnen.

Utgången av striden med Richtné, Hamberger och andra, som traktat efter min skalp samt hela Otolaryngologförbundet, var av utomordentlig stor betydelse när jag i fortsättningen skulle hävda foniatriska poliklinikens ställning och utvecklingsbehov samt för min egen framtida tjänsteställning, liksom indirekt även för hela ämnesområdets utveckling.

Tal- och hörselcentral

Av vad jag tidigare berättat framgår att jag i mina ansträngningar att få till stånd en foniatrisk poliklinik i viss utsträckning kunnat åka snålskjuts på hörselvårdens upprustning. När jag i oktober 1953 av sjukhusdirektör Pehrsson blev tillfrågad om jag var villig att driva en mottagning för "röst- och talrubbingar", var det för att tillsammans med en på samma sjukhus vid samma tidpunkt inrättad hörselpoliklinik samverka med en hörcentral "ute på stan". För oss två specialister, audiologen docent Tore Lundborg och mig foniatern, kom det att innebära att vi i vår karriär fick följas åt som ett par siamesiska tvillingar vilket för oss bäge var både till fördel och nackdel. Det som kom att störa foniatriska polikliniken mest var att man aldrig ville sluta med att utreda hörselvården. Under 1957 tillsattes en ny utredning. Som väl var hörde Gösta Pehrsson och sekreterare Åke Blom till utredarna, som fått i uppdrag att få fram en bättre samordning av de existerande enheterna. Enligt framlagt förslag skulle Sabbatsbergs hörselpoliklinik sammanslås med den ute i staden belägna "hörcentralen" (för apparatutprovning och en del sociala uppgifter) och därefter tillsammans med foniatriska polikliniken bilda en "hör- och talcentral". Jag gillade varken att vi skulle utgöra en "central" för "tal", som kunde missförstås av alla som sökt för röst- och språkrubbingar, eller att Lundborg vid översättningen av "Speech and Hearing" vänt på ordföljden till "Hör- och Tal", med risk för ytterligare missförstånd. Vi skulle ju inte vara till för huvudsakligen de hörselskadade.

Det goda med förslaget, som godtogs av stadsfullmäktige i beslut den 16 november 1959, var att därmed skulle förutsättningar vara klara för att med riktiga lokaler ersätta våra hittills provisoriska och otillräckliga utrymmen. Innan beslutet kom, fick jag också gehör för min klagan över beteckningen ”hör- och talcentral”. Vad den skulle få för nytt namn hann dock inte diskuteras eftersom den tilltänkta lösningen av lokalfrågan med en ny byggnad på Sabbatsbergsområdet med ens blev omöjlig. Redan den 21 december meddelade Gösta Pehrsson att Sabbatsbergs tilltänkta ombyggnad till undervisningssjukhus skulle för oöverskådlig tid stå ivägen för att där förlägga våra lokaler. ”I avvaktan på lokalfrågans lösning” fick vi fortsätta vår verksamhet som foniatrisk poliklinik liksom tidigare.

Den 6 september 1960 kom emellertid ett skrämokott, då jag, kallad till tjänsterummet, i närvaro av Tore Lundborg, tillfrågades av borgarrådet Kyling om min inställning till att lösa lokalfrågan genom att flytta ut på stån.

När jag med bestämdhet motsatte mig detta förslag, blev Kyling så uppbragt att han slog näven i bordet och anklagade mig för samarbetsovilja. Jag vidhöll min ståndpunkt och fick bråttom att få igång förhandlingar om logopediutbildningens behov av lokaler inom sjukhusområdet, som jag bland annat åberopat som skäl till mitt motstånd. Efter årskiftet 1960/61 när Sabbatsberg inte längre var aktuellt som undervisningssjukhus, bortföll hotet från Kyling.

I och med beslutet i stadsfullmäktige den 16 november 1959 om en hör- och talcentral var det fritt för sjukhusdirektören att ta upp den ”undanskjutna” frågan om överläkartjänst. Vid sammanträde den 15 december 1959 beslöt man att förordna Lundborg och mig som överläkare från och med den 1 januari 1960, det vill säga den dag ”hör- och talcentralen” skulle börja fungera, om inte problemet med undervisningssjukhuset kommit emellan. Dagen därpå, kl 07.30 på morgonen, blev jag uppringd av sjukhusdirektör Pehrsson själv, som berättade att han vid sammanträdet, i strid med Kyling, genomtruffat att överläkartjänsterna skulle tillsättas genom kunglig utnämning, som förutsatte annonsering och företeende av bevis på kapacitet och behörighet. Pehrsson sade sig därigenom ha förhindrat

inrättande av ”Epa-tjänster”. Tillsättningen blev i praktiken en mycket omständlig procedur, bland annat därför att man i löneförhandlingarna varit okunniga om nya sjukhuslagen och i första omgången fått bakläxa av medicinalstyrelsen. Efter två veckor kommunalt förordnande som överläkare blev Lundborg och jag därför den 1 januari 1960 av medicinalstyrelsen ”tills vidare förordnade” som överläkar-vikarier, innan vi efter alla konstens regler blev med kunglig fullmakt utnämnda till överläkare den 5 maj 1960.

”Sedan jag läst det här, vet jag äntligen vad foniatri är.”

I februari 1959 föhörde sig Hildur Nygren om hur utredningsarbetet hade fortskridit. I juni hade jag färdigställt ett stencilexemplar till vart och ett av ämbetsverken, varpå generaldirektör Engel utbad sig om ett eget, vilket han fick.

Den 1 oktober sammanträdde subkommittén. (Se protokoll!¹¹) Pensionerade C W Herlitz hade efterträtts av Rodhe, Torsten Arneus av pediateren docent Justus Ström.

Tyvärr blev jag överraskad och var därför oförberedd på att bli diskriminerad. Ordföranden H Nygren lyfte upp min utredning från bordet, konstaterade att den var omfattande och behandlade akademisk utbildning. Den berörde annat forum än skolöverstyrelsen och angick därför inte dagens sammanträde. Jag blev helt snopen och besviken, när hon därefter helt sonika lade undan min utredning i en bordslåda.

Aina Börjesons utredningsförslag förklarades däremot kunna efter budgetbehandling läggas till grund för inrättande av talpedagogutbildning som skulle samordnas med andra speciallärarutbildningar i en framtida organisation. (Aina Börjeson avslöjade senare att hennes förslag utgjordes av en översatt anpassad version av den franska studieplan för ”orthophonister”).

När vi bröt upp från sammanträdet vände sig Justus Ström till mig och uttryckte missnöje med Kågéns svaga insats.

Den 9 oktober 1959 sammanträdde de tre ämbetsverken. Kallelsen av den 5 oktober upptog ”angående verk-

ställd utredning rörande utbildningen av talpedagoger”. Logopedutbildningsförslaget omnämndes inte. Men bara någon dag före sammanträdet kom larm från arrangörerna, som försummat att i tid göra stencil-exemplar till deltagarna. Jag avstod från 20 exemplar av de 50 jag privat fått stencilerade på Läkarförbundet, där man tidigare skrivit ut min utredning på maskin. Sammanträdet den 9 oktober ägde rum i Skolöverstyrelsens sessionssal.

Som helt oerfaren novis i sådana sammanhang, var jag obehaglig till mods inför åsynen av tre uppsättningar av ämbetsmän med generaldirektörerna i toppen: skolöverstyrelsens Nils Rosén, socialstyrelsens (dåvarande) Göta Rosén och medicinalstyrelsens Arthur Engel, som på sin högra sida hade Bertil Kågén. Helt förskräckt blev jag vid antydning att jag skulle föredra logopedutbildningsförslaget. Eftersom jag aldrig kunnat drömma

Arthur Engel

om en sådan roll, hade jag inte alls förberett mig. Det blev inte fråga om någon ingående diskussion. Jag fick intryck av att Engel och Rosén konfererat före sammanträdet. De yttrade några ord sinsemellan och kom överens om fortsatt samverkan under det att medicinalstyrelsen och skolöverstyrelsen var för sig utarbetade planer för respektive utbildningar. Den tillförordnade generaldirektören Göta Rosén föreslog utan närmare argumentering att hennes ämbetsverk skulle ta hand om hela utbildningen!, ett förslag som möttes med tystnad. Bertil Kågén utnyttjade ett tillfälle när man diskuterade de närmaste åtgärderna, att rycka till sig initiativet som ledande expert och utlät sig, vänd mot Engel, i förtrolig ton: ”Det bästa är väl nu att jag och min chef (han avsåg Engel) går igenom förslaget om logopedutbildning, så får vi se vad som kan användas!” Inlägget förbigicks med tystnad, och Engel bytte utan vidare ämne.

Den 17 november 1959 blev jag av generaldirektör Engel kallad till ett tredje betydelsefullt sammanträde. Det var ”1958 års Cp-utredning” som skulle ta ställning till om man skulle ”satsa på” logopedier eller talpedagoger i den planerade framtida Cp-vården.

Deltagarna, barnläkare med högt vetenskapligt och kliniskt renommé som jag var personligt bekant med, hade beretts tillfälle att läsa min utredning i förväg. Redan när vi samlades kom flera av dem och gav mig komplimanger för den. Även professor C. W. Herlitz, nypensionerad skolöverläkare, kom fram. Men han framhöll att utbildningsförslaget var för ambitiöst och teoretiskt. Han rådde mig därför att låta logopedutbildningens genomförande anstå, så att man kunde avvakta resultatet av att först pröva de mindre anspråksfullt utbildade talpedagogernas kapacitet. Jag vägrade kategoriskt att lyssna till hans vädjan. För övrigt kände jag honom tillräckligt väl för att ej låta lura mig. Jag visste att han var lierad med foniater Elly Ohlsson-Edlund, som jag redan berättat om. Hans förbindelser med skolöverstyrelsen gjorde honom ännu mera misstänkt.

Sedan jag fått inleda diskussionen med en redogörelse för min del av utredningen, uppkom diskussion, i vilken Engel till min besvikelse sade sig dela åsikt med Herlitz under hänvisning till den längre tid det måste dröja för första kullen logopeder än för kullen talpedagoger att komma ut i praktisk verksamhet. Han ansåg i likhet med Herlitz att man "först borde utbilda logoped-assistenterna (talpedagogerna) och i andra hand logopederna". Men nu ställde alla de övriga upp med motsatt åsikt! De hävdade att en "kvalitativ logopedkår" borde utbildas först! Jag minns väl vad Enell, Eric Severin och Justus Ström enades om: "Vi ska inte låta lura oss den här gången som vi gjorde ifråga om arbetsterapeuterna, då vi gick med på att börja med en undermålig utbildning och därefter fått föra en under mycket lång tid utdragen kamp för att förbättra kvalitén!" Jag kunde konstatera att Engel inte gjorde något försök att i fortsättningen hävda sin från början intagna ståndpunkt. När Herlitz fann sig ensam om sin åsikt, övergick han till att söka misskreditera mig personligen. Min "magistrala" framställning vittnade om bristande praktisk erfarenhet, etcetera. I diskussionens början hade emellertid Engel stärkt min självkänsla genom att berömma min utredning med ord jag gärna refererar: "Sedan jag läst det här, vet jag äntligen vad foniatri är."

Talvårdens organisation – ett ytterligare utredningsuppdrag

Den 15 oktober 1959 blev jag uppringd av Arthur Engel: ”Stockholmstidningen har för avsikt att låta årets insamling gå till barn med svårigheter att kommunicera. Man vill ha medicinalstyrelsens stöd och expertmedverkan. Det får Du ta hand om!” – Jaha! – Vad som följde har jag kortfattat skildrat på annat håll.

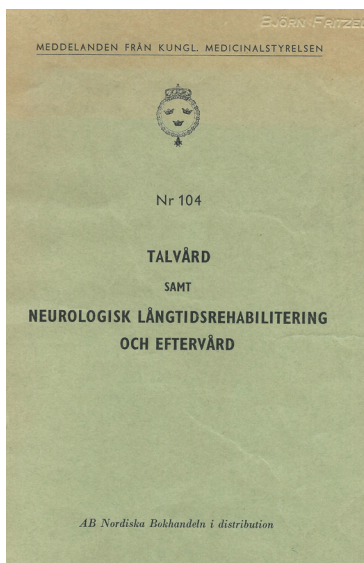
Men under själva Luciafesten i Stadshuset inträffade något som hade med logopedutbildningen att göra. Engel vände sig till mig och anmodade mig att mot arvode på medicinalstyrelsen utreda och framlägga förslag om talvårdens organisation i landet. - Jaha! -

Den 17 december 1959 hos Engel på medicinalstyrelsen för närmare besked:

1. Utredning och förslag om talvårdens organisation i riket.
2. Utarbetande av anvisningar angående talvården till huvudmännen (landstingen).

Jag blev installerad på sjukhusbyrån hos medicinalrådet von Zweigbergk för 3 à 4 månaders arvodestjänst från och med 1 februari 1960. Blev hänvisad att samarbeta med byrådirektör Maja Sivert, som skulle komma att ge mig många goda handtag och hjälpa mig tillrätta med många goda råd. Själva organisationsförslaget var emellertid helt och hållet mitt eget verk, även om jag snart fann att ramen och strukturen i stort redan var givna. De utgjordes av Engels utredningsförslag om regionsjukvården, som han framlagt 1958 och som höll på att genomföras. Jag presenterade min utredning den 29 juni 1960 och mitt förordnande hade då upphört.

Den 1 juli fick jag nytt förordnande till årets slut. Mitt uppdrag var att först åstadkomma en förkortad version av bägge utredningarna. Maja Sivert omarbetade denna version till anvisningar för huvudmännen: ”*Meddelanden från Kungliga Medicinalstyrelsen, Nr 104, Talvård samt Neurologisk långvårdsrehabilitering och eftervård*”¹².

Utredningen om talvårdens organisation, som G. Bjuggren utarbetade 1960 på uppdrag av generaldirektören Arthur Engel

Utredningarna gick ut på remiss. I stort var alla officiella remissvar positiva. Jag hade emellertid delat ut många exemplar vid sidan av remissgången. Även om ingen hade någon anmärkning att komma med mot utredningarna som sådana, mötte man hos lingvister, ”språkvårdare” och talpedagoger samt skolfolk överhuvudtaget, en stor mistrogenhet mot ”den medicinska linjen”, medan ”den pedagogiska linjen” var den enda riktiga. Dessa beteckningar emanerade från danska och norska talpedagoger, som jag i allmänhet fann mer eller mindre ogillande av mina förslag.

Medicinalstyrelsen var nu redo att ingå med en hemställan till regeringen om medel till att förverkliga logopedutbildningsförslaget. Den 12 augusti 1960 fick jag av Engel i uppdrag att utarbeta en konkret utbildningsplan, som skall ingå i en äskandet åtföljande vördsam promemoria (V.P.M.)¹³. Just då hade vi i min familj besök av en engelsk Speech Therapist och Head of a Speech College, Mrs Dorothy Collins, som i det kalla sommarvädret gärna intresserade sig för mina problem och kunde ge goda råd. Den 22 augusti 1960 föredrogs planen i medicinalstyrelsen och godkändes.

Den 24 augusti åtföljde jag Engel till universitetskansler Harald Cramér för att höra hans personliga uppfattning om att föreslå logopedutbildningens studiekurs i logopedi bli anordnad som ett universitetsämne och därmed hela utbildningen komma att bli en universitetslinje. I och för sig hade Cramér ingenting emot detta. Men han hänvisade till pågående universitetsutredning, som enligt hans uppfattning var så ineffektiv att om den

skulle få förslaget för remissutlåtande, kunde man räkna med 5 à 10 års fördröjning. För att få igång logopedutbildning inom de närmaste 2 à 3 åren borde man, enligt hans mening, undvika universitetslinjen.

På återvägen från Cramér var Engel bekymrad över dennes pessimism: "Där fick vi ingen hjälp! - Ja, då får Du ta hand om logopedkursen på Sabbatsberg i medicinalstyrelsens regi". I stället för akademisk examen tänkte sig Engel en "auktorisering".

Logopedutbildningen blir till

Den 30 augusti 1960 hade medicinalstyrelsen färdigställt nämnda vördsamma promemoria med hemställan om medel till förelagda utbildning av logoped. Styrelsen sade sig vara medveten om de mycket ovissa möjligheterna att sätta igång kursen redan 1961 men föreslog ändå ett anslag för detta ändamål i 1961/1962 års budget.

Det var nu dags att sprida information till landstingen, då dessas huvudmannaråd den 17 januari 1961 sammanträdde vid det stora långbordet på medicinalstyrelsen med talman Tapper i spetsen. Sjukvårdsdirektör G. Pehrson fanns med. Generaldirektör Engel satt vid ena kortsidan som ordförande, medan jag, ännu helt ovan vid dylika uppgifter, var "föredragande" av innehållet i den Vördsamma promemorian.

Den 25 januari 1961 informerade jag i en skrivelse sjukhusledningen om foniatriska avdelningens tilltänkta roll i logopedutbildningen. Den 26 april vände sig medicinalstyrelsen till Stockholms sjukvårdsstyrelse med en officiell förfrågan om i vad mån den senare skulle kunna "genomföra de åtgärder, vilka äro erforderliga för ett genomförande av logopedutbildningsförslaget med början hösten 1962".

I sitt svar den 3 juli var G Pehrson så välvillig att han menade att det låg i stadens eget intresse att en utbildning av logoped och logopedassistenter kom till stånd. Staden var för övrigt beredd att, oberoende av utbildningsfrågan, "genomföra en byggnation i form av en särskild paviljong av baracktyp såsom en provisorisk lösning". Han föreslog förhandlingar om de "ekonomiska och an-

dra villkor” som staden måste ställa. Sådana, i vilka jag var med som expert, inleddes med ett förberedande möte den 30 augusti 1961 på medicinalstyrelsen mellan bland andra G Pehrson å ena sidan och von Zweigbergk och Maja Sivert å den andra.

Den 31 augusti 1961 förelåg underlag för en andra vördsam promemoria (V.P.M.)¹⁴ med ett i princip oförändrat, mera detaljerat förslag till logopedutbildning och en hemställan om medel i budgeten för 1962/63.

Den 30 september preciserade jag i en PM till byråchef von Zweigbergk foniatriska avdelningens särskilda behov av lokaler, utrustning och personal för att åta sig den utbildning som planerats. Redan den 21 januari 1961 hade jag givit motsvarande besked till stadens sjukvårdsstyrelse. De framförda kraven stod i överensstämmelse med resultatet av de överläggningar jag på uppdrag genomfört med byråchef arkitekt T Lindh i Centrala sjukvårdsberedningen (CSB).

I V.P.M. framhöll man särskilt att mitt förslag till utbildningens praktiska utformning föregåtts av diskussioner med Universitetskanslerämbetet (UKÄ) och olika företrädare för fonetik, pedagogik och logopedi. I ett yttrande av universitetskanslern den 18 juli 1961 hade humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet framhållit att den med största tillfredsställelse konstaterat att förslaget avsåg en mer kvalificerad utbildning än i åtskilliga andra länder. Med viss reservation för behov av ytterligare utredning av fonetik- och pedagogikkursernas utformning tillstyrkte kanslern det föreliggande förslaget.

Om vad som hände sedan VPM kommit inrikesdepartementet tillhanda fick jag ingenting veta varken före eller under USA-vistelsen (nov 1961-mars 1962)¹⁵. Vad jag kunnat förstå om utbildningsförslagets närmaste öde var att inga hinder syntes stå i vägen för dess förverkligande hösten 1962 och att jag måste vara beredd på dess start vid denna tidpunkt, även om det kunde förefalla högst tvivelaktigt.

När jag i USA kom till Minneapolis och där mötte en välkvalificerad Speech pathologist, professor Clark Starr, som planerade för ett år i Stockholm och gärna skulle ställa upp som rådgivare

och lärare i logopedutbildningen, blev avsaknaden av information frusterande. Mera därom i fortsättningen, där jag skildrar vissa intryck och lärdomar jag fick under USA-vistelsen.

Efter hemkomsten fick jag veta att inrikesdepartementet remitterat VPM till Ecklesiastikdepartementet, som funnit utbildningsförslaget lämpligt för utredning av professor Bror Rexed i kommittén för ”vissa medicinska utbildningsfrågor”. Denne hade särskilt uppdrag att utreda frågan om ”blandad medicinsk utbildning”. Av hans assistent Wennström fick jag den 21 mars 1962 veta att förslaget i VPM befunnits vara det bäst utarbetade, konkreta av alla man tagit ställning till ”Det ska presenteras som förebildligt!”.

Under min tjänstgöring på medicinalstyrelsen fick jag vid sidan av utredningsarbetet ett par besvärliga uppgifter: Den första gällde en i december 1959 inkommen ansökan från Inga Dahlgren om legitimation som talterapeuter för medlemmarna i ”Svenska foniatriska Lärarförbundet” i Göteborg.

Ärendet hade redan handlagts av vetenskapliga rådet Torsten Skoog, otologprofessor på Karolinska sjukhuset, som lagt fram ett förslag om att auktorisera förbundets medlemmar på grundval av att de deltagit som åhörare till kvalificerade föreläsare i en av förbundet anordnad kurs som dock icke åtföljts av kunskapsprövning. Jag fann förslaget stötande och skrev den 13 mars 1960 ett ”Yttrande angående legitimation av röst- och talterapeuter”, där jag försökte klara ut innebörden av begreppet ”legitimation”, och uttalade mig om tillämpningen i det aktuella fallet, vilket innebar ett avstyrkande. Den 29 april avlät jag på uppdrag ett svar till Inga Dahlgren. I ett remissyttrande fann jag att också Björn Fritzell uttalat sig mot förbundets ansökan.

Dr Jan Bratt stod i en skrivelse av den 18 oktober 1960 till generaldirektör Engel för två ytterligare uppgifter, av vilka endast en innebar en särskilt besvärlig fråga. Den lättbesvarade innebar en beskyllning för byråkratisk senfärdighet ifråga om att genom utbildning förse landet med talterapeuter och kompletterades med ett storslaget erbjudande att själv starta en utbildningskurs. Han var redo att sända en utbildningsplan för godkännande.

Den besvärliga uppgiften gällde Charlottendalsfrågan, som uppfordrat Jan Bratt till aktiv inblandning, för vilken han nu sökte stöd hos generaldirektör Engell.

Från Charlottendals skolhem till Hällsbo specialskola för hörsel- och talskadade barn

Jag kände till Charlottendalsfrågan sedan länge och hade i periferin varit med om att framkalla den. Som överläkare vid Stockholms foniatriska avdelning var jag medansvarig för talvården vid Slagsta särskoleinternat och hade som sådan funnit, liksom dess rektor I Fröstedt, att rektor Karin Danell vid Charlottendals skolhem för psykiskt efterblivna barn (10 platser belagda med enbart flickor) visat ovilja att samarbeta i och för bästa skolplacering av elever. Av bland annat denna anledning hade jag stött rektor Fröstedt i hennes uppfattning att skolhemmet behövde omorganiseras. När det i sinom tid blev tal om att lägga ner hemmet, delade jag helt särskolinspektör Wessmans uppfattning om hur skolhemmets elever lämpligen borde omplaceras. Sedermera kom ett departementsförslag om nedläggningen, och det är i detta läge som Jan Bratt som var skolhemmets foniatriska konsult, reagerat och gått till storms mot förslaget. Med hjälp av pressen hade han lyckats engagera riksdagsmän av alla kulörer i bägge kamrarna att motionera mot nedläggningen.

När jag vid sidan av nyutnämnde överinspektören för vården av utvecklingsstörda, medicinalrådet Karl Grunewald, fick hand om ärendet, blev jag engagerad också av skolöverstyrelsen, där jag tillsammans med Grunewald deltog i överläggningar med särskoleinspektör Wessman, undervisningsrådet Karin Lundström och dövundervisningskonsulten Sven Söderkvist.

I sin argumentering mot nedläggning av skolan hade Jan Bratt framfört påståenden, som enligt min uppfattning icke var sakligt grundade. Enligt honom skulle hemmet, som var avsett för "psykiskt efterblivna med grava talfel", i stället hysa enbart fall med "barnafasi" eller "hörstumma", det vill säga primärt gravt talhämmande barn med normalt eller möjligen sekundärt påverkat psyke, och för denna form av talrubbing krävdes just Karin Danells överlägsna karaktär och kunskaper. Därtill hävdade han att det snarast behövdes en utvidgning av den verksamhet som

bedrevs vid Charlottendal, eftersom han kände till att det fanns inemot 100-talet sådana fall som inte fick adekvat terapi.

Jan Bratt kunde inte styrka sina påståenden, vilket inte bekymrade de indignerade riksdagsmännen. Det saknades journalanteckningar. Jag tillät mig tvivla på att det förelåg några på regelrätt undersökning grundade belägg för de påstådda diagnoserna. Min erfarenhet sade vidare att man inte hade anledning tro att fler än högst 10-talet gravt talhämmande barn inte skulle vara omhändertagna för terapi. Jag krävde att Bratts påståenden skulle utredas.

Den 15 juni 1961 förordnade skolöverstyrelsen Grunewald och mig som ledamöter i styrelsen för Charlottendals skolhem för utredning av frågor om undervisning och diagnostik av gravt talskadade barn i skolpliktig ålder. Ordföranden i styrelsen, en riksdagsman, var fanatisk anhängare av Danell och Bratt, vilket försvårade ett objektivt utredningsarbete och ledde till hård konfrontation mellan honom och mig. Den 9 november 1961 avbröts min medverkan i utredningsarbetet av att jag då anträdde en USA-resa för fyra månaders studier av logopedisk verksamhet och utbildning.

I september hade jag tillsammans med skolans läkare, en barnpsykiater dr Mats Börjeson (bror till Aina Börjeson) och barnpsykologen Lars Billing av styrelsen fått i uppdrag att genomföra en undersökning av de gångna årens elevmaterial, en utredning som jag måste avstå från att delta i. Den 16 september 1961 beslöt styrelsen att man i fortsättningen skulle i första hand ta emot elever med svårare talhämning vilka kunde antagas ligga över särskolenivå.

Efter min hemkomst från USA den 15 mars 1962 kunde jag ta del av nyssnämnda utredning. Denna visade sig i god överensstämmelse med vad jag vågat hävda, att ”endast ett par” av de intagna eleverna möjligen skulle kunna räknas till den för inventeringen intressanta kategorin ”av gravt talhämmande barn över särskolenivå”. I stället fann man många elever med talskada som hade andra orsaker, främst hörselskada eller grav psykisk efterblivenhet.

En samtidigt utförd landsomfattande inventering för att få fram antalet vårdbehövande gravt talskadade barn i skolpliktig ålder över särskolenivå vederlade också Bratts andra påstående om de många försummade fallen. Man kunde dock inte finna flera sådana barn än kanske ett 10-20-tal.

Själv tvingades jag att i fortsättningen lägga ned stort arbete på att tillsammans med särskoleinspektör Wessman utarbeta "Utredning och förslag beträffande anordningar för skolelever med grava talskador". I denna svarade jag helt eller delvis för vissa avsnitt, såsom "3. - vissa former av talskador"; "5. Planerad utökning av talbehandlingen", och "Verksamhet inom region-sjukvården"; samt "7. Gravt talskadade elever". I avsnitten 5 och 7 framhöll jag logopedens betydelse. Tyvärr kunde jag inte under "10. Förslagets genomförande" utlova tillgång till utbildade logopeder förrän om några år, medan man från skolöverstyrelsens sida lugnt kunde lova, att "från och med hösten 1963 finns nämligen ett antal talpedagoger, som efter genomgången utbildning kan tagas i anspråk ... [och] den nya institutionen för gravt talskadade normalbegåvade barn ... önskvärt att även denna verksamhet kommer i gång från och med hösten 1963"¹⁶.

När skolhemmet stod klart för överflyttning 1964 till Örebro, var faktiskt en tjänst som logoped utannonserad - innan logopedutbildningen hunnit starta! Vid den fortsatta skolverksamheten i Örebro leddes den alltjämt av Karin Danell och med Jan Bratt som konsult. Efter den definitiva placeringen i Sigtuna hade skolöverstyrelsens talpedagoger och Karolinska sjukhusets hörsel- och talspecialister tagit över "Hällsbo specialskola för hörsel- och talskadade barn".

USA-resan

Flygfärden den 9 november 1961 gick över Frankfurt, varifrån jag med ett plan i USA:s Military Air Force transporterades över Atlanten. Min samverkan med Gunnar Fant gav mig möjlighet att få del av hans stipendiemedel. Vad jag upplevde under USA-vistelsen 9 november 1961 - 15 mars 1962 finns sammanställt på grundval av mer eller mindre utförliga dagboksanteckningar från huvudsakligen de första två månaderna, då jag höll till inom Chicoområdet inklusive Evanstone och N W University, och

mer eller mindre fragmentariska anteckningar under sista veckorna, då jag gjorde studiebesök i ett antal universitetsorter runt om i USA¹⁷. Om man tar del av mitt relativt korta svarsbrev (25 oktober 1961) till Paul Moore med uppgifter om min resa, kan man få en uppfattning om mina avsikter med resan. Paul Moore ”öppnade alla dörrar” åt mig. Vid mina besök på Speech clinics vid sjukhus och skolor och på Speech departments vid de olika universiteten togs jag emot som hedrad gäst på alla håll: Chicago – Evanstone; Iowa City (Iowa); Rochester med Mayo-kliniken och Minneapolis-S.t. Paul (Minnesota); Ann Arbor (Michigan); Kansas City och Wichita (Kansas); Los Angeles (Californien) och Syracuse (State New York). Jag gavs överallt tillfälle att få övervara både klinisk verksamhet och utbildning. Jag fick rikliga tillfällen till samtal och utfrågning av kliniker och lärare. Inte minst givande var det att mer eller mindre aktivt delta i diskussioner vid konferenser och seminarier eller rent av medverka i den diagnostiska verksamheten. Det blev en myckenhet av lärdomar och iakttagelser som jag kunde nyttiggöra efter hemkomsten. Det skulle föra för långt att i detalj redogöra för vad jag tog vara på i den kliniska verksamheten och i logopedutbildningen. Jag nöjer mig med att nämna ett par specialområden, där jag i väsentlig utsträckning kom att tillämpa USA-modeller.

Redan som medicine kandidat blev jag intresserad av afasi. Under min tjänstgöring på nervkliniken vid Serafimerlasarettet fann jag anledning att förbättra mina afasikunskaper. Jag funderade över olika afasimodeller och över ett tests bästa konstruktion för att tjäna som hjälpmedel att lokalisera en hjärnskada. Men det stod klart att det var av föga värde för afasiterapeuten, som inte kunde ge många ledtrådar för tal- och språkterapiens uppläggning eller resultatbedömning.

Sedan foniatriska polikliniken kommit igång på Sabbatsberg, uppmärksammade jag emellertid artiklar av professor Joseph Wepman i Chicago som med hjälp av faktoranalys skapat en afasimodell som var avsedd ligga till grund för adekvat afasiterapi. Professor Hildred Schuell i Minneapolis framlade ungefär samtidigt en annorlunda modell i samma syfte. Bägge forskarna konstruerade afasitest. För mig framstod Wepmans ”Language Modalities Test for Aphasia” som det vetenskapligt

mest övertygande riktiga. Under USA-resan besökte jag dem bägge, som var och en på sitt håll lät mig uppleva givande samtal. Men Wepman syntes ha kommit fram till den riktiga modellen, vilket han enligt min uppfattning visat i den vetenskapliga strid han utkämpat med Schuell. Vid mitt besök hos honom demonstrerade han personligen testets användning och lät mig för 15 dollar förvärva en uppsättning därav och få denna sänd till Stockholm.

När Dr D. Dickson vid N.W.U i Evanstone lät mig för första gången vara med om gruppterapi för stammare, framstod denna nya terapiform som ett stort framsteg. Efter att ha deltagit i gruppen ett antal gånger, fick jag senare också i Los Angeles ett par gånger sitta med i gruppterapimöten under ledning av den kända stamningsforskaren professor Joseph Sheehan vid UCLA. Samtalen och diskussionerna med Sheehan, vars "Approach-avoidance conflict" jag länge varit intresserad av, var liksom gruppterapimetoden stimulerande upplevelser. Jag blev fast besluten att införa gruppterapi som en behandlingsform på foniatriska avdelningen vid Sabbatsberg.

Om jag bortser från vad Paul Moore gav mig av sitt vetenskapliga och kliniska kunnande och av sina erfarenheter som pedagog, var det ifråga om rösten bara laryngologen Paul Holinger som gav mig något fruktbarande för min framtida foniatriska verksamhet. Därmed vill jag inte nedvärdera övriga framstående Voice-specialister som jag fick träffa. Vad som frapperade var emellertid deras ringa intresse för hur röstterapi bedrevs av röstpedagogerna. Såvitt jag kunde finna använde man sig av i princip samma bedömningsgrunder och samma övningsmetoder för talrösten som för sångrösten. Fastän Paul Moore, som själv aldrig praktiserade röstterapi, väl förstod skillnaden och Svend Smiths metod, lade han sig inte alls i sin "egen" röstpedagogs arbetssätt, som jag fann vara som andras. I Syracuse, där jag besökte och diskuterade en speciell fråga om tolkningen av vissa laryngologiska bilder med laryngologen D. Brewer, var jag intresserad av hur hans forskningsassistent röstpedagogen Bertram Briess behandlade de patienter som ingått i deras forskningsmaterial. Jag kunde förstå av hans motvilliga upplysningar därom att det var fråga om de vanliga sångutbildningsövning-

arna. För att nå de rapporterade goda resultaten med normalisering av stämbandsbilden krävdes i regel 1 à 2 år!

I Iowa City träffade jag Voice-forskaren professor James Curtis som var chef för "Department of Speech Pathology and Audiology". Han hade just blivit vald till "President of ASHA". Som medlem i två kommittéer, hade han varit med och lagt fram förslag till riktlinjer ifråga om vissa behörighetskrav.

Man hade bland annat kommit fram till att det inte fanns några skäl till att ställa lägre krav, det vill säga Bachelorexamen, för tjänstgöring vid skolans talkliniker än för tjänster inom sjukvården, där man krävde minst "Masters". Vidare förkastade man en lärarexamen som merit för sökande till talterapeuttjänst vid skolklinikerna.

Just under mitt besök hos Curtis fick han telefonunderrättelse om att ASHA-besluten därom var konfirmerade. När jag efter hemkomsten till Sverige fick tillfälle att informera om vad jag inhämtat i dessa stycken, ville skolfolk ej tro mig, bland annat vid "Nordiska kongressen for Specialundervisning" i juni 1964. (Se bevarade dokument och mina kompletterande kommentarer samt min PM 1967 om talpedagogutbildningen vid Lärarhögskolan som jag föreslår rationaliserad genom bland annat integration med logopedutbildningen)¹⁸.

Vid mina många besök på olika håll i USA fick jag efterhand rutinerad vana att berätta om svensk foniatri, talvård och de planerade utbildningarna. Med stort intresse lyssnade man till mina utläggningar om en foniaters uppgifter och uttryckte ej sällan en positiv inställning. Man ogillade, åtminstone de jag träffade, tveklöst den 1-åriga talpedagogutbildningen, som fick en del att associera med danska och norska talpedagogers påtagligt ytliga kunskaper. Att logopedutbildningen skulle ske på "academic level" lovordades mycket och tycktes öka deras välvilja mot mig personligen.

I Ann Arbor vid Michigan University återsåg jag professor D. E. Morley som jag 1957 uppsökte under hans Fulbright-vistelse i Oslo och som då gav mig en redogörelse för den amerikanska utbildningsmodellen för Speech Pathologists och Therapists. Det

var nu särskilt roligt för mig att berätta om resultatet av mina utredningar om logopedutbildningen och talvårdsorganisationen i Sverige.

När jag den 15 januari 1962 anlände till Minneapolis för studiebesök blev jag enligt överenskommelse mottagen av en yngre Speech Pathologist, Dr Clark Starr, om vilken jag av Paul Moore fått höra lovord och att han varit en mycket god elev. Jag fick en hög uppfattning om honom som personlighet och yrkesman. Då han anförtrorde mig att han planerade ett sabbatsår och ämnade försöka komma till Stockholm för att forska hos Gunnar Fant, gladdede det mig. Förhoppningsvis skulle han kunna anlitas som rådgivare och lärare i logopedi vid logopedutbildningen. Jag förklarade att han skulle vara välkommen, och han sade sig gärna ställa upp för sådana uppgifter. Möjligheten att få tillgång till amerikansk kunskap och erfarenhet stimulerade mig att brevledes underrätta Fant och Engel därom. Den bevarade skriftväxlingen ger besked om alla turerna fram till det snöpliga slutet på historien. Fant svarade omgående och så positivt man kunde begära. Engel delegerade ärendet till medicinalrådet Malcom Tottie, min gamle kurskamrat, som i sin byråkratiska fantasi-löshet svarade "goddag, yxskaft". Jag hade väntat mig få sakliga synpunkter och goda råd samt dessutom – om möjligt – besked om regeringens beredning av VPM-förslaget. Skulle logopedutbildningen starta instundande höst? Jag blev missräknad och kände mig föga trakterad av att ta upp min tid med ifyllande av stipendieutdelarnas formulär. Till råga på eländet avslogs Clark Starrs alla stipendieansökningar!

Talpedagogutbildningen i Stockholm hospiterar på Foniatriska avdelningen, Sabbatsberg

I sin petita för 1961/62 föreslog skolöverstyrelsen en försöksvis anordnad utbildningskurs för talpedagoger och läskliniklärare, omfattande två terminer för cirka 10 deltagare. Eftersom statsverkspropositionen efterlyste närmare prövning, fann sig skolöverstyrelsen nödgad att i en skrivelse av den 5 april ge en utförligare beskrivning och därtill foga en kursplan för läsåret 1961/62 av rektor Helmer Norman.

Helmer Norman, folkskollärare med akademiska betyg i bland annat pedagogik, psykologi och sociologi, högt respekterad för sin insats att ha utvecklat Stockholms hjälpklassorganisation och sedan 1947 rektor för Stockholms specialklasser. Han var, då kursplanen färdigställdes i mars 1961, av ecklesiastikdepartementet kallad att biträda vid utarbetandet av specialläraryt-bildningens organisation. Ett år senare den 1 juli 1962 rektor för speciallärarytlinjen vid Lärarhögskolan.

Den 30 maj vid Ericastiftelsens diplomutbildningsfest dök Helmer Norman överraskande upp vid min sida. Jag fick veta att det nu blivit dags för mig att hjälpa till med att starta talpedagogutbildningen till hösten. Jag hade inte hört något av den sedan Aina Börjeson efter kommittémötet den 1 oktober 1959 berättade att hon begagnat sig av franska orthophoniststudieplanen som utbildningsförslag för talpedagoger och sedan skolöverstyrelsen avvisat samgående med logopedutbildningen vid planeringen. Mot den bakgrunden blev jag irriterad av hans lättvindigt framkastade krav på hjälp med föreläsare, handledare vid hospitant på Sabbatsbergs foniatriska avdelning redan till hösten. Mina invändningar om svårigheter viftade han bort med ett leende. Inte förrän senare fick jag veta att han i sin kursplan redan satt upp mig som föreläsare. När jag då ville få närmare besked om de övergripande riktlinjerna och samordningen av stoffet, menade han att det inte var så viktigt vad man föreläste. Allt vad man lärde ut var bra för eleverna, till och med om flera talade om samma saker.

Den 3 juni 1961 begärde undervisningsrådet Karin Lundström på skolöverstyrelsen hos Stockholms sjukvårdsstyrelse att foniatriska avdelningen på Sabbatsberg skulle medverka i talpedagogutbildningen. Jag fann mig inte ha något att sätta emot och delgav Sabbatsbergs ledning mina sakligt grundade synpunkter. Stadens myndigheter förhörde sig hos medicinalstyrelsen den 5 juli (se skrivelserna)¹⁹.

Efter diverse telefonkontakter med skolöverstyrelsen inbjöd jag till visning av avdelningens trånga lokaler. Den 9 oktober gjorde Karin Lundström ett besök i sällskap med Helmer Norman, som då gavs tillfälle att diskutera med talterapeuterna Ingrid Westerlund och Ninni Elliot som kliniska handledare för sex elever.

Talpedagogernas hospitas blev en black om foten för foniatriska avdelningen när logopedutbildningen startade 1964. Den 19 juli 1967 kunde vi säga upp engagemanget och få foniatriska avdelningen på Karolinska sjukhuset att ta hand om hela talpedagogkursen.

Bromans afasipedagogutbildning i Göteborg

Jag har redan i ett kortfattat omnämnande av vissa värdefulla lärdomar jag fick under min USA-vistelse talat om besöken hos afasiforskare som jag tidigare lärt känna vid litteraturstudier, bland andra professor Joseph Wepman i Chicago. Denne hade utnyttjat faktoranalys för att konstruera ett test, "Language Modalities Test for Aphasia", som var speciellt användbart vid planering och bedömning av afasiterapi, till skillnad från i Sverige gängse afasitest, som är begränsade till mer eller mindre säker lokalisering av orsakande hjärnskada. Jag förvärvade detta test av Wepman och var lycklig över att kunna utnyttja detta på Sabbatsberg vid den kommande logopedutbildningen. Men strax efter hemkomsten ställdes jag inför en utmaning av neurologiprofessor Tore Broman i Göteborg, som måste betecknas som infam. Det var generaldirektör Engel som "för kännedom" den 24 april 1962 lämnade mig en skrivelse, i vilken Broman dels tackar för "Meddelande nr 104" och dels omtalar att han börjat utbilda "språkterapeuter för afasirehabilitering". Han fortsätter: "Det är vår bestämda uppfattning att afasirehabiliteringen måste handhas av särskilt utbildade språkterapeuter, som är knutna till den neurologiska rehabiliteringsavdelningen". Sedan kom det infama: "Med all respekt för logopederna och den utmärkta planen för deras utbildning, så krävs det i princip andra kvalifikationer av en språkterapeut än av en talterapeut". Broman märkte ord i stället för att uppmärksamma logopedutbildningens innehåll!

Den 23 april sände han som svar på att jag förärat honom "planerna angående logopedutbildningen": "vi kommer att få stor nytta av välutbildade logopeder också för vissa neurologiska sjukdomsfall, även om jag anser att afasirehabiliteringen måste handhas av särskilt utbildade språkterapeuter".

Efter att i juli i en tidningsartikel ha fått del av vad Broman vid en regionvårdskonferens föreläst om sina planer, ansåg jag mig inte förhindrad att uttala mig om vad Engel låtit mig läsa i Bromans skrivelse.

Närmare hösten 1962 författade jag en PM till Engel, i vilken jag bemötte Bromans åsikter. Vid ett tillfälle uttryckte Engel kritik mot Broman: ”Det är olyckligt att han driver sin aktion om språkterapeuter just nu. Han kan äventyra eller försena logopedutbildningen.” Broman agerade hela tiden också på det politiska planet med uppvaktningar av riksdagsmän med flera. Den 7 november framhölls i en Expressenartikel att psykologer fått ett nytt verksamhetsfält som afasiterapeuter i neurologisk rehabilitering.

Vid SFFL:s årsmöte den 4 januari 1963 i Göteborg höll jag - som Björn Fritzell bett mig om - ett föredrag om vad jag inhämtat om afasi under min USA-vistelse. Jag höll mig mest till J. Wepmans afasimodell och logopedernas tilltänkta uppgifter i afasiterapin men hade givetvis också Bromans ”afasi- eller språkterapeuter” i tankarna. Mitt manuskript var bara till hälften färdigskrivet. Cirka fem minuter in på föredraget infann sig plötsligt professor Broman med sin stab och satte sig för att lyssna. Jag fick en ingivelse à la ”angrepp är bästa försvar” och halvvägs in i föredraget vände jag mig direkt till Broman längst bort i salen och bad att få höra hans synpunkter på vad jag sagt. Broman reagerade - till synes - positivt. Han hade inga invändningar mot vad jag sagt om afasi och uttalade sig i koncilianta vändningar positivt om den kommande logopedutbildningen. Åhörarna var nöjda med samförstånds-tonerna, liksom även jag.

Men den 7 januari 1963 kom ett brev från Broman. Det visade sig vara från en ursinnig Broman, vars koncilianta uppträdande i Göteborg enligt honom själv var ett spel som lurat oss alla. För mig var hans beskyllningar mot mig löjeväckande men också farliga för logopedutbildningen. Jag måste framhålla att jag var helt ovetande om vad Broman kommit överens med Engel om. Och Bromans planer var ju inte hemliga ens för pressen. Nu försökte han skrämman med stridsyxan, som jag skulle ha grävt upp. Att jag inte hade någon försikning att vänta framgick av att beskyllningarna mot mig redan hade spritts ut till neurologiprofessorerna i landet, liksom till Engel. Det som emellertid re-

tade mig mest var hans desinformation om att logopederna inte skulle kunna kallas språkterapeuter. Men jag kunde förstå att han med sådana argument på vårt årsmöte velat ”antingen (kunna) förebygga att vi hade kommit in på kontroversiella frågor eller också hade jag haft en chans att förbereda mina repliker på ett diplomatiskt sätt”, som han formulerat sig i brevet.

Någon dag senare blev jag uppringd av Engel som inte sade mycket annat än att vi måste ordna en konferens om afasirehabilitering. Den kom till stånd den 4 februari 1963 på medicinalstyrelsen, där jag ställdes ensam mot Broman och andra neurologer, både professorer och docenter. Docent Lennart Holmgren, audiologen, var med som vetenskapligt råd (tror jag) men visste ingenting om afasi. Det som diskuterades var egentligen ointressant. Det väsentliga var att Engel tydligen förberett en lösning som han körde fram med efter någon halvtimme: ”Skulle Du inte”, sade han vänd mot Broman, ”kunna ordna en försökskurs på två à tre månader för en kostnad av ett par hundratusen kronor?” Eftersom Broman i sina förslag skisserat en sexårig utbildning för afasiterapeuter, trodde jag att denne skulle reagera häftigt mot Engels erbjudande. Men till min förvåning tackade Broman genast ja. Vidare talade flertalet konferensdeltagare för att afasirehabilitering borde kunna handhas av logopeder.

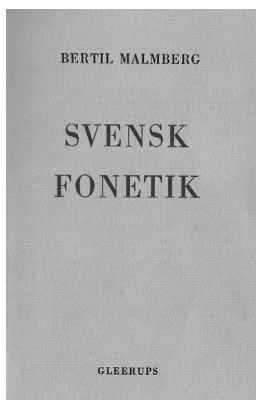
Logopedutbildningen delas upp i en teoretisk del och en praktisk-klinisk

Den 17 oktober 1962 framlade professor Rexed en rapport om sin utredning och ett utbildningsförslag för remissbehandling. Rexed hade helt frångått den försiktighet, som universitetskansler Cramér tillrätt, och tvärtom förordat att logopedi gjordes till ett akademiskt ämne för studier och forskning. Han framhöll att undervisning i logopedi skulle komma att helt ligga inom ramen för en sådan undervisning över fakultetsgränserna, som benämnes ”blandad medicinsk undervisning”.

Med Rexeds förslag skulle alltså den ursprungliga akademiska riktlinjen för logopedutbildningen vara återupprättad. Det behövdes inte längre någon logopedkurs i medicinalstyrelsens regi, utan ansvaret kunde i stället läggas på Karolinska sjukhuset. Rexed fann det angeläget att den föreslagna undervisningen i lo-

gopedi blev igångsatt höstterminen 1963 för tio logopedstuderande enligt den plan som framlagts av medicinalstyrelsen.

Efter vederbörlig remissbehandling förelåg den 10 december 1962 ett till Konungen ställt förslag, som visade sig ha utsatts för ändringar i överensstämmelse med ett remissyttrande av en professor i Lund. Denne erkände något motvilligt att även andra ämnen än fonetik-lingvistik måste finnas med på schemat. Han pläderade för att utbildningen skulle delas i en teoretisk halva och en praktisk-klinisk, varav skulle bland annat följa att fonetikstudierna skulle kunna fullgöras även utanför Stockholm, bland annat i Lund. Professor Rexed sade sig finna Malmbergs skäl för en sådan åtgärd starkt vägande och utformade sitt utbildningsförslag därefter. Tyvärr gavs mig aldrig tillfälle att uttala mig om lämpligheten därav, innan det blev för sent.

Fonetikämnet hade byggts upp i Lund av professor Bertil Malmberg¹⁹

Nämnda till synes obetydliga ändring i den organisatoriska strukturen, som vidtagits för att tillgodose ett lokalt särintresse slog emellertid sönder helheten som höll den genomtänkta ämnesstrukturen samman. Lärare och elever skulle ganska snart upptäcka vådorna därav och efterlysa den avsedda integrationen.

Rexed höll eljest fast vid sitt ursprungliga förslag men med en modifikation i fråga om lokaliseringen av "viss praktisk utbildning även förlagd till Sabbatsbergs sjukhus". Den 19 oktober hade Engel ringt upp mig och informerat om innehållet i Rexeds första rapport som innebar att utbildningen skulle läggas helt på Karolinska sjukhuset. Jag svarade att detta med "akademisk linje" var det väsentliga. Engel avslutade samtalet med: "Du får flytta över till K.S.!", något som jag dock bestämt avböjde.

Beträffande den inledande kursen hade Rexed gjort ytterligare ett tillägg men av engångskaraktär. Det föranleddes ävenledes av professor Malmbergs remissvar, där han påpekade att bland

annat i Lund fanns studenter, som, medan de väntat på logopedutbildningens förverkligande, hunnit tillägna sig det för en logoped erforderliga antalet betyg i fonetik och pedagogik och mera därtill. Rexed föreslog därför, att ”därest ett tillräckligt antal studerande med föreskriven kompetens anmäler sig, förordar jag att den inledande undervisningen i logopedi koncentreras till tre terminer”.

Blivande logopeders förening och de sista turerna kring igångsättandet av en utbildning

Det senare förslaget var välkommet. Jag hade hunnit bli uppvaktad av så många ivriga ”logopedaspiranter” att jag blivit säker på att de var tillräckligt många och kanske fler för en fulltalig kurs. Med min tillstyrkan hade framför allt filosofie studerande Kerstin Engström, som hospiterat och assisterat på foniatriska avdelningen på Sabbatsberg men nu studerade i Lund, tagit sig an aspiranternas sak. Hon spred ett samlande upprop, vari hon bland annat framhöll det som möjligt att man behövde bilda en ”Blivande logopeders förening”.

När Rexed i slutet av 1962 lade fram sitt utbildningsförslag, hade Stockholms stad redan övergivit tanken på att som provisorium uppföra ”en paviljong av baracktyp”. I stället planerade man att lämna utrymme i en ny flygel av gamla ”öronhuset”. Den 8 augusti 1962 hade jag granskat ”ritningar med en schematisk plan över foniatriska avdelningen”.

I februari 1963 ville borgarrådet Kyling för remissyttrande över Rexeds förslag i Kungaskrivelsen höra sjukvårdsstyrelsens mening om logopedutbildning på Sabbatsbergs foniatriska avdelning. Styrelsen begärde därför ett yttrande av sjukhusledningen, som den 1 mars anmodade mig att i rådande komplexa, oklara läge lämna uppgifter om avdelningens situation i olika avseenden, ett kinkigt uppdrag som jag fullföljde i en skrivelse den 3 april. Sjukhusledningen tog del av denna och utarbetade sitt yttrande. Först den 8 oktober förelåg ett yttrande som under-tecknats av nye sjukvårdsdirektören Wilhelm Romberg och som i förstone tedde sig överraskande. Den syntes vilja motsätta sig foniatriska avdelningens engagemang för logopedutbildning och därvid som skäl anföra att avdelningen redan var i färd med att

utbilda en växande skara logopedassistenter. Situationen föreföll paradoxal. Den upplöstes emellertid utan komplikationer, så vitt jag kan minnas genom klargörande telefonsamtal mellan byrådirektör Sivert på medicinalstyrelsen och sekreterare Marchel på sjukvårdstyrelsen.

Jag hade börjat befara att borgarrådet Kyling hade tänkt sätta i verket vad han den 9 februari 1963 hotat mig med i ett spektakulärt sammanhang, nämligen vid det hyllningsmöte som S:t Eriks sjukhus anordnat vid den nyutnämnde sjukvårdsdirektörens inledning av sin "eriksgata" genom stadens sjukhus. Jag hade blivit inbjuden att gästföreläsa om "afasi med särskild tonvikt på behandling". Förutom sjukhusdirektör Romberg var borgarrådet Kyling närvarande. När jag avslutat min korta föreläsning, passade jag på att beskriva foniatriska avdelningens torftiga möjligheter att utöva den afasivård jag föreläst om. Effekten blev ögonblicklig. Kyling blev rasande. Han steg upp och sade att nu fick jag lov att sluta ställa krav. Han talade om att jag hade romantiska idéer, som inte kunde realiseras – jag hade tydligen ställt till med skandal. Men styrelsemannen och röntgenläkaren Sandström såg nästan förtjust ut. Invärteskollegan Ebbe Nyman kom fram och sade att jag inte behövde skämmas, eftersom mitt förslag varit intressant och framförts med äkta övertygelse. Professor Ihre, magspecialisten, följde mig ut och sade att kalabaliken enligt hans mening inneburit ett steg framåt. Jag undrade vad den nye sjukvårdsdirektören fick för uppfattning. Det skulle i fortsättningen visa sig att han alltid visste vem jag var och alltid visade mig välvilja.

I ett avseende klarnade emellertid situationen och blev lugnare när generaldirektör Engel vid ett besök jag gjorde i februari 1963, tog telefonluren och ringde upp statssekreteraren i Ecklesiastikdepartementet (Lövbeer?) och fick veta att Rexeds förslag skulle bli proposition men att man inte skulle hinna lägga fram den förrän 1964. "Ja", hörde jag Engel säga, "jag har tänkt mig att logopedutbildningen ska vara genomförd innan jag går i pension".

Under december 1963 har jag i dagboken antecknat några telefonsamtal från departementstjänstemän, departementssekreterare Stjärnstedt, budgetsekreterare Chronander m fl, vittnande om att logopedutbildningen blivit föremål för propositionsskri-

vande. En amanuens gjorde till och med personligt besök på avdelningen.

Den 12 januari 1964 refererades statsverkspropositionen i tidningarna: "Vidare föreslås en särskild utbildningsgång för logoped".

Fram emot april började "Blivande logopeders förening, BLF", i varje fall Kerstin Engström och även jag, att undra över hur länge man i väntan på riksdagsbeslut skulle behöva dröja med förberedelser inför starten av utbildningen. Framför allt måste man få klarhet om antalet kompetenta sökande, som ju skulle bli avgörande för om utbildningen kunde bli av till hösten. Därför borde annonseringen om eventuell kurs göras så snart som möjligt. Jag vet att Kerstin Engström uppvaktade bl a universitetskansler Rosén och att denne höll med om problemets betydelse och lovade att driva på saken. Hur som helst, så fanns annons att läsa den 15 april.

"BLF" hade inte funnit något intresse för utbildningen på KS, men den 6 mars blev jag uppringd av professor C-A Hamberger, som erinrade om utbildningen och menade: "Nu får vi hjälpas åt". Den 8 maj kallades jag till sammanträde på KS med Hamberger, min unge kollega Rolf Leandersson och audiologen Lennart Holmgren, varvid jag accepterade att på vissa villkor (minns ej vilka) bli kursledare. Den 15 maj utgick ansökningstiden, och det befanns vara 20-talet sökande. Den 20 maj ny konferens med Hamberger och Leandersson. Jag förklarade mig beredd att låta samtliga sökande genomgå kursen.

"Gustaf Adolf etc... I skrivelse av den 28 april 1964 har riksdagen anmält sina beslut i anledning av Kungl. Majt:s statsverksproposition. Riksdagen har därvid... anvisat bl.a. 75 000 kronor till försöksvis anordnad utbildning av logoped."²¹ Den 11 mars hade jag till sjukvårdsdirektören framfört en larmrapport om att upprustningen av sjukhuset skulle den 1 april 1965 och lång tid framåt beröva foniatriska avdelningen oumbärliga utrymmen. Den 3 augusti, mindre än en månad före kursstarten, biföll direktionen att den rivningsbeslutade T-paviljongen skulle provisoriskt rustas upp för 9000 kr. Jag hade föreslagit att ett par väldiga sjuksalar skulle delas i flera små. Den 13 augusti överens-

kommelse med ingenjör om byggnationen. Tack vare överskridande till 12 000 kronor blev behandlingsskrubbarna försedda med både dörrar och ”innetak” som fungerade ljudisolerande på tillfredsställande sätt.

Min första uppgift som kursledare var att den 17 augusti informera om vidtagna förberedelser, främst att upplysa om den kursplan, som blivit uppgjord ”på grundval av det av under-tecknad i medicinalstyrelsen utarbetade förslag till studieplan, som ingår i professor Rexeds utredning”. UKÄ överlämnade i sin tur till ”statsrådet och chefen för Ecklesiastikdepartementet ett ”förslag till provisoriska bestämmelser rörande logopedut-bildning vid Karolinska mediko-kirurgiska institutet” den 31 augusti 1964.

Logopedkurs 1, Sabbatsbergs sjukhus, 1964

Den 15 mars 1965 fastställde UKÄ den föreslagna studieplanen för ämnet logopedi vid Karolinska institutet.

Min tid upptogs i stor utsträckning av diskussioner och överenskommelser med olika föreläsare. Det krävdes många samtal med Hamberger och stadens ”driftdirektör” för att få

Hans Lindholm som extraläkare på foniatriska avdelningen den 1 september 1964.

Ingrid Westerlund fungerade som ”stabschef” och gjorde upp veckoschemata för den handledda kliniska undervisningen, som hon genomförde tillsammans med Ninni Elliot.

Den 6 augusti kom Rolf Leandersson och talfelspedagogen Syster Gudrun Grendin till Sabbatsberg för konferens med Ingrid Westerlund och mig om samordning av våra kursschemata.

Den 1 september ställde logopedaspiranterna upp för upprop i öronklinikens föreläsningssal på Karolinska sjukhuset.

Femtio år med logopedi i utveckling

Vittnesseminarium den 23 september 2014

Hörsal Nanna Svartz

Moderator: Daniel Normark

Panelen: Elisabeth Ahlsén
Britta Hammarberg
Bob McAllister
Ewa Vanhoenacker Söderpalm
Eva Wigforss
Per Östberg

Auditoriet: Ellika Schalling
Margareta Jennische
Elisabeth Lindström
Annika Sääf-Rothoff
Gunilla Rejnö-Habte Selassie
Christina Samuelsson
Kicki Mossberg
Lena Hartelius
Ulrika Guldstrand
Anita McAllister
Christel Widén
Eva Feuer
Anette Lohmander
Jenny Iwarsson
Katarina Rabe
Gunilla Henningsson

Femtio år med logopedi i utveckling

Vittnesseminarium den 23 september 2014

INNEHÅLL

Inledning.....	73
Stockholmsutbildningen och den foniatriska polikliniken	77
Lund och fonetiken.....	88
Göteborgoch foniatri.....	101
Språkoch hjärna.....	105
Att integrera flera ämnen - korvskinn eller trasmatta.....	111
Logopedin i Uppsala.....	114
Olika lärosäten - likheter och skillnader i logoped- utbildningen.....	116
Umeåochhabilitering.....	119
Prioritering mellan ämneskompetenser.....	120
Breddellerspecialisering.....	123
Logopedi i praktiken.....	127
Linköping, ämnes- och professionsintegration.....	129
Helhetstänkandets dygder.....	131
Teaterhögskolanslogoped.....	131
Konferenser och kontakter bland yrkesverksamma.....	133
Röstbehandling som hantverk.....	135
Länge ett bristyrke, nu en internationaliserad profession.....	140
Akademiseringavlogopedi.....	143
Konsulter.....	146
Att bli synliga som profession.....	148
Biografier.....	153
Personindex.....	157
Noter	163
Hänvisningar till fotografier och illustrationer.....	167

Inledning

Per Östberg

Kära deltagare. Hjärtligt välkomna till ”Kunskap i utveckling, ett vittnesseminarium”, där vi kommer att blicka tillbaka på logopedins historia. Vi har en panel med tidsvittnen som representerar olika orter och lite olika inriktningar, vinklar på den svenska logopedutbildningens bakgrund och historia. Vi har Ewa Vanhoenacker Söderpalm, Göteborg, Eva Wigforss, Lund, Britta Hammarberg, Stockholm, Elisabeth Ahlsén, Göteborg, Bob McAllister, Stockholm. Och så har vi moderator Daniel Normark, längst till höger.

Jag kan säga någon praktisk detalj bara, att som ett vittnesseminarium så dokumenteras det här på film som ni ser, så jag får be er att slå av signalen på mobilerna. Efter paus så kommer vi också ha mer allmän diskussion med auditoriet och då kommer det att finnas den här bärbara mikrofonen, så ni får invänta att den bärs ut innan ni ställer era frågor.

Ett skriftligt program finns, de flesta av er kanske redan ha fått det, annars så ligger det här nere. Nu funderar jag närmast på om jag har glömt någon praktisk detalj, men jag tror att det här är det huvudsakliga.

Hjärtligt välkomna!

Vittnesseminariet. Introduktion: Per Östberg, i panelen: Ewa Vanhoenacker Söderpalm, Eva Wigforss, Britta Hammarberg, Elisabeth Ahlsén, Bob McAllister och Daniel Normark.

Daniel Normark

Hej och välkomna. Jag heter, som Per sade, Daniel Normark och jag kommer från Enheten för medicinens historia och kulturav här på Karolinska Institutet. Vi har samlats här idag för att lyssna på ett vittnesseminarium om logopedins historia. Jag tyckte det var på sin plats att först berätta lite kort vad ett vittnesseminarium är, vad metoden används till och varför vi tycker det är så kul att så många kunde komma hit.

Man kan börja med en paradox, och det är att vi lever i en tid när information flödar över. Vi har massor med data på våra datorer, vi har massor med texter som produceras. Inom ett kunskapsfält så är det inte ovanligt att man är ganska van vid att det man gör är att producera texter; man skriver artiklar och man skriver rapporter och man skriver och man skriver och man skriver. Så papper och texter det finns det gott om. Men det finns också samtidigt en paradox. I den här mängden av papper så är det ibland svårt för andra att förstå vad det var som hände. En vetenskaplig text kommer ofta med en slutsats, men vägen dit till slutsatsen brukar inte alltid vara så tydligt om man läser den vetenskapliga texten, och så är det med mycket annat som händer i vår samtid. Att det till exempel som jag som historiker eller som sociolog är intresserad av det kommer sällan med i dessa texter, där vi presenterar slutsatser. Man kan säga att för en historiker så finns det en väldigt bra liknelse i en väldigt känd SciFi-komedi, en bok som heter *Liftarens Guide till Galaxen* – jag antar att flera av er känner till den – där man får veta svaret på livets mening och allt som är 42. Det paradoxala i det är Vad är då frågan? Vi lever i en tid där vi har nutiden som ett facit, men det är väldigt sällan vi vet vägen dit och hur vi kom dit, dvs. frågan. Ett sådant här vittnesseminarium handlar väldigt mycket om att kunna vrida och vända och försöka nå de här andra nivåerna på vad det var som hände, hur det gick till, vilka processer och händelser som ledde fram till att det blev som det blev. Vilka alternativa händelser, som var mycket möjliga men kanske inte blev realiserade av olika anledningar. Det är dessa andra spår och den detaljerade frågan ”Hur?” som vi ska försöka lyfta fram här idag.

Trots allt, även om vi lever i en väldigt informationstyngd tid, så lever vi också väldigt mycket i en muntlig kultur, och då passar det väldigt bra med en sådan här typ av vittnesseminarium, där

det faktiskt är det muntliga som styr vad vi berättar för varandra och vad vi berättar tillsammans. Det här är också väldigt mycket en kollektiv process, där vi har en väldigt trevlig och fantastisk panel framför oss, som kommer ge deras bild. Men deras bild kommer sedan att få färgas av era minnen och era perspektiv och era bidrag till det här kunskapsfältet och den här professionen och det här yrket, som ändå är huvudtemat för det här vittnesseminariet.

Ni har säker snubblat lite på ordet ”vittne”. Det är lätt att man gör det, för ordet vittne är så starkt förknippat med det juridiska fältet, men den här formen kommer väldigt mycket från Storbritannien och USA, där ”witness” ibland kan ha en mer mångbottnad betydelse. Att bevittna är ett mera neutralt begrepp. Jag kan säga att mitt första möte med vittnesseminarium var tidigt 90-tal, när min far var med i ett slags vittnesseminarium om utvecklingen i Somalia. FN hade varit inne där och det gick åt helvete. Då i efterhand så ville man veta vad det var som gick fel, så man samlade alla olika expertpaneler och olika människor som hade varit aktiva i den här processen att försöka skapa fred i Somalia och började prata med varandra. Det ledde fram till en grupp inom FN som kallades ”Lessons Learn Unit”, där man utnyttjade den här förmågan att träffas och försöka diskutera med varandra ”Vad var det som hände? Hur kunde vi göra det här bättre?” Nu är inte frågan om att vi skulle rannsaka oss själva här, men det handlar ändå om att lyfta fram de kontrafaktiska möjligheterna som finns, vilka andra vägar som finns som är möjliga och att också öppna upp och förstå sitt eget sammanhang och förstå i det här fallet den här professionen. Metoden har också använts inte minst i USA för att intervjua presidentstaben. Det gör man efter varje stabsbyte, så samlas dessa i flera veckor och går igenom alla beslut som har fattats och diskuterar med varandra. Det har också gjorts de senaste 20 åren inom det medicinska fältet för att förstå dess 1900-talshistoria inom Storbritannien i synnerhet. Metoden kom till Sverige för ungefär 15 år sedan, då vid Södertörns Högskola, deras samtidshistoriska avdelning eller institution gör ofta denna form av vittnesseminarium, där man ofta belyser olika politiska förändringar som sker. -68 är ett fall. Aids epidemins framväxt är ett av de senare seminarierna som jag känner till. Så formen är ganska vanlig.

Och vittne är här intressant, för det handlar om att dela med sig av sina erfarenheter och sin kunskap och sina egna perspektiv. Det blir en kollektiv process, där vi kommer kanske komma fram till en annan slutsats än vi hade fått om vi hade suttit var för sig i våran egen lilla hörna och skrivit om hur det var och hur det är. Det är också en metod som jag säger som öppnar upp den här möjligheten att prata om processer, öppnar upp möjligheten att prata om val och valmöjligheter. Den öppnar upp händelser som har format kunskapsområdet och som vi här som representanter eller ni som representanter för logopedutbildningen också är med och formar.

Jag kan också säga att det här handlar delvis om en möjlighet att kollektivt enas vad vi tycker och tänker, men det är också en möjlighet för oss att enas om vad vi är oense om, vilket också är en styrka. Så innan jag lämnar ordet till Britta, så vill jag bara ge några sådana här hållpunkter, saker som kan vara bra att ha i minnet när man sitter och funderar på vad man själv vill bidra med, sina egna reflektioner, men också sina kommentarer och reaktioner på vad ni i panelen säger, och det är att det här är ett informellt samtal. Även om det filmas så är meningen inte att vi ska vara väldigt uppstolpade och så här. Ni får jättegärna vara oeniga med varandra och ni får jättegärna visa känslor. Det här är inte ett tillfälle där vi måste hålla oss till en objektiv sanning, utan här finns den känslosamma sanningen också som en viktig del av den process som har tagit er fram hit, där vi är idag. Men lite andra hållpunkter är också viktiga. Försök vara kronologiska, för det kan hjälpa oss sedan när vi försöker redigera arbetet från det här.

Jag kan visa några exempel på de arbeten vi har gjort. Som sagt, vi filmar det här materialet, och vi har hittills gjort sex filmer, men jag har med mig fyra stycken, som ni kan titta på efteråt. Vi har också transkriberat texten, allt som sägs, och så redigerar vi det tillsammans, där alla som säger någonting kommer få möjlighet att redigera det man själv har sagt, för det är stor skillnad på vad man säger och sedan hur man vill att det ska se ut i text. Sedan får man gärna ha en samtalsliknande text i det här, men det kanske inte ska vara alla de där stamningarna och omtagningarna och den där folkhögskolan som jag pratade om och så. Det blir då färdiga produkter. Sedan ser det ungefär ut så här.

Ni får gärna titta, jag har en ganska ny som är på gång, även om biomedicinska analytikerprogrammet... det här är det tredje vittnesseminariet vi gör där vi tittar närmare utbildningshistoriskt på ett särskilt ämne. Vi har tittat på läkarutbildningen, vi har tittat på det biomedicinska analytikerprogrammet och nu tittar vi logopedutbildningen, och så knyter vi det till dess profession och dess ämne. Vad vill jag säga mer? Försök vara kronologiska – det har jag sagt. Utgå inte från facit. Det är väldigt lätt att man säger ”Men så här är det idag. Och det kan vi förklara med att titta bakåt.”, men ofta hade vi inte facit när vi tog de val vi gjorde, var delaktiga i de processer som vi var delaktiga i. Så det är väldigt svårt att säga... det kan ibland vara jobbigt att försöka titta tillbaka och vad var förutsättningarna då, hur såg det ut då när jag gjorde de här valen som ledde fram till det här, för det ser lite annorlunda ut. Illustrera gärna hur det såg ut då. Hur gjorde ni? Vilka mötte ni? Vilka alternativa möjligheter fanns det? Fanns det andra alternativ att gå andra vägar att ta? Sedan får ni jättegärna när ni diskuterar – inte minst här – konkretisera, komma med exempel. Det är ofta lättare att förstå processerna när man berättar vad som hände och vilka som var delaktiga och ge de här konkreta exemplen snarare än att hoppa på det abstrakta. Med de orden så lämnar jag över ordet till Britta, som kommer börja med Stockholm.

Stockholmsutbildningen och den foniatriska polikliniken

Britta Hammarberg

Så trevligt att få inleda. Jag gick Stockholmsutbildningen på KI som startade 1964. Det finns flera från kurs 1 här, det gläder mig särskilt: Kicki Mossberg, Eva Feuer och Monica Westerlund. Är det någon mer från kurs 1? Nej. Birgitta Johnsen har hälsat så mycket och eventuellt kommer Kicki att säga någonting från hennes och Kickis Uppsala-tid.

Det är ju så att det här vittnesseminariet tar avstamp i de tre första utbildningarna, tänkte vi oss. Det finns ju sex utbildningar i landet, som ni känner till, förutom Stockholm, Lund, Göteborg så är det Umeå, Linköping och Uppsala i nu nämnd ordning,

och vi kunde egentligen ha suttit här allihop kan jag tycka, men då fick vi höra att man ska inte vara för många i en panel. Så känn er inte utanför utan kom med tillägg. Vi vet ju också att de olika utbildningarna har fått lite olika profil beroende på vilka personer som har funnits där, vilka ämnen som intresserat dem som har funnits på utbildningarna. Det här är den fina salen vi sitter i, kallad ”Nanna Svartz sal”. Fotot på Nanna Svartz hittade jag i en bok som Inger Huldt m.fl. skrivit om rektorer vid KI²². För övrigt så sitter Inger Huldt, som har varit sekreterare i vår Linjenämnd en gång för länge, länge sen, sedermera byrådirektör här på KI i många år, här i denna sal. Nanna Svartz var den första kvinnliga professorn i medicin i Sverige. Gissa när? 1938! Jag trodde det var kring förra sekelskiftet. Nej! Så det har gått lite långsamt kan man säga. Men i alla fall, det är den fina salen vi befinner oss i nu.

Gunnar Bjuggren

Jag ska koncentrera mig på logopedutbildningens start vid Karolinska institutet från 1964 och framåt. När man startar där då måste man ju starta med Gunnar Bjuggren som var arkitekten bakom logopedutbildningen, som Björn Fritzell kallade honom, därför att han hade redan på 50-talet, när han byggde upp sin Foniatriska poliklinik på Sabbatsbergs sjukhus, börjat planera för en utbildning.

Och vad som fanns då, det var ju talfelopedagoger, obs! talfel. Alltså, man tänkte på när barnen inte riktigt artikulerade rätt från början att det var ett talfel, i någon skrift har jag läst – jag ska inte säga vem som skrev den – men det var ett synsätt på den tiden att talfel uppstår genom att barnet härmar felaktiga uttal. Så var synsättet då! Vi vet ju sedan att med fonologi och Roman Jakobson så ser man på detta område på ett helt annat sätt, som att språkssystemet utvecklas allteftersom barnet mognar kognitivt. Det återkommer vi till. Men Gunnar var klar på att det behövdes en ordentlig utbildning och kring sig där på Sabbatsberg hade han så småningom en bra stab av medarbetare – jag kommer tillbaka till dem – men på det sättet kunde han bygga upp en fin foniatrisk poliklinik. Men utbildning då? Jo, då ville han bygga upp någonting riktigt bra också. - Vi satt häromedagen, Daniel Normark, Per Östberg och jag i Riksarkivet, där finns 11 arkivmappar med Gunnar Bjuggrens samlade material, och en

skrift heter "Vägen fram till logopedutbildningen 1950-1964", så jag kan egentligen nu börja läsa på sidan 1 och sedan läsa de 48 sidorna, då hade vi fått en uttömmande skildring... (Kapitel 3 i föreliggande rapport). Ja, det är ganska imponerande hur han har beskrivit, hur han har arbetat för detta och försökt få fram en bra utbildning. Någonting som hände då i mitten av 1950-talet var att han blev kallad till... det var både Socialstyrelsen, Medicinalstyrelsen och Skolöverstyrelsen som samarbetade, så tre statliga myndigheter var eniga om att talvården måste utredas, och specifikt talvården för barn. Och det var ju precis vad Gunnar hade upptäckt när han satt där på sin poliklinik, han var ju öronläkare från början, att talvården var mycket eftersatt. För övrigt var det mycket motstånd kring honom från andra öronläkare när han ville få foniatrin som en självständig specialitet och inrätta en självständig poliklinik, och det fick han ju faktiskt tillstånd där. Och han blev kallad att sitta med i denna utredning, som just de här myndigheterna tog gemensamt initiativ till.

Då har jag här en liten passus, som jag tycker är fin, Gunnar skriver i Vägen fram till logopedutbildningen: "Jag föreslog därför (han sitter i den här utredningen, min komm.) att man först och främst skulle inrikta sig på en utbildning av logoped-er." Och det är första gången som jag ser ordet logoped. Alltså, "kvalificerade röst- och talterapeuter behövde foniatrerna som medhjälpare", skriver han. Och vidare skriver Gunnar: "Till min förvåning och tillfredsställelse beslöt kommittén att utan någon diskussion i sitt arbete följa den av doktor Bjuggren skisserade linjen." Det är alltså första gången som man accepterar att här ska det i alla fall utredas om en logopedutbildning. "Helt visst upplevde jag beslutet i den här kommittén som en stimulerande händelse. Det gav mig ett ansvarsfyllt förtroendeuppdrag, men också – det anade jag inte då – mitt livs stora äventyr. Hur hade jag egentligen fått chansen?" och sedan skriver han vidare om det. Det var ju så att han hade forskat en hel del tillsammans med Gunnar Fant bland annat, och hade väl alla möjligheter att gå vidare och disputerat, men det avstod han aktivt ifrån, och lade hela sin energi och sitt intresse på att försöka få tillstånd en logopedutbildning. Sitt livs stora äventyr! Det är ganska fint skrivet. Sedan skriver han lite grand också hur kampen var för den här foniatriska polikliniken. Jag tror jag hoppar det just nu, men han hade ganska ordentligt motstånd omkring sig när han

byggde upp polikliniken på Sabbatsbergs sjukhus. Det fanns en foniatrisk poliklinik på Karolinska sjukhuset redan från 1930-talet och den förestod Bertil Kågén en tid, men det var på den här polikliniken på Sabbatsberg, som initiativet till den logopedutbildningen kom tack vare Gunnar. Så det var lite om bakgrunden om honom.

Föreläsning i sal B på Norrtullsgatan 2, 1967

Daniel Normark föreslog att vi skulle bli lite personliga. Hur var det man kom in på det här med att bli logoped när yrket överhuvudtaget inte fanns? Och det är många här i publiken som kan berätta sina historier hur det gick till. Själv så skulle jag bli språklärare i franska och tyska hade jag tänkt mig, och började läsa på universitet 1960, och det här är en bild (lite senare, men dock) från Norrtullsgatan 2, där man ofta var och fick sina föreläsningar. Och ni ser att vi var väldigt många som gick på universitetet på den tiden. För övrigt, just 1960 blev Stockholms högskola Stockholms universitet. Men i alla fall, jag skulle bli språklärare och vad händer då? Jo, jag får lov att läsa fonetik, och det är under uppbyggnad just vid Stockholms universitet, (det finns mycket

mer tradition nere i Lund bland annat – det kommer Eva Wigforss säkert in på, med professor Bertil Malmberg och andra), men Claes-Christian Elert byggde upp fonetiken här och han var så pass ny i branschen, han disputerade själv 1964, så när jag började läsa där då hade han inte disputerat ännu, med påföljd att vi fick examineras av Kerstin Hadding-Koch, sedermera docent, som kom uppresande nerifrån Lund till Sigtunastiftelsen, där hade vi tentamen för henne. Men man fick lov att läsa en propedeutisk kurs i fonetik, en förfärligt bra sak för alla språkstudierande. Det är klart att den inte finns kvar alls, nej. Men den tyckte jag var kul och sedan läste jag vidare fonetik och stannade hos Claes-Christian Elert som amanuens.

Claes-Christian Elert

Vem undervisar på den här fonetiken på Stockholms universitet, om inte Gunnar Bjuggren, i just tal- och röstrubbningar. Och då blir jag fast och sedan såg jag till att jag fick auskultera på Sabbatsberg, där fanns ju redan Eva Feuer som jobbade med barn och annat. Det kan du, Eva, kanske komplettera.

Gunnar Fant var en annan betydelsefull person i sammanhanget. Han hade ju byggt upp Taltransmissionslaboratoriet vid KTH, det som sedan blev Institutionen för tal, musik och hörsel. Det var också en god förutsättning för en uppbyggnad och en kompetensutveckling av logopedin, att där fanns internationellt framstående forskning kring talets akustik, och vi var redan där på seminarier innan vi kom in på utbildningen och sedan fortsatte det. Alla vi som skrev ex-jobb på första kursen handleddes såvitt jag minns av just Gunnar Fants pojkar, som det hette, Jan Gauffin, Arne Risberg och vilka de var. Det kan man också tänka på, det var inte bara akustik precis som förstakursarna senare kom att ägna sig åt. Men vi går vidare.

Redan innan utbildningen kom till stånd bildade vi en Blivande Logopedstudenters Förening. Det var Kerstin Engström och Åke Byström, som tog initiativ till det och också utgjorde en liten påtryckargrupp, som Gunnar tog med – just Kerstin Engström gärna – när han uppvaktade myndigheterna och försökte få igång en ut

Gunnar Fant och talmaskinen Ove I

bildning, och den kom sedan till stånd. Vad han särskilt kämpade för det var ju det här om att vi måste kunna utvärdera metoderna och visa på effekterna av vad vi gör. Alltså måste utbildningen ligga på universitetsnivå. Det är väldigt framsynt att ha tänkt så. Och Gunnar var en visionär, det känner jag när jag går igenom det här. Vi har fått en väldigt bra utgångspunkt redan från starten: utbildningen lades genast på universitetet och vi fick grunden med fonetik, lingvistik och pedagogik, som sedan ersattes av psykologi.

Här har vi nu redan kommit in på utbildningen. Jag drar inte hela kampen som Gunnar hade, den kan man mycket väl läsa i hans rapport. Men, så där såg vi ut gänget som togs in och tyvärr finns ingen bild på dig Eva – du var kanske på annat just den dagen – och likaså saknas de som blev lärare sedan, Ingrid Westerlund och Ninni Elliot, de var ju samtidigt kursdeltagare. (Se bild Logopedkurs 1, sid 65). Så det var kan man säga ganska välutbildade personer som utgjorde den här första kursen, och det tyckte särskilt Gunnar att det var förstås, vi hade ju redan våra minst två betyg i fonetik – lingvistik och ett betyg i pedagogik. Så vi bildade en studiecirkel, menade Gunnar, för han var inte själv akademisk lärare, utan han fick nu profitera lite på kompetensen hos de här personerna som kom in på utbildningen, så såg han det. (Jag hette Bartning på den tiden.)

En av sammanbildningsgångarna. I taket elektriskt ljus och på väggen t.h. en hygienisk spottkopp. Sabbatsbergs sjukhus.

Hur såg lokalerna ut? Den här bilden har ni sett, den har jag visat förut, den har jag hittat från en bild från Sabbatsbergs sjukhus, och just den där korridoren kommer både Monica och jag ihåg, kanske ni andra gör det också. Det här är väl lite äldre datum än när vi gick där från 1964, men i alla fall, det var mycket gammalt sjukhus, och vi placerades i en f.d. TBC-paviljong, som raskt byggdes om på några månader faktiskt. Man satte in... det var stora salar, högt i tak och det installerades nu små boxar, ett par tre mindre boxar satte man in där med lite halvbra isolering emellan. Det läckte ju om man hade högljudda röstövningar i ena rummet och afasi i det andra, så det var lätt att höra hur långt kurskompisen hade kommit i sin utveckling. Men det där var ju en väldigt charmig miljö förstås och sedan lagom till det att vi skulle ta examen december 1965, så hade Gunnar fått tillstånd att det byggdes en paviljong, som vi kallade barack, men den var väldigt funktionell och det var bra rum och one-way-screen hade vi, och vi hade studio för inspelningar.

Vilka var där och tog emot oss och lärde ut? Jo, Ingrid Westerlund som lärde ut tal- och språkträning av barn. De här bilderna är från ett reportage i Stockholms Tidningen som gjordes 1959 med anledning av att man kårade Lucia, och då passade man på att samla in pengar till en fond till ”De tysta barnen”, och det skulle inte bara vara hörselskadade barn, tyckte Gunnar, utan också talhämmande barn. Så man fick loss lite pengar från det

faktiskt. Samtidigt gjordes det ett väldigt trevligt reportage, som också finns i Riksarkivet för er som vill fördjupa er i historiken.

Ingrid Westerlund tränade uttal och språk hos barn

Nåväl, Ingrid Westerlund blev Gunnars stabschef, som han kallade henne. Det var hon som gjorde schema, och tack vare henne så fanns det ett utmärkt auskultationsschema där man precis visste vart man skulle ta vägen. Hon var förresten politiker också på fritiden och var senare med och bildade Svenska Logopedförbundet 1965.

Ninni Elliot är ju en mycket välbekant röstlärare, som tyvärr dog i april 2014. Hon blev 95 år. Som ni väl känner till så kom hon ju ut med en fin bok, Röstboken 2009²³. Lagom till sin 90-årsdag kom denna lärobok ut, och då hade hon haft god hjälp först av Jenny Iwarsson och sedan av Ulla och Johan Sundberg, för att den skulle realiseras. Där kan man läsa mycket om hennes egen vandring från skådespelare – som hon var från början – och sångerska till att bland annat bli logoped. Ska vi sätta upp ljudet lite grand bara. /Man hör Ninni Elliots röst ”Då ska vi ta det som jag kallar för rytmisk röstövning, en helhetsövning.” Man hör hur hon ”hooar”/. Här är Ninni Elliot. Nu gör vi efter... /auditoriet härmar Ninnis röstövningar./ Ja, så här kunde vi sitta hela eftermiddagen. Du förstår, Daniel, vad det är för folk du har fått att vara med här. Det är underbara tongångar från Ninni. Hon har ju betytt väldigt mycket för att just ämnet röst kom i fokus på Stockholmsutbildningen.

Ninni Elliot blev vår inspirerande röstlärare

Vi slutar vår skola 1965 i december och då är det Harry Martinson som blir den första hemliga gästen. Det är en tradition som vi sedan fortsatt; att bjuda in en hemlig gäst till varje kursavslutning. Vi har väl inte riktigt nått den nivå dock som Gunnar Bjuggrens gode vän Harry Martinson utgjorde. "Harry Martinson är glad att ha upplevt födelsen av en ny era, logopedernas!" Så där kan vi sträcka på oss.

Harry Martinson
 är glad att ha upplevt
 födelsen av en ny era -
 logopedernas!
 Sabbatsberg och
 Hagalund den
 3 dec 1965

Skrivet av Harry Martinson i Dr. G Bjuggrens gästbok vid den första logopedkursens avslutningshögtid hemma hos Bjuggrens i Hagalund, Solna, dec 1965.

Vi är inne på den 31:a kursen eller vad är det... 34:e kursen? Ni ser, jag kan inte hålla räkning, så jag ska inte visa er alla ansikten under årens lopp. En lärare som betydde mycket för just röstmetodikerna var Sven Smith med sin accentmetod och Ninni Elliot var ju tydligt inspirerad av honom, som ni hörde i de här övningarna. Det grundar sig på Sven Smiths trumbeledsagade accentmetod. Han var mycket god vän med Gunnar också. Det kan vi prata länge om, men det gör vi inte nu.

Så där såg ett gäng ut som blev handledare och lärare efter sin utbildning, och jag tror att det är omkring 1970. Har ni svårt att identifiera folk så är det i övre raden Eva Feuer,

Handledare och lärare, 1970

Sissi Mossige-Norheim och Gunnar Bjuggren själv. I den främre raden Erna Hellström (nu Gustavsson), jag och sedan kommer Ingrid Westerlund, som var vår lärare i barn, och Monica, fröken Franzén på den tiden, men sedermera fru Westerlund. Här hade du hunnit bli Westerlund också. Men det finns inget släktskap mellan dem med samma namn. Men visst hade vi ett härligt gäng där! Och där fanns vi då till 1973 i december när Gunnar blev pensionär, och den där fina teckningen har Rune Stenborg gjort, (han var inbjuden idag men hade förhinder).

Så hände det då 1974 att utbildningen flyttar ut till Huddinge sjuk-

hus. Det är ju en ganska annorlunda miljö kan man lugnt säga jämfört med Sabbatsbergs sjukhus. Men det blev en fin nybyggaranda där ute, för det var ett nybyggt sjukhus och jag upplevde väldigt tydligt, jag följde med ut fast jag bara skulle vara där en månad eller två sedan skulle jag se mig om efter ett annat jobb men det blev att jag stannade. Och den nybyggaranda som fanns på Huddinge och öppenheten mellan discipliner och självklart tvärvetenskap, det har vi inom logopedin och foniatri haft stor glädje av. Så kom Björn Fritzell, han kallades till utbildningen från Göteborg, där han hade blivit docent lite tidigare, och blir då utbildningsledare och klinikchef. Det är en kombination som man inte har längre på Karolinska institutet, utan man får antingen vara det ena eller andra, men han var både och. Då kommer forskningen i foniatri och logopedi igång på allvar. Det som då särskilt kännetecknade forskningen på Huddinge, det var ju till del samarbetet med Tal Musik Hörsel på KTH, som vi redan hade byggt upp med Gunnar Fant, Johan Sundberg m. fl. inne på KTH. Datorer var ju i stark frammarsch så forskningen blev rätt mycket datorbaserad, och fokuserade på olika sätt att analysera röstkällan. Här blir det också lite avhandlingar som kommer till stånd, både Maria Södersten och Stellan Hertegård, och sedan Per-Åke Lindestad disputerar 1994. Själv hade jag disputerat 1986 (som första person i ämnet logopedi, tidigare gällde fonetik som forskarutbildningsämne)²⁴. Men, vad som inte får glömmas är att LKG också var ett av ämnesområdena som det forskades i tidigt ute på Huddinge-kliniken, och då är det Gunilla Henningsson,

Björn Fritzell

*Maria Södersten och Stellan Hertegård undersöker rösten med inversfiltrering.
Per-Åke Lindestad höghastighetsfilm Britta Hammarbergs stämband.*

som är först ut med sin avhandling 1988 och sedan fortsätter ju flera i de spåren. Jag har nu inte lagt in alla som kommer, men jag har en hel förteckning över alla som disputerat i logopedi (och i foniatri). Det är ju den 72:a logopeden som disputerar nästa vecka den 3 oktober ute på Huddinge. 72 logopedier har disputerat t.o.m. nästa vecka och så är det flera som står i kö. Så där har det gått, väldigt roligt. Men på Huddinge-utbildningen så blev det ju naturligt att det då var röst och LKG som kom i centrum för forskningsämnena. Ingmari Tallberg bröt sedan ny mark 2001 med sin avhandling om kognitiv störning vid demens.

Bjuggren och Logopedia

en ganska så typisk bild av Gunnar, som lär ha dansat jazzbalett, när han blev färdig med sin verksamhet och blev pensionär. Där hade jag tänkt sluta. Då går ordet över till Lund och dig, Eva Wigforss.

Den här bilden tänkte jag avsluta med. Den hittade jag häromdagen och den kallar vi Bjuggren och Logopedia. Den är lite rolig, jag tror att det är Elisabeth Uhlén som ritat den, för den låg i en mapp med uppvaktningar från Jönköpingslogopederna när vi firade 25-årsjubileum ute på Huddinge först och sedan i Gyllene Salen 1989. Den är väl

Lund och fonetiken

Eva Wigforss

Eva Wigforss

Tack så mycket för att jag har fått den här inbjudan, att Britta har ordnat det här. Det är jätteintressant. Samtidigt så är det väldigt förpliktigande, för vi vet ju vad som gäller vittnespsykologi; man förtränger och man kommer ihåg och man minns sådant som inte förekommer och... ja... men här är ju många som kan korrigera och det är väl lug-

nande att vi får titta på texten sedan så att man också kan korrigera i efterhand.

Jag ska försöka minnas så gott jag kan, jag har haft lite stöd av artiklar från den tiden. Själv är jag ju nu pensionär sedan två år tillbaka och har börjat en helt ny bana som pensionär så jag läser arkeologi, är student på Mastersprogrammet i arkeologi. När man blir lite till åren så får man sätta full fart, man får läsa fort, och det har jag lyckats med, så jag är just nu ledig från utgrävningar, arkeologiska utgrävningar av järnålderns bosättningar utanför Lund. I måndags morse satt jag och tittade på en som vi tror är en grav från stenåldern med en liten fin flintskärva och funderade på, och vi har någonting som heter reflexiv arkeologi; man sitter fem, sex stycken i den här gropen och är väldigt leriga, och lite regnigt också, och så reflekterar man över den här flintskärvan och de här stenbumblingarna. Vad kan ha hänt? Ja, vi vet att det är ungefär 5000 år tillbaka i tiden och så funderar vi: Hur kan de här människorna ha varit och vad kan de ha tänkt och vad kan de ha gjort och vem slog den här flintskärvan egentligen? Vad det män eller kvinnor? Var det jägare? Ja, vad det kan ha varit för något.

Sedan åkte jag upp till Stockholm för att vara med på seminariet och så funderade jag på det här seminariet med det reflekterande perspektivet; vilka flintskärvor kan jag hitta från vår logopedtid i Lund. Ja, vi har ju betydligt mer att komma med eftersom jag var med från början när vi startade utbildningen i Lund. Samtidigt är det mycket svårare, därför att det hände så väldigt mycket saker och det överväldigar en, man vet inte vad som var viktigt och vad oviktigt i det som hände. Då hoppas jag nu med mitt bildspel, jag har ingen text, utan jag har bara tagit fram lite bilder, och det är klart att det blir väldigt mycket utifrån mitt perspektiv. Vi ska se om vi kan få igång bilderna här.

Jag började 1968 i Lund, och jag var precis som Britta inne på att bli lärare i franska och svenska, och 1969 så hade jag hamnat så långt så att jag hade börjat läsa fonetik och jag blev tagen av Bertil Malmbergs fonetik och tänkte att det här är mycket roligare än språkämnen franska och svenska, som jag höll på med parallellt, så jag blev sjanghajad till fonetik och speciellt när de ... jag hade läst 2½ år bara...kom och sade ”Vi har en tjänst till dig, du kan få komma och undervisa här i fonetik.” De hade så

ont om lärare, och det var så oerhört många som läste fonetik för att bli lärare, för att få det här 1-betyget som det hette i fonetik, för att komma in på Lärarhögskolan, så de hade för många studenter och inte tillräckligt mycket personal, och då tog de och plockade ut några av oss studenter. Det var bland annat Gösta Bruce och Anders Löfqvist och Per Lindblad och så var jag en av dem som blev utplockad att undervisa i fonetik innan vi var riktigt klara. Och på den vägen blev det. Jag blev anställd 1 januari 1970, och jag tror det var våren -70 som jag fick åka med upp till Stockholm på en konferens, därför då fick vi ett nytt utbildningssystem som skulle sättas i hamn, som hette PUKAS. Alla vi som hade läst före 1970 hade läst s.k. betyg, och det fanns ju egentligen inga studieplaner utan man läste ett betyg i fonetik, då fick man lite föreläsningar och så en lång, lång litteraturlista och så fick man en muntlig tentamen på det, och det gjorde man en gång per termin.

Jag var då våren -70 nyanställd studievägledare i fonetik och amanuens. Heltidsarbete faktiskt, jag fick 2 x 50 %, som det hette, och så var jag alldeles nyantagen doktorand i fonetik också. I Stockholm hade Gunnar Fant ordnat ett fonetikmöte för att nu skulle vi som fonetiker sätta vår prägel på den nya utbildningsplanen och de nya utbildningsplanerna, framför allt så skulle det bli en del av logopedutbildningen, tyckte han. Bjuggren kom dit... eller en äldre man som jag minns på den tiden, men det var han förmodligen inte att döma av fotona här, men jag var själv bara 22 år gammal. Vi var rörande eniga om att det skulle vara fonetik i den här nya utbildningslinjen som skulle heta ”18:e utbildningslinjen”, som var logopedutbildningen, och det skulle då vara poängsatt. Det här var ju nytt för fonetiker, för att vi hade ju inte poängsatta kurser, vi hade ju inte delat upp kurserna, och det fanns ett stort motstånd mot att man skulle fragmentisera ämnena på det sättet; först läsa fem poäng och sedan tio poäng och sedan 15 poäng. Hur skulle man få en helhet? Och det var ju inte bara i fonetik man var emot PUKAS-reformen, det var ju alla ämnen, man tyckte att nu blev universitetsutbildningarna förstörda, när man delade upp dem i sådana små bitar. Men i vilket fall som helst så konspirerade vi på det här Stockholmsmötet om att nu skulle fonetiken få en dominerande roll i den nya logopedutbildningen, och det var ju så att man hade krävt fonetiken i den äldre s.a.s. logopedutbildningen, som jag tror var en försöksutbildning faktiskt innan.

och psykologi. De flesta hade fil.kand. och någon hade till och med fil.lic., som ville läsa på den gamla logopedutbildningen där man ju kunde komma in på sina tidigare meriter och sedan läste man tre terminer logopedi. Så det var ju en stor bred flod som ville in på den här trånga logopedidelen med 15, 16 platser, och det var ju orimligt att folk skulle satsa så mycket studiemedel och studier på en utbildning som de inte visste om de skulle kunna komma in på. Det insåg ju vi som studenter och jag som studievägledare, som ju inte alls hade planer att gå en logopedutbildning men var intresserade av ämnet, att så här kan vi inte ha det, vi måste ha rätsida på det här, så vi måste ha en utbildningslinje som man går i tre år och är garanterade att gå den här logopedutbildningen. Så det var väldigt lätt att engagera de här studenterna, både från fonetiksidan och från andra sidor att nu så får de starta utbildningen. För, vad hände i Lund? Ja, det gick förmodligen väldigt enkelt till i Stockholm. I Lund blev det stopp i maskineriet direkt, därför att UKÄ, Universitetskanslersämbetet, kom och sade att nu ska Lund ha en logopedutbildning, och Malmöhus Läns Landsting, där Lund ingick, sade ”Jo, men vi vill så gärna ha en logopedutbildning, men det får inte kosta någonting, och vi har inga logopedier, inte så många i varje fall.” Och så blev det alltså en kamp mellan universitetet och landstinget om resurser, och vem skulle betala och hur skulle man anställa och hur skulle villkoren se ut. Där stod vi som studenter och jag som studievägledare och inte alls inblandad i denna maktkamp som pågick mellan stat och landsting, utan vi bara tryckte på och tryckte på och tryckte på ”Kom igång! Vi vill ha igång utbildningen!” Så under året 1970 var det ständiga oppositioner, alltså möten och press, och då tror jag att Stockholmsutbildningen hade hunnit starta väl...

Britta Hammarberg

På fast studiegång.

Eva Wigfors

Ni startade -70?

Britta Hammarberg

Ja.

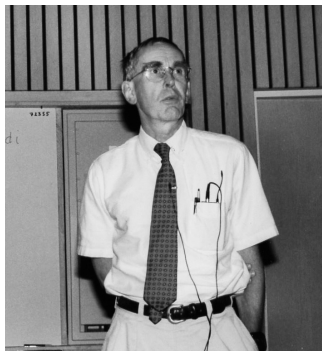
Eva Wigfors

Då hade vi ju det som argument också att Stockholms-

utbildningen hade startat, men i Lund kunde man inte komma igång på grund av diskussionerna om vem som skulle betala de kliniska delarna av utbildningen, staten eller landstinget. Nåväl, så småningom gjorde den här ockupationen så att det kom loss helt enkelt. Folk började se det orimliga i att utbildningen inte kunde starta. Från Universitetskanslersämbetet har jag ett tidningsklipp, deras byrådirektör Lars Ekholm han säger ”Ja, vi har till och med arbetat över julhelgen för att det här ska gå i lås.” Fantastiskt. Så den första utbildningen fick lov att starta med intag – nu vet jag inte om det syns – det blev en logopedkurs i Lund, som startade, som man kunde söka in till den 8 februari 1971, och då skulle de starta direkt i mars/april, enligt den gamla studieordningen. Så de som kom in på Kurs 1 i Lund innehöll då de som hade gamla betyg och gamla studieordningen, därför det var så många som hade stått på kö så att till och med UKÄ fick göra en eftergift och starta den gamla utbildningen, dvs. alla fick då dispens för de första 1½ åren, alltså de första tre terminerna. Så fick man ut en treårig utbildning genom att gå de här tre terminerna i logopedi. Det var 16 stycken som kom in på den här första utbildningen i Lund, som egentligen var enligt det gamla systemet antagningsmässigt. Samtidigt så startade den andra logopedkursen som började på hösten 1971 och var en äkta treårig utbildning. Vi kommer så småningom att se att väldigt många av oss som läste på logopedprogrammet i Lund fick dispens från de första tre terminerna efter hand. Man fick vara flexibel där, för det var ju ganska många som blev ”stängda” med kanske både sex- och sju års studiebanan bakom sig och inte kom inte. Så de tog också in på det här nya programmet, men då i kraft av sina studentbetyg, och så fick de dispens från de tre första bundna terminerna. Det var ju väldigt nöjsamt att vi kom igång med utbildningen i Lund.

Varför har jag tagit med den här bilden? Detta är Anders Löfqvist, han var fonetiker.

Det här ska få symbolisera egentligen vad det handlade om

Anders Löfqvist

här. Detta är mycket senare, sedan blev han ju anställd på logopedutbildningen. Men då på den tiden så tyckte han "Ja, vi ska vara fonetiker." Det visade sig att vi var ju ganska många av oss fonetiker som var intresserade av logopedi. Vi var samtida med Anders, ett antal doktorander, det var Ewa (Söderpalm) här som var doktorand och Kerstin Naucclér och sedan var det jag själv och så var det Eva Magnusson, och vi var ju vad man kan säga då, professor Kerstin Haddings flickor (hon var vår handledare). Vi var alla intresserade av barnlogopedi, och vi var alla ungefär samtida antagna till forskarutbildningen, och vi var alla intresserade av barnspråk egentligen, på ett eller annat sätt. Och vi var alla knutna till den fonetiska institutionen.

LOGOPEDUTBILDNINGEN, KURS 6

ANTJE BARK

PETER BJURLING

BRITT-INGER
CARLSSON

GUN ERIKSSON

KARIN FRANZEN

ANNE GADEMAN

LILLIAN HEURLIN

LENA HÅKANSSON

BRITT-MARIE JÖNSSON

INGER LARSSON

MARGARETA LUNDSKOG

MARGARETHA LÖFGREN

KERSTIN NAUCLÉR

PIA OHLSSON

HELENA OLSSON

CHRISTINA PERSSON

ANN-MARGRET
PETERSSON

CAROLINA RUNDQVIST

MARGRETHE RUID

KARIN RYDEMAN

BERIT SKOG

ANNIKA SVENSSON

EVA WIGFORSS

HANS ÅKESSON

Jo, det jag ville säga, när man nu funderar tillbaka den här tiden, det var ju att det som satte sin prägel på logopedutbildningen i Lund var nog att vi var så många fonetiker som var så intresserade av den här utbildningen och ämnet. Först tror jag vi var intresserade därför att vi kunde få jobb som fonetiker, vi kunde undervisa i fonetik, eftersom vi fick ju etablerat att det skulle vara 40 poäng i fonetik. Problemet var att då gick studenterna två terminer i fonetik, men vad gjorde vi den tredje terminen med personalen. Det blev en tom termin. Jag pratade med Bob McAllister om detta – han ska prata mer om detta – det var ju lite problematiskt, vi hade en tom termin och sedan kom logopederna igen och så. Så det var många av oss som insåg att vi får väl kanske göra någonting åt det här. Det råkade bli så att Kerstin Naulé och jag sökte in samtidigt på logopedprogrammet, logopedutbildningen våren 1977, vi höll ju på att disputerat i fonetik.

Jag kom att gå i Logopedkurs 6 och jag har lite bilder här. (En del av fotona i detta avsnitt finns enbart på DVD-inspelningen).

Det här är Gunnel Tornefalk, vet jag inte om ni känner. Här har vi en skönhet här i mitten, det här är en känd Elisabeth Lindström, en av mina älskade lärare, när jag gick på utbildningen, som handledare i barnlogopedi och afasi tror jag. Jag tror att Eva-Kristina Revstedt är känd, men under namnet Eva-Kristina Salameh nu för tiden. Hon finns också på Lundautbildningen som handledare. Jag tänkte visa de kurser som går fram till när jag själv gick utbildningen. Det var helt enkelt så att många av de här som gick i Lundautbildningen kom ju sedan att bli anknutna till Lundautbildningen, och att förknippas med Lundautbildningen – för många gick ju vidare sedan och forskade – så fonetikernas roll här tror jag var att vi förde in det här klimatet att man också forskade. Och jag glömde ju säga att Sören Fex och Bibi Bergendal Fex var ju de som startade det på kliniksidan och jag kanske kan komma tillbaka mer till kliniksidan. Här är två personer som nu också är kända namn för de flesta, Barbro Bruce, hette någonting annat på den tiden, men Barbro Bruce kom också tidigt in i logopedutbildningen både som kliniker och lärare. Sedan inte minst Birgitta Sahlén, som såg ut så på den tiden när hon gick utbildningen, och Ann-Christine Ohlsson, som också har disputerat. Så i varje

Sören Fex och Bibi Bergendal Fex, utbildningsledare i Lund

logopedkurs så var här ganska många som sedan gick vidare till forskningen, och vi tror att det var det klimatet att vi var så många höll på att disputeras som gjorde att det blev en sådan inriktning. Sedan tror jag att det var den starka barnlogopediprägeln som också fanns med Kerstin Hadding och med forskare.

Där har vi någon känd i panelen här, som har bytt förnamn. Det är nämligen Inger Ahlsén, som numera heter Elisabeth Ahlsén. Hon gick bl.a. tillsammans med en som heter Christina Dravins, hon hette nog Hedström på den tiden. Pernille Holck fanns också numera på utbildningen. Så här ser ni att i varje kurs så fanns det flera som senare kom att disputeras.

Sedan kommer min egen kurs, som måste ha varit en prövning för de lärare som fanns kliniskt, därför där fanns jag då själv och såg ut så på den tiden, och så fanns det ju Kerstin Naulé och så fanns det en som heter Peter Björling och han kom från forskarutbildningen i slaviska språk, och vi kom ju från fonetik. När både Kerstin och jag gick logopedutbildningen så höll vi på i sluttampen med våra avhandlingar. Så när vi gick de där tre sista kliniska logopedterminerna så sade vi ”Men här är inte så mycket att göra så vi kan ju fortsätta med att göra det vi gör vid sidan om, nämligen våra avhandlingar.” Jag disputerade i oktober 1979 och blev logoped 1 januari 1980. Så det var två, tre månader senare jag fick ut min logopedexamen. Och Ewa (Söderpalm) disputerade december 1979. Så vi var ett helt gäng som disputerade, och Kerstin Naulé disputerade i februari 1980, och Eva Magnusson disputerade ytterligare något halvår efter tror jag. Så vi kom ju i mål alla som hade Kerstin Hadding som handledare.

Nu vet inte jag om det här syns så väldigt bra, men jag har ett litet klippalbum hemma, där man klistrar in lite saker för att minnas. Det jag minns... då var jag ju färdig logoped redan. Då hade utbildningen hållit på i nio år, och man hade två ställen att ha sin kliniska verksamhet på (Talvårdsavdelningen på sjukhuset i Lund och utbildningens egna lokaler, först villan på Tunavägen och senare på sjukhuset). Det var en utbildning som var spännande, det var ju spännande att komma in i det logopediska yrket som jag kände till så dåligt. Jag hade visserligen fått vara anställd som fonetiker på Talvårdsavdelningen i Malmö, men ändå så visste jag inte tillräckligt mycket om detta jobb: vad gör man som logoped? 1980 kom jag ut som logoped, arbetade som logoped och sedan kom jag till den här kliniken 1981, 1 januari blev jag rekryterad för att vikariera för Bibi Bergendahl, Bibi Fex hette hon då som lektor i logopedi, med min fonetikdisputation i botten och alldeles nyutexaminerad logoped. Jag menar, vilka får en sådan chans idag, när man vet att man måste hålla på att klättra för att överhuvudtaget bli lektor. Men jag fick bli vikarierande lektor väldigt snabbt där. Då tyckte jag att jag för första gången fick ordentlig kontakt med själva logopediutbildningen och logopediämnet och vad det skulle kunna innebära. Som vikarierande lektor så fick jag också bli studierektor på Institutionen för logopedi och foniatri, där Sören Fex var prefekt. Det var ju en utmaning, därför de två viktigaste uppgifterna, som jag gjorde, och som vi gjorde tillsammans under den tiden, det var att få till stånd forskarutbildningen i logopedi. Det fick vi 1982 och nu får man vara lite anekdotisk – jag ska strax sluta. Det här gänget som fanns på sjukhuset var ju vana vid att framför allt prioritera patienter och arbeta med patienter, och det var det som var det viktiga. Och där kommer jag och var studierektor och skulle ha ordning och reda på saker och ting; vi skulle ha studieplan, vi skulle följa studieplanerna. Integrationen mellan fonetikämnet och logopediämnet och psykologin var urdålig; man läste fonetik och sedan i bästa fall fick man nytta av det när man höll på med logopedin eller vice versa. Det var alltså en väldigt dålig ämnesintegration emellan, och det hoppades jag att man skulle kunna brygga över. Sedan var det också att man hade ingen formell forskarutbildning. Här kommer då anekdoten. Det var en total kulturkrock mellan ett humanistiskt ämne och den medicinska

fakultetens sätt att se på utbildning. Jag kom med en studieplan 1982, forskarstudieplan i logopedi och foniatri – vi måste ha med båda ämnena, så det var logopedi och foniatri – strukturerad à la metoder man hade på humanistisk fakultet. Man skulle läsa kurserna den och den, det skulle ta fyra eller fem år, man skulle ha ett stort pensum av litteratur man skulle läsa. Så kom jag till Forskarutbildningsnämnden för Medicinska fakulteten och så undrade läkarna som satt där, professorerna, ”Men vad är det här!?! Ska de behöva läsa kurser? Ska de läsa böcker?” Det var en totalt... de hade inte en forskarutbildning som liknade det som man hade på humanistisk fakultet eller på samhällsvetenskaplig fakultet. Till slut efter långa förhandlingar, de skulle verkligen ha reglerad kursplan, skulle de först verkligen läsa kurser och så. Så sade de ”Ja, då får ni väl ha det som ni vill ha det.” Så fick vi då i Lund en forskarstudieplan som var värd namnet. Men då var vi väldigt annorlunda med den här forskarstudieplanen. Det var intressant med de här kulturkollisionerna som det blev, eftersom logopedin var ett ämne, det som vi kallar ”at the crossroad”. Det var ett tvärdisciplinärt ämne. Det var samhällsvetenskapligt med psykologin, det var lingvistiskt och fonetiskt med den forskningstraditionen och det var ju framför allt medicinskt också. Det var nog de utmaningarna jag tycker man hade de första tio åren när man verkligen skulle integrera det här och sätta det på kartan; att logopedi är ett eget medicinskt ämne, det är ett ämne också inom universitetet, och det är ett forskningsämne. Där tror jag vi är idag, med så många som har disputerat i logopedi så tror jag vi har nått fram dit.

Jag ska bara ta en bild från den kliniska delen av utbildningen här.

Kjerstin Becker, Karin Andersson och Eva Borell

Detta var några kamrater här. Här har vi ett litet gäng fantastiska handledare: Kjerstin Becker, Eva Borell och Karin Andersson. Innan har jag pratat om Elisabeth Lindström och så var det Birgitta Sahlén. Det här är från mitt fotoalbum. Här har vi Bibi Fex, Björn Klingvall och så några sekreterare. Och inte minst Sören Fex som höll i det här. Alla var klädda i vita rockar som ni ser, utom vi som var studenter.

Nåväl. Under de här åren efter jag var studierektor så gick mitt vikariat ut som lektor och då gick jag över till heltidstjänst som logoped och arbetade med klinik och fick mycket större förståelse för kliniskarbete och framför allt utvecklingen av t.ex. barnlogopedin kliniskt. Sedan kom jag tillbaka igen 1989 och blev prefekt för utbildningen och var prefekt fram nu till 2012 med ett uppehåll på fyra år 2001-2005. Det som jag tror har varit fruktbart – det är därför jag har tagit med den här bilden – detta är det nationella samarbetet mellan utbildningarna, och det vill jag få fram på det här är att vi länge hade tre utbildningar, sedan har det ju blivit sex, att vi har alltid samarbetat, och det handlar om personkemi, det handlar om vilja, att inte konkurrera, för egentligen ville ju maktavarna att vi skulle konkurrera.

Det här är jag själv, det här är Eva Söderpalm, och det här är Britta, och det här är Björn Fritzell och det här är faktiskt Gunnar Bjuggren.

Nuvarande och tidigare utbildningsledare, vid 30-årsjubileet 1994

Högskolesekreterarna Margit Håkansson, Lund, Eva Lundgren, Göteborg och Birgitta Lindberg, Stockholm 1994

Det här är sekreterarna som var med vid det mötet som nu var 1994. Sekreterarna har ju också varit otroligt viktiga för våra utbildningar, de har ju varit kittet. Vi har ju haft tur att få väldigt bra högskolesekreterare, som har hållit ihop, vi har haft bra lärare, vi har haft bra handledare, vi har i Lund haft en fantastisk relation till den foniatriska kliniken, som har stöttat oss. Vi har inte upplevt revirstrid mellan foniatri och logopedi annat när det har gällt konkreta patienter, där vi har börjat diskutera vem som ska göra vad och vem så, men vi har varit väldigt stöttade. Men jag skulle vilja säga att Lunda utbildningen har präglats väldigt mycket av lärare och fonetiker och i mindre utsträckning av foniatriner faktiskt. Och det är väl skillnaden – kanske. Sedan tror jag...

min sista bild, man måste alltid ha en bild av efterträdare.

Kristina Hansson och Birgitta Sahlén

De här två är faktiskt... om jag nu minns rätt, så är det våra två första disputerade i logopedi i Lund, därför att hela det gäng som fanns tidigare, de första 7 disputerade i fonetik blir befordrade sedan inom medicinsk fakultet. Det tycker jag är ganska viktigt

att man minns s.a.s. att det är fonetiker de första 10-15 åren, och det var väldigt roligt att det sedan blev disputerade i logopedi och att det sedan kom fler och fler. Därför var den där studieplanen så oerhört viktig att få igång för forskarutbildningen i logopedi. Det här är då Birgitta Sahlén, som numera är professor i logopedi, och så är det Kristina Hansson, som numera är chef för logopedutbildningen och som nu är docent. Birgitta Sahlén hade Anders Löfqvist som handledare och Kristina Hansson hade Ulrika Nettelblatt som handledare. Båda två är befordrade professorer med sin fonetikbakgrund. Så var det.

Göteborg och foniatri

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

När jag sitter och lyssnar här på Britta och Eva slår det mig vilka konsekvenser för språkläraryrket den nya logopedutbildningen måste ha fått. Det var många som under de första åren övergav sina planer på att bli språklärare och även avbröt sina utbildningar för att i stället bli logopeder. Jag höll själv på med en språkläraryrkesutbildning i Lund, när jag träffade en kurskamrat som sade att hon skulle bli logoped, och jag sade ”Vad är det?” Tio år senare var jag själv logoped och fann att jag därmed hade kunnat kombinera mitt stora intresse för medicin och språk.

*Ewa Vanhoenacker
Söderpalm*

Jag gick alltså första kursen i Lund. Jag minns mig inte själv på barrikaderna, men det kan möjligen ha berott på att jag i stort sett gick direkt från BB till uppropet, och det lilla barnet var kanske inte det enda men åtminstone det första som har blivit avhandelt helt i den takt som logopedutbildningens schema tillät. Egentligen hade jag varit med längre, för när den första kursen började i Stockholm 1964, då vikarierade jag för Bibi Bergendal Fex. Det fanns ju inga utbildade logopeder naturligtvis, men det fanns logopediska patienter och det fanns en foniatrisk avdelning, och där jobbade Bibi, och jag fick då gå in som vikarie. Min kompetens för det här vikariatet kan man verkligen ifrågasätta. Jag hade lic:at i barnspråk, så det kunde jag väl en del om,

men jag hade också röstpatienter, och vad jag hade där det var en fortsättningskurs hos Sven Smith. Först långt senare så förstod jag egentligen vad jag gjorde med patienterna, och framför allt varför. Jag fick handfast lära mig hur otroligt viktigt det är att man får en god teoretisk grund, som man sedan bygger vidare på. Låter självklart idag, men det var det inte då.

1972 var jag alltså färdig logoped. Jag ser att jag har en kurskamrat här, Gunilla Rejnö-Habte Selassie. Och vi tillhörde skaran riktigt bortskämda logopeder. Det var ett stort behov av oss och vi kunde i stort sett välja och vraka. Vi var nog inte så trevliga att ha att göra med. Jag vet att jag fick diktera mina anställningsvillkor själv. Jag arbetade på Allmänna Sjukhuset i Malmö, och där träffade jag min andra foniater Peter Kitzing, den första var naturligtvis Sören Fex på utbildningen och när jag dessförinnan vikarierade. Peter Kitzing hade, har förmodligen väldigt många fantastiska idéer och han blev pappa till en kreativ tjänstekonstruktion, som jag inte tror skulle gå hem någonstans idag. Jag fick ett lektorat på Lärarhögskolan, där utbildningen av talpedagoger skedde, med mycket samarbete med foniatriska avdelningen. Jag skötte en del administration där, men när det skulle undervisas, då plockades den logoped på talvårdsavdelningen, foniatriska avdelningen, som var bäst lämpad för just det området, åkte iväg till Lärarhögskolan och undervisade, och så gick jag in på sjukhuset och hade motsvarande patienttid. Jag tog inte över patienterna, men jag gjorde motsvarande tid. Win-win-situation säger vi idag.

På Lärarhögskolan lärde jag mig otroligt mycket om utbildningsadministration som jag hade mycket stor nytta av när utbildningen i Göteborg började 1980, som den tredje utbildningen i landet. Jag blev ombedd att komma dit och vara utbildningsansvarig. Jag kom 1981 och kursen hade börjat hösten 1980, så jag kom alltså till termin 2. Den här utbildningen var otroligt väl planerad. Det satt en arbetsgrupp under flera år tror jag, med representanter för medicin, fonetik, lingvistik och psykologi och logopeder från kliniken, bl.a. Gunilla Rejnö-Habte-Selassie och Harriet Stenkvist. I gruppen fanns också en medicinarstudent, som var oerhört aktiv och väldigt kreativ. Den här arbetsgruppen den leddes av min tredje foniater Rune Stenborg, med den äran verkligen. Jag var ju inte med i arbetsgruppen, men jag följde arbetet och kom till en del sammanträden. Hela gruppen

utbildades med seminarier och internat-kurser och studiebesök och hade alltså som uppgift att arbeta fram en kursplan. När jag så småningom kom blev jag full av beundran för denna kursplan, som var lite annorlunda upplagd än i Stockholm och Lund. Den var bland annat uppdelad i tre nivåer, så innehållet i varje liten kurs var specificerad med vad studenterna skulle kunna i detalj, vad de skulle ha kännedom om och vad de skulle vara orienterade om. Det var ju en otrolig hjälp för studenterna, men också för lärarna som skulle undervisa.

Rune Stenborg, utbildningsledare i Göteborg

1980 så togs 12 studenter in och till kurs 2, 1983, togs 24 studenter in. Sedan ökade man också så småningom till 28. Hur det ser ut idag vet jag faktiskt inte, men det kan vi kanske återkomma till. Utbildningen blev fyraårig 1992, och 2000 började man i Göteborg med årlig antagning.

Jag sade att utbildningen i Göteborg blev lite annorlunda. Jag tror att det delvis var den här medicinarens förtjänst att det blev en så väl genomarbetad kursplan. Men det fanns ju också en del andra faktorer som gjorde att utbildningen måste bli annorlunda, eftersom de lokala förhållandena var helt andra. I Göteborg blev logopedutbildningen den första utbildningen på medicinska fakulteten, som inte var läkarutbildning. Fakulteten var ovan vid en nykomling. Det var lite tufft, för man såg oss nog som ett sladdbarn och kanske inte alltid ett riktigt önskat sladdbarn. Sedan hade vi integreringen av alla ämnen. Vi hade inte någon uppdelning i preklinisk och klinisk del. Det har varit nödvändigt att ha det i Stockholm inte minst av geografiska skäl, där de olika institutionerna ligger långt från varandra. Göteborgs centrum är litet och man kunde ledigt gå från psykologi på morgonen till anatomi på eftermiddagen, eller vad det nu var. Men vi integrerade våldsamt kan man nog säga, och jag har någon gång liknat utbildningen vid en trasmatta, där inslagen representerar de olika ämnena och den var väldigt färggrann den här trasmattan, med smala, smala, smala inslag. Det blev plottrigt, så det tog några år innan vi hade gjort lite bredare inslag och därmed fick vi en mera överblickbar utbildning.

Ett annat skäl till att utbildningen såg annorlunda ut, det var att afasiologin inte låg på foniatriska utan på neurologiska kliniken. Där hade professor Tore Broman under 60-talet fortutbildat mestadels arbetsterapeuter till afasipedagoger. Den utbildningen var nerlagd, när logopedutbildningen kom, men det blev ju afasipedagogerna som blev logopedernas handledare. Afasipedagogerna var oerhört kunniga när det gällde arbete med afasipatienter, men de saknade ju den teoretiska grunden som logopedstudenterna själva hade. Successivt har det kommit fler och fler logopeder med afasiologi som specialitet, så sedan länge är handledningen helt skött av logopeder. Sedan har vi en annan skillnad. I Göteborg blev det en kursledare som inte var läkare, och dessutom kvinna. Jag vet inte vilket som ansågs vara det värsta handikappet på många håll i fakulteten.

Jag ska säga något om organisationen också. Vi blev tidigt en egen institution, Institutionen för logopedi och foniatri. På 90-talet skedde en sammanslagning av institutionerna på Sahlgrenska akademien, och vi blev en avdelning inom Institutionen för särskilda specialiteter. Numera ingår logopedin i Institutionen för neurovetenskap och fysiologi. Man kan väl säga att utbildningens innehåll gått mot en decentralisering på olika plan. Från början kom en utbildningsplan, alltså en utbildningsplan från UHÄ och den följdes då av lokal kursplan på de olika orterna. Numera fattas besluten helt lokalt och den senaste och helt nya utbildningsplanen har nu tagits av Sahlgrenska akademien. Den är alldeles färsk.

När vi började 1980, då var logopedutbildningen hela universitetets intresse, tack och lov. Det var inte bara medicinska fakultetens vingar som vilade över den. De var på många håll väldigt skeptiska, som jag kanske mer än antydde, men att tillhöra hela universitetet passade ju naturligtvis utbildningen i logopedi alldeles utmärkt, eftersom vi ju vilar med tre ben i medicin, samhällskunskap och humaniora, med alla medicinska ämnen, psykologi, lingvistik och fonetik. Vi hade ett oerhört stöd från universitetet som helhet. Så småningom så decentraliserades universitetet, och medicinska fakulteten fick hand om utbildningen helt och hållet, men då var vi sedan länge väldigt etablerade och problemen var mindre. Ansvaret för undervisningen i psykologi och fonetik/lingvistik låg naturligtvis kvar på resp. institution.

Nu idag så har Sahlgrenska akademien ett stort antal vårdutbildningar och det är inte på något sätt något konstigt längre, men vi var först och det är inte alltid så lätt att vara pionjär.

Eva Wigforss nämnde något jag gärna vill kommentera som gäller det fina samarbetet mellan landets olika logopedutbildningar – ett samarbete som väckte både uppskattning och kanske lite förundran inom andra ämnen. Det tycktes vara betydligt vanligare med konkurrens mellan ämnesinstitutioner än med den oerhört generösa samverkan som bl.a. visade sig vid våra årliga konferenser, där representanter för de olika logopedinstitutionerna deltog. Här diskuterades kursuppläggningar, praktikfrågor och lärarutbyten mm. Eftersom våra institutioner hade olika profiler – inte minst till följd av olika forskningsinriktningar – kunde vi också ”låna” föreläsare från varandra till grundutbildningen. Som exempel kan nämnas Stockholmsutbildningens speciella upplägg med barnobservationer, som Ulla Föhrer föreläste om också i Göteborg. Umeå bidrog så småningom med sin Telemedicin/logopedi och från Göteborg föreläste Lena Hartelius om dysartri på övriga utbildningar²⁵.

Språk och hjärna

Elisabeth Ahlsén

Jag får tacka så mycket för att blivit inbjuden till det här, vilket jag blev lite förvånad över först, men jag ska se vad jag kan bidra med. Jag var ju inte med från första början någonstans, men så småningom kom jag in i bilden lite grand. Jag var från början lågstadielärare och det tyckte jag i och för sig var trevligt, men det var delvis en födkrok för att kunna läsa vidare, och då visste man inte riktigt vad man skulle bli, om man skulle bli speciallärare kanske. Jag började jobba med barn med lässvårigheter och andra svårigheter, och det var väldigt intressant. Det var ju väldigt många konstiga profiler man stötte på, som man ville veta mer om. Så läste jag parallellt engelska och pedagogik och flyttade till Lund och tog lite tjänstledigt. I det sambandet så sökte jag in på logopedutbildningen, som jag hade läst om under många år och hört att det skulle komma, folk hade pratat om den, det verkade trevligt på många sätt, förena det här

med språk och lite medicinskt intresse som också kunde vara intressant. Då sökte jag in där och kom in, 1976-78 gick jag där. Elisabeth Lindström var min handledare kommer jag ihåg. Mina faddrar var de nämnda Barbro Bruce och Birgitta Sahlén. Det är många namn som kommer igen här i olika sammanhang. Däremot har jag inga kurskamrater här, tror jag, rätta mig om jag har fel. Jag tror att det kan ha att göra med att vår kurs var den första som blev lite större i Lund, det tyckte man var väldigt äventyrligt. Plötsligt skulle man ha 24 studenter och det kunde säkert gå, då fick man in allt möjligt folk, det kände man lite grand och vi var väl kanske lite olika, alltså det var en lite yvig kurs har jag en känsla av, och när vi hade 10-årsjubileum så var det bara hälften av oss som fortfarande jobbade som logoped. Det var nog ganska ovanligt tror jag, för jag tror att man vanligtvis stannade lite grand i det här med logopedi. Det kan kanske varit lite speciellt med den kursen.

Jag kom ju in och då var jag intresserad av barns läsning och barns tal och varför det var svårt, så det var mitt huvudintresse när jag kom in. Och barn var ju också ett fokus i utbildningen, man upplevde det som en stor och viktig diagnosgrupp. Och den andra stora var ju röst, även i Lund då, och det var ju mycket förknippat med ens identitet som logoped detta med röst, så det var självklart väldigt stort. Men så råkade jag på min första praktik hamna på det här med neuro och afasi och då fastnade jag för det, och det har jag hållit på med och håller fortfarande på med, därför att jag tyckte det var så fascinerande att försöka lista ut mer om det här med språk och hjärna och hur det fungerade. Då kan man säga så här, vi läste ju på lite olika håll i Lund, vi läste fonetiken i något som hette Fonetikvillan. Sedan fanns det en annan villa, där de hade allmän språkvetenskap, som låg i en helt annan del av Lund, och Björn Klingvall (sedermera foniater) som läste tillsammans med oss, han kom en dag och sade ”Jag har varit i den här andra villan och där har de verkligen kurser som vi skulle behöva på logopedutbildningen.” Man läste af Trampe & Viberg²⁶, transformationsgrammatik och sådana saker, och det var häftiga grejer. Jag sökte mig så småningom lite grand dit. Jag arbetade som logoped, som allmänlogoped, det var också något som var väldigt vanligt på den tiden att man var allmänlogoped, för de flesta var det fortfarande då. Men det var redan då så att man började fundera på

”Ska man inte specialisera sig mer, blir det inte mer specialiseringar allt eftersom, alla kan väl inte kunna allt?” Jag kände väldigt tydligt att det var vissa områden; röst och barn det var ju viktigt, afasi var viktigt och resten var inte lika viktigt för mig. Jag tror de flesta på min kurs kände så att det var vissa saker vi ville syssla med, vi kunde inte vara bra på allt riktigt. Så när jag så småningom hade jobbat ett tag och ville läsa vidare, så läste jag... jag blev doktorand faktiskt i logopedi i Lund, och samtidigt blev jag doktorand i allmän språkvetenskap i Göteborg. Så jag har hela tiden slitits mellan de här två kulturerna; medicinska och humanistiska väldigt mycket. Jag fick hålla på och fundera på var jag skulle fortsätta. Det var ganska så svårt, men jag kom fram till att, för de metoder jag ville använda och det här med att studera språk och komma djupare in på det, så passade det bättre att jag var på allmän språkvetenskap än logopedi. Men det var väldigt svårt, det kom inte alls med en gång kan jag säga. Men sedan blev det ju mer och mer så att jag växte in i det, så jag blev en språkvetare kanske mer än en logoped under åren. Det höll jag på med och disputerade 1985.

Jag flyttade alltså till Göteborg 1981, det var ungefär samtidigt som Ewa (Söderpalm), men jag var inte inblandad i logopedutbildningen, utan jag höll på med mitt doktorerande och jag arbetade lite timmar faktiskt på Talvårdsavdelningen, men i övrigt så arbetade jag också på Medicinsk rehab. Och där tycker jag en person man kan nämna som är Stina Linell, som var afasipedagog och en väldigt viktig afasipedagog under många år och som ju gjorde en väldigt stor välgärning för logopederna genom att själv som senior person söka in på logopedutbildningen och säga att här ska vi ha logopeder och så där. Jag vikarierade för henne delvis medan hon läste, och då kunde jag samtidigt samla data till min avhandling. Det var väldigt praktiskt.

Sedan så småningom... jag höll ju på med lingvistikkurser, för jag hade ju hållit på att det här med allmän språkvetenskap och en massa andra saker från lingvistik snarare än fonetik var också viktigt om man skulle hålla på med neuro, afasi och även barnspråk. Det var det som jag har sett som min viktigaste uppgift och det viktigaste jag hade att göra var att försöka i den här perioden av strimling kan man säga som pågick eller som kom gan-

ska snart; av de här blocken som kom, så blev det ett språkblock, och att vi faktiskt fick in en hel del kurser. Det fanns en hel del kurser i allmän språkvetenskap, vi hade barnspråkskurser och vi hade introduktionskurser och neurolingvistik. De två viktigaste för mig var ju neurolingvistik och kommunikationsanalys, där man faktiskt började titta på samtal i olika situationer och sådant. Så det jobbade jag mycket med att utveckla. Plus då att så småningom blev jag uppringd av Ulf Norsell, som var ordförande i... vad kan det ha hetat... Linjenämnd kanske det var. Och då hade ni två räknat ut att jag kanske kunde vara lektor där, tror jag, för han frågade om det.

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

Vi ägnade 20 år åt att försöka få över dig.

Elisabeth Ahlsén

Jo, jag vet att det tog en del... jag var väldigt, väldigt tveksam till detta...

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

Vi förstod det.

Elisabeth Ahlsén

Men så småningom blev det så i alla fall. Det var nog 1992-97 som jag var halvtids lektor i logopedi och lite ställföreträdande prefekt faktiskt när Ewa... hon var vanligtvis där, men när hon inte var där. Då fick jag ju mer kontakt med detta igen, och då var jag väldigt mycket inne på att arbeta med afasiblocket. För det var det här att vi hade en väldigt strimlad utbildning, så hur skulle sambandet mellan teori och praktik se ut och i de olika ämnena logopedi teori och praktik. Vi hade en grupp alla afasihandledarna och jag, så vi gjorde då afasiologi tillsammans, det var en fallstudiebaserad kurs. Det var väldigt spännande år. Det kändes väldigt mycket som "Aha, här bygger vi upp saker, och håller vi på med det här så blir det riktigt bra utbildning i afasiologi och neurolingvistik", det var ju också många som var intresserade av att syssla med det. Det fanns ett uppdämt behov kan man säga, så det kom så småningom rätt så många doktorander samtidigt, som jag hade på lingvistikinstitutionen men som var logopedier. Det var väldigt... ja man tänkte att det här kommer att bli grejer, vi kommer att bygga upp det här och det kommer att sprida sig,

så det kommer finnas fullt med afasilogopeder överallt, både på alla nivåer och på regionsjukhus och länsjukhus och vårdcentraler och allt möjligt. Riktigt så har det ju inte blivit, men... Jag var ju väldigt intresserad av kommunikation att hålla på att jobba med det, och det insåg man ganska snart att det var något som man ska jobba med länge och intensivt, och då måste det finnas en hel del pengar. Där är det då lite konflikt mellan vad man skulle kunna göra och vad man faktiskt kan göra i sjukvården. Så det där har kanske varit lite... ja svårt. Så småningom så blev det nog så att de här frågorna med hur strimlat det skulle vara med teori och praktik och hur mycket lingvistik man skulle kunna få in i det hela, var viktiga för mig. Och inom semantik också, för det fanns ju en koncentration på fonetik/fonologi/grammatik och det här med semantik och pragmatik var också viktigt. Då är det ju så... faktiskt hittade jag... jag har inte tittat så mycket i gamla handlingar, men i vår talspråksdatabas så finns det inspelade sammanträden av olika slag, och ett av dessa är planeringsgruppen inför det skulle öppnas en logopedutbildning. Där pratade man bland annat om att ”Ja, dom säger i Stockholm och i Lund att logopedutbildningen är som ett korvskinn, och man ska bara pressa in mer och mer i den och den kommer ju att spricka till slut, det går inte.” Jag kände verkligen det här korvskinn, att det finns ju inte plats för mer. Men samtidigt hade jag då väldigt positiv feedback; jag upplevde aldrig att det här var något sorts problem från Ewa och Ulf osv., utan alla var väldigt positiva och uppmuntrande, så det funkade ju ändå väldigt bra, trots att det var väldigt mycket korvskinn i det här.

Jag kan berätta också anekdotiskt från det jag kommer ihåg från den här inspelningen jag lyssnade på var ju också den här striden man fick ha för att få finnas s.a.s. i sjukvården. Man talade lokaler där ett tag ”Var ska vi vara?”, och då har man upptäckt att det är en klinik som ska stänga och flytta och ”det passade jättembra för oss, men de stänger då och det är flera månader innan utbildningen börjar”. Då är det en som säger ”Ja, man får väl sätta beväpnade vakter där.” Det var liksom lite typiskt för hur det var, hur svårt det var att få lokaler, få en plats i det här medicinska.

Ja, vad gjorde jag sedan? Jag höll på väldigt mycket med forskarutbildningen och så blev jag professor i neurolingvistik 1997 och då flyttade jag tillbaka på heltid till lingvistik, och den där

professuren stöddes av både medicin och lingvistik, men den blev placerad på lingvistik. Så jag ägnade mig väldigt mycket åt forskarutbildningen och tänkte att det här är ett sätt att dels påverka kurserna i grundutbildningen och sedan utbilda doktorander som kan fortsätta med det här och sprida den typen av saker som jag tycker var viktigt i det här. Så har det väl blivit, jag har en hel del doktorander som jobbar med logopedutbildning, så det tycker jag är väldigt trevligt.

Ja, vad kan man säga mer här? Nej, det har väl fortsatt på, jag sysslar inte så mycket med logopedutbildning, jag har någon doktorand kvar, men nu så sysslar jag inte så mycket med det längre. Men sådant som har varit viktigt för mig, det är att få in det här med språkvetenskap överhuvudtaget, semantik och pragmatik, kommunikation i verkliga livet. Multimodal kommunikation har jag sysslat mycket med, varit intresserad av vad man kallar för AKK, Alternativ och Kompletterande Kommunikation: vad kan man säga med bilder och vad kan man säga med gester. Så det är det jag håller på med nu att hålla på med bilder och gester och olika typer av representationer. Numera är det mest forskning.

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

Får jag göra en liten kommentar här. Det kan ju verka lite konstigt att vi talar om fonetik bara när det är så uppenbart att fonetik inte räcker för logopeders behov. Men i Lund i alla fall hette ämnet fonetik, och det innehöll mycket allmän lingvistik, men det ämnet fanns inte, det kom mycket, mycket senare. Jag disputerade 1979 på en afasiologisk avhandling i fonetik, men det var ju mycket lingvistik också. Det är viktigt att den där dubbelheten framgår, det är institutionsindelningen som gör att man hela tiden talar om fonetik. Sedan skulle jag vilja säga att det var ju en evig tur att du tog hand om så många studenter inom afasiologin, eftersom på kliniken var det lite bräckligt, men du fick ju väldigt många doktorander som var intresserade av det här området och gjorde en jättesats, och det är lite grand en tröst eftersom jag misslyckades med att få över dig helt.

Elisabeth Ahlsén

Ja, jag kan ju säga att jag minns ju mycket väl att jag läste en kurs i Lund på utbildningen som hette Fonetikens randområden, som Ewa hade, och det var logopedi, 5 poäng.

Att integrera flera ämnen – korvskinn eller trasmatta

Bob McAllister

Då är det jag då. Jag var inte med från början, utan jag kom till Sverige 1964 som turist första gången. Året därpå så var jag nere i Europa och läste tyska och franska, jag skulle också bli språklärare så småningom. Så läste jag den propedeutiska kursen i fonetik och fastnade där. Det blev så att när min första son föddes 1970 så blev det lite mer stadga i livet, så jag började läsa fonetik ordentligt där. Jag tänker som min historia, jag vet inte hur intressant det är.

Vad jag vill ta upp och det är korvskinet. Jag vill gärna veta vad ni anser om korvskinet. Alltså, när jag började med fonetik så var det väl så att logopedutbildningen det var en sorts självklarhet att man hade fonetik som förkunskap för logopedutbildningen, så man läste fonetik först. Det tyckte vi... så får Björn Hammarberg gärna komplettera, han var en av mina första lärare tillsammans med Britta också. Det var alltså en diskussion om hur man skulle göra med det där med fonetiken. Man skulle integrera, som man sade på den tiden, och det innebar att man skulle lägga upp tidsmässigt de här olika momenten i logopedutbildningen så att man inte skulle läsa fonetik och fonologi och lingvistik först, utan man skulle saxa de här, som sagt korvskinet, man skulle liksom strimla in andra saker samtidigt som man läste fonetik. Det var vi inte så glada för på institutionen för lingvistik. Till skillnad från Lund så var vi en väldigt liten institution faktiskt. Ni hade ju sådana kanoner som Eva Wigforss och Bertil Malmberg och sådana som hade hunnit rekrytera massa folk. Vi hade liksom tio studenter kanske i Stockholm, och ni kan tänka hur det var att säga till logopedutbildningen att ”Nej, vi ska inte göra som ni vill, utan vi gör som vi vill.” Och det var 30 studenter som kom från logopedutbildningen och sedan har vi våra egna tio. Det var lite knepigt och det var... om man ska säga genom hela min erfarenhet med logopedutbildning så var det en ständig diskussion om hur man skulle göra med det där. De tankarna som jag har haft hela tiden när jag har undervisat i logopedi, det är naturligtvis: Vad behöver en logoped kunna

när det gäller fonetik och fonologi och lingvistik för att göra sitt jobb? Det hänger väl väldigt mycket på mig att göra rätt analys av vad jobbet går ut på osv. Det kan jag säga hela tiden att jag har alltid... jag har ifrågasatt, det har varit ett tema, ett problem hela tiden om hur vi ska göra med den här, och jag betraktar fortfarande som grundläggande kunskaper i fonetisk teori och fonologisk teori, men också den praktiska s.a.s. hantverksmässiga delen av fonetiken, som går ut på att träna in, alltså att lyssna och analysera auditivt och transkribera och sådana där saker som man använder sig av kan jag tänka. Jag kan tänka mig också att det är oundgängligt verktyg för en logoped och för en fonetiker också naturligtvis. Det är de här två grejerna som måste in och jag tycker fortfarande att vi kunde ha gjort ett bättre jobb på det att träna logopedkandidaterna i detta, både det praktiska hantverksmässiga eller... och också den teoretiska delen, det man läste i böckerna och så där.

Men vad jag vill fråga er allihopa: ”Hur gick det med integreringen?” Vad tycker ni? Jag tycker så här själv, att det gick ju så där. Det var bra att vi kunde tillgodose det kravet från logopedutbildningen att det är för liten... det tyckte inte vi att de läste för lite i början där, utan vi tyckte att det där är heltidsstudier så de kan fylla upp sin tid med det. Det höll vi inte riktigt med om utan vi tyckte att det där är så pass viktigt så att man kan ägna sig åt det där och så kan det vara liksom en förkunskap till. Vad tycker ni själva? Har det gått bra det där med integreringen? Är korvskinet lagomt eller...? Jag vet inte, jag har tyckt hela tiden och tycker fortfarande, det är intressant att höra vad Björn säger om det, att den grundläggande lingvistiska utbildningen som innehåller fonetik och fonologi och grammatik och sådant, är ju en viktig del av logopedutbildningen och... ja, hur gick det med integreringen av det där frågar man sig, frågar jag. Jag vet inte vad du säger moderator om... du kan inte svara...

Daniel Normark

Nej, jag kan inte... Ska vi ta fram en mick.

Ellika Schalling

Ellika Schalling heter jag och jag jobbar mycket med logopedutbildning just nu på Karolinska institutet, och kan väl bara fylla i Bob att det här kvarstår som en utmaning och något som vi

också tänker på och jobbar med nu och har i fokus nu att korven måste skivas så att det blir en ökad integrering. Så det är mycket aktuellt och nästa vecka kommer jag att sitta och jobba i en arbetsgrupp kring det, och vi har också planerat för att träffas i december och prata om forskning inom logopedi och fonetik - lingvistik för att försöka på den vägen också hitta bättre sätt att samverka, vilket jag tror också skulle avspegla på ett positivt sätt i utbildningen om vi kan samverka även forskningsmässigt. Så vi försöker ta oss an det på lite olika fronter, men det är högaktuellt, alla fall i Stockholm. Jag vet inte om någon annan vill fylla på.

Eva Wigforss

Jag vill också gärna kommentera det. Problemet är när man har utbildningslinjer, det är ju att man cementerar, så nu har vi alltid haft så här, nu ska vi ha 40 poäng fonetik och sedan ska vi ha 20 poäng psykologi och sedan ska det vara 60 poäng logopedi. Då vi fick en unik chans det var när vi förlängde utbildningen 1991/92. Vi fick en chans för det var precis det här korvskinet; vi stoppade in och vi stoppade in och stoppade in, men vi hade svårt att ta ut. Så när vi fick den nya 4-åriga utbildningen så fick vi en chans att revidera och ta bort det här cementerade; först är det tre terminer och sedan är det tre terminer klinik. I Lund var ju vi väldigt inspirerade av Göteborgsutbildningen, vi var inspirerade av deras trasmatta. Det var väl bra att egentligen försöka integrera, och då hade vi faktiskt fonetiker med oss, och framför allt var vi inspirerade av det här med lingvistik, vi måste ha det tydligare för det råkade bli två ämnesinstitutioner då och då låg utbildningen på det som var Fonetikinstitutionen, men det kunde lika gärna ha legat på Allmän språkvetenskapsinstitutionen, som sedan blev Lingvistik. Det är så med att utbildningsprogram får gå för länge utan att någon får en chans att gå in och revidera i dem, och det var vår unika chans då tror jag för... ja det är snart 20 år sedan, att få lov att ändra; för då tog vi in lingvistik, vi bröt upp de här blocken klinik, preklirik, vi fick ju den förlängda utbildningen och så. Jag önskar att logopedutbildningen, om man nu ska se framåt, får en sådan chans igen kanske om ett par, tre år med t.ex. en förlängning av utbildningen eller något annat, så att ni som nu verkar inom detta får den där chansen att sätta er profil på det, för logopedutbildningen måste hela tiden förändras för det gör yrket.

Logopedin i Uppsala

Margareta Jennische

Jag heter Margareta Jennische och jag kommer från Uppsala och har varit med sedan 1971, då jag blev färdig logoped vid Karolinska institutet. Så har jag varit med och startat logopedutbildningen i Uppsala, men det är betydligt senare för den satte igång 2004. Men, jag har också ett ursprung i att man gick den där propedeutiska kursen i fonetik när man hade läst franska. Den var ju väldigt inspirerande, så jag fortsatte att läsa fonetik, och det fanns ju bara fonetik då, ingen lingvistik. Jag läste som det hette tre betyg i fonetik på den tiden, och var väldigt fonetikinspirerad när jag kom till logopedutbildningen på KI. Jag tror att jag till och med var lite besvärlig ibland med att fråga hur man kunde få ihop det där kring barnspråk och barnspråksutveckling och fonetik. Så problematiken har jag känt jättemycket måste jag säga, hela tiden egentligen. När man diskuterar utbildning, så hör man ofta det här, precis som du sade nu, ”Vi tänkte efter vad logopederna behövde”. Jag har också hört från logopedutbildningar att vi ”begär” av lingvistiken vad vi behöver. Det är inte så jag ser det, för det är ett perspektiv som liksom begränsar lingvistiken inom logopedin. Det är precis som att vi tror att vi kan vad vi behöver,... men vi vet ju inte vad som finns där utanför, om vi inte blir utsatta för det någon gång. Det hade jag med mig i tankarna när jag startade logopedutbildningen i Uppsala, dvs att vi skulle inte styra lingvistiken eller psykologin efter vad vi skulle behöva, för det trodde jag att vi skulle få ändå. Därför lades utbildningen upp med ganska stora baskurser i både lingvistik och fonetik under det första året. Vi styrde då inte innehållet utan hoppades att studenterna skulle få en bredd i lingvistik och fonetik, också genom att studenterna läste ämnena tillsammans med lingvistikstudenterna. Det såg jag som ett plus. Jag vill säga att det är inte alltid som utvecklingen går så som det var tänkt från början, men jag tror att det är vad man ska tillbaka till, att verkligen utsätta våra studenter för bredden i ämnet. Det är då man kan få inspiration av det man kan snappa upp och det är också då som lingvister kan bjuda vad som finns av utveckling inom sitt fält. Jag kanske återkommer sedan i andra sammanhang, men jag vill trycka på detta.

En annan sak som jag kom på just nu. I Uppsala har vi nu ett stort projekt som handlar om flerspråkighet och barnlogopedi. Idén kom från logopedin, men det är lingvistikerna som nu har pengarna. Det är i alla fall samarbete. Det är en logoped, en av våra tidigare studenter, som har blivit anställd på det projektet nu, och det handlar om barnspråksutveckling, dvs. språkutveckling hos barn som har turkiska som hemspråk men växer upp i Sverige, och motsvarande arabiska barn som har arabiska som modersmål men växer upp i Sverige. Det blir ju inte riktigt detsamma som turkisk barnspråksutveckling hos barn som växer upp i Turkiet. Det som jag skulle komma till i det här sammanhanget som jag tyckte var så tankeväckande och talande, det var vad den före detta studenten sa. Hon heter Sibylle Dillström, om ni känner henne. Hon jobbar i Stockholm, på en förskola. Hon sitter nu och läser lingvistiska artiklar om vad man vet om barnspråksutveckling för turkiska barn, vilket man tydligen vet en hel del om. Efter att ha suttit och läst... ja, jobbat i projektet i 14 dagar, så säger hon "Aha! Nu förstår jag varför våra turkiska barn säger sådana här saker.", ... utav att ha tagit del av turkiska barns språkutveckling, och det tror jag aldrig tagits upp om vi hade beställt av lingvister vad de ska tala om för oss. Tack!

Daniel Normark

Nu tänkte jag säga så här. När Britta och jag började planera det här så var det en sak hon varnade mig för och det var att det här handlar om talföra människor. Vi tar en paus men sedan har vi ytterligare två timmar att få berika varandra med.

Efter paus.

Hoppas ni har fått lite energi och så, lite kaffe och nyvaknande. Hoppas också samtalet där ute har inspirerat er och fått er att strukturera era tankar och reflektioner just idag, så att vi kan fortsätta de här resterande två timmar som vi har kvar eller det kanske blir lite kortare än två timmar, att kunna vidga blicken vad det här kunskapsfältet ändå är och vad det betyder och vad det har varit.

Olika lärosäten – likheter och skillnader i logopedutbildningen?

Daniel Normark

Jag tänkte börja med en fråga, och den frågan tänkte jag först ställa till er i panelen, men det är också en fråga lika mycket till er i auditoriet. Ni började med att beskriva tre stycken miljöer; det var Stockholm, det var Lund och det var Göteborg, och sedan finns det ytterligare tre miljöer som också har logopedutbildning. Det här blir ganska mycket fokus på utbildningen, men det är någonstans där som identiteten som logoped formas. Därför så tänkte jag ställa den enkla frågan och få er att lyfta fram de här skillnaderna, men också likheterna, styrkorna och svagheter mellan de här olika miljöerna, för det blir också en naturlig fråga även för resten av auditoriet som kanske kommer från några av de här andra platserna, till exempel Uppsala, att flika in och komma med reflektionerna från era miljöer. Så jag börjar med den frågan. Varsågod!

Britta Hammarberg

När jag tänker lite på Stockholmsutbildningen där med Karolinska institutet, jag tror att jag beskrev det i min presentation, att det var väldigt lyckat att Gunnar Bjuggren lade utbildningen vid en medicinsk fakultet, för då kom vi in i den världen och blev självklara kliniker. Det har inte varit så om man tittar internationellt på andra logopedutbildningar. Jag menar, det är inte något som skiljer oss åt, utan det är en gemensam faktor att vi kom vid en medicinsk fakultet, sedan självklart samarbete med humanistisk, filosofisk och vad de nu hette på den tiden samhällsvetenskaplig. Det har underlättat att vi kom in i sjukvården på ett ganska självklart sätt. Jag har pratat en del med Susanna Simberg, som är professor vid Åbo Akademi och har förestått logopedutbildningen där. Där har man en annan start med att utbildningen ligger vid en filosofisk eller humanistisk samhällsvetenskaplig fakultet. Jag har fått det intrycket att möjligtvis, i alla fall i det tidiga skedet av den utbildningen, så var det lite svårt att komma ut på klinikerna, för man visste inte riktigt hur de här ”talareapeuterna”, som beteckningen är där, fungerar.

Men det kanske Elisabeth Lindström, som har varit anställd på Åbo har en kommentar på. Men annars i Stockholm så var ju som jag beskrev här en av grundbultarna till en framgångsrik logopedutbildning också just Gunnar Fants institution på Tekniska högskolan, där vi är många som har fått våra forskarstudier förlagda. Det tror jag har varit en väldigt fin sak. Och möjligtvis kan man tycka att det blev väldigt röstbetonat på utbildningen, och så var barnmomentet den andra stora delen, det beror mycket på tongivande personer som finns med tidigt.

Ja, det var bara spontant.

Eva Wigforss

Om jag beskriver Lundamiljön. Jag tror den största styrkan och som har satt stor prägel på det, det är att vi har varit på den s.k. logopediska - foniatriska kliniken hela tiden. Där kan vi nog tacka att logopedutbildningen har haft s.k. ALF-avtal, dvs. vi har haft pengar för lokalhyra och för tjänster och för papper och allt möjligt via samma avtal som läkarutbildningen har haft. Så vi har hela tiden funnits mitt i läkarutbildningens centrum. Vi har alltså utbildat läkarstudenter i audiologi och också i foniatri och i öron näs och hals, och så har utbildningen funnits hela tiden i samma korridor, delat tjänsterum, delat personalrum, personalfester, så vi har haft ett otroligt tätt samarbete med klinik hela tiden från starten. Det är först i år med alla dessa sjukvårdsreformer, som man har, som man försöker splittra utbildningen från det här täta samarbetet. Vi är inte glada över Region Skånes sätt att agera, för de förstår inte vikten av personalintegration och det är inte bara den kliniska utbildningen vi har pratat om, vi har alla de tre kliniska ämnen, men fonetiker, psykologer, lingvister har ju alltid varit välkomna upp till den här fasta, stabila logopedinstitutionen, med mycket folk, anställda med relativt små men bra lokaler, där studenterna har kunnat gå tillsammans i samma lokaler, så vi har kunnat hålla samman studenter, personal och det har skapat miljön. När vi har internationella besökare, både utbildare och forskare, som kommer till Lund, så är de väldigt avundsjuka på denna miljö. Vi är på ett sjukhus och det är många som tycker "Ska vi verkligen vara på ett sjukhus?", men tack vare ALF-medlen så är vi där vi är. Det är viktigt.

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

Jag kan bara hålla med Britta och Eva att det har varit oerhört lyckosamt att vi har vuxit upp inom medicinsk fakultet. Det har varit vissa svårigheter, som jag ju var inne på, men det har varit väldigt betydelsefullt, och det här samarbetet foniatri-logopedi tror jag har varit oslagbart. Man ser ju vissa tendenser att det kanske förändras det här samarbete och vi får väl se vart det leder.

Sedan på Daniels direkta fråga, så kan jag ju säga att jag har haft förmånen att utvärdera de sex logopedutbildningarna i som det heter numera Högskoleverkets regi, och mitt intryck är att likheterna är mer påtagliga än skillnaderna. Det har ju funnits kanske en tendens, eller det kanske har varit frestande att färga grundutbildningarna efter den forskningsprofil som finns på de olika institutionerna och den är naturligtvis väldigt olika, men jag tror att krafterna som har kämpat mot det har vunnit. Grundutbildningen måste ju se likadan ut på alla utbildnings-orterna. Vi blir legitimerade och det får inte skilja sig så mycket åt. Sedan kan vägen dit vara lite olika på olika institutioner, men slutmålet ska förhoppningsvis bli detsamma.

Elisabeth Ahlsén

Det som jag säger är snarare en fråga än ett svar. Mitt intryck, när jag jobbade i Göteborg på logopedutbildningen, var kanske att det var mindre fokus på just de här klassiska diagnoserna barn och röst... det var mer spritt, man jobbade kanske lika med alla möjliga diagnoser på ett annat sätt än jag hade intrycket från min egen utbildning och från vad jag hade sett tidigare. Så det är en fråga. Är det så? Jag upplevde också att marknaden för anställda logopedier förändrades så att fler och fler jobbade t.ex. inom omsorg och habilitering osv., och det var inte alls så när jag gick på utbildningen, utan då jobbade väldigt många med röst just t.ex. Så det är en fråga mer om det är riktig upplevelse, tro, om det har fortsatt eftersom flera utbildningar har startat efter Göteborgsutbildningen, att det faktiskt ändrar sig lite grand vad man lägger för fokus på olika diagnoser och sådana delar. Det vet inte jag svaret på, det är bara en fråga.

Elisabeth Lindström

Elisabeth Lindström heter jag, jag är gammal lundensare och jag skulle säga... jag pratade just med Eva (Wigforss) om... innan

vi går in på något annat apropå att strimla ämnen och att hitta deras akademiska värde, att jag har ofta funderat över var logopedin kommer in som akademiskt ämne. Kan man läsa logopedi fristående egentligen och vad är det för någonting i så fall? Eva Wigforss och jag gick tillsammans på väldigt spännande forskningsseminarier i vetenskapsteori någon gång när det begav sig på 70-talet för Joachim Israel, och där gick också Lars Vilks från konstvetenskapen och folk från Teknis och alla möjliga ställen. Och vi skrev faktiskt ihop ett föredrag om logopedi ur ett dialektiskt perspektiv, som jag framförde i Edinburgh på IALP där, när kan det ha varit... 1986 någonting.

Eva Wigforss

-83.

Umeå och habilitering

Elisabeth Lindström

1983 till och med. Sedan kom jag så småningom till Umeå och var med om att starta logopedutbildningen där. Om vi ska titta på profiler så försökte väl jag just... jag hade ju snappat det här med habilitering, att det var väldigt stort och det fanns en bred tradition för habilitering i Umeå, och det fanns inte så mycket på de andra utbildningarna, så på något sätt så försökte vi dra det åt det hållet, men det har inte blivit så sedan utan det handlar ju om resurser hit och dit. Men visst kan man tänka så. Men precis som Ewa sade har jag varit med om utvärderingen av utbildningarna i Sverige i två omgångar faktiskt. Jag måste ju säga att de liknar varandra mer än vad de skiljer sig åt, även om det resursmässigt ser lite olika ut på olika ställen. När det kommer till Åbo Akademi, som jag är knuten till sedan några år tillbaka, så tillhör de psykologisk fakultet, och det samarbetet med psykologerna, det täta samarbetet, tycker jag har varit väldigt berikande för dem, för de har från början skolats i en grundlig vetenskaplig tradition, och fått ett vetenskapligt synsätt som gör dem väldigt bra på att forska, faktiskt.

Ellika Schalling

Då fyller jag på lite grand på frågan ”Men hur ser det ut nu, med vilka ämnen som tar mer eller mindre plats.” och där ändras

det ju och efterfrågas annat också av avnämarna, som det heter, så det är nog ganska annorlunda, och annorlunda fördelat än vad det var för bara några år sedan kring hur stort utrymme man ger olika ämnen.

Skulle också bara vilja plocka upp en tråd från förut. Vi pratade ju om att skiva korven på olika ledder, dvs. integrering och kanske professionsförankring och så. Det är en fråga som är viktig. En annan fråga som är viktig, där jag vill haka på vad Eva Wigforss sade om önskan om en förlängning, möjlighet att åter igen se över innehåll och omfattning. I det kommer ju också behovet av att ha fördjupning av de logopediska ämnena, för där är det också ett problem kan jag tycka, och jag är glad att vi har utrymme för fonetik, lingvistik och psykologi osv. Men, det gör att det är inte så väldigt mycket kvar, och logopedi har vuxit som ämne så mycket och det är så många nya områden som också har integrerats, inte minst dysfagi och läs- och skrivsvårighet, ja ni vet, så vi når aldrig fördjupning i logopedi tillfredsställande. Och med tanke på att ämnet logopedi också ska ha en akademisering tror jag också det är viktigt med förlängning av utbildningen, för det ger mer utrymme för logopedi på avancerad nivå att komma därhän.

Prioritering mellan ämneskompetenser

Gunilla Rejnö-Habte Selassie

Gunilla Rejnö-Habte Selassie heter jag. Jag gick första kursen i Lund tillsammans med Ewa och har lite minnen från det. Men jag tänkte kommentera lite grand kring din fråga om olika ämnens vikt. Jag har varit med också vid starten av utbildningen i Göteborg och varit klinisk handledare från början, och satt också med i en arbetsgrupp som förberedde den utbildningen, och då var det inte en arbetsgrupp enbart inom akademien, utan vi hade också en parallell sådan arbetsgrupp på foniatriska avdelningen, för vi var ju de som skulle ta hand om studenterna och handleda dem och kunna bibringa kunskaper rent praktiskt.

Från början i Göteborg så vet jag att vi diskuterade då vad vi hade för ämneskompetens som vi kunde lyfta fram, och då var

stamning ett sådant profilområde för Göteborg. Så småningom blev också dysartri det andra profilområdet, och det hängde lite grand ihop med att afasin inte låg på foniatriska avdelningen. Sedan hade på något sätt Stockholm lagt beslag på röst och Lund barn, som var de stora ämnena, så det blev lite våra profilområdena, så du har nog rätt i det där att det kändes lite splittrat. Samtidigt så blev jag den som fick huvudansvaret kliniskt för barnmomentet på utbildningen så småningom och de flesta remisserna kom på barnpatienter, och jag tyckte länge att det var lite jobbigt att det blev en sådan snedfördelning av intresse mot andra ämnesområden. Jag värnade naturligtvis om mitt område. Sedan när utbildningen skulle förlängas till fyraårig utbildning så fick jag i uppdrag att se över barnmomentet på utbildningen och gjorde då en översyn av kursmomenten och skickade även ut en enkät till alla tidigare studenter på programmet i Göteborg angående deras syn på barnmomentet. Vi frågade också om om-sorgs- och RH-biten. Då visade det sig att samtliga meddelade att man tyckte att man hade för lite av just det här, man tyckte att verkligheten var sådan att patienterna hade en mycket mer komplicerad problematik, man behövde mer av den. Det kom ju lite mer sådant sedan när vi förlängde utbildningen, lite mer profil åt det hållet, med en vidgad syn på barnlogopedi. Vi kan ju bara tänka tillbaka, som någon sade här, hur man såg på... jag tror det var Britta som sade, hur man såg på språkliga problem hos barn från början. Ämnet utvecklades enormt under de här åren och det krävdes ju att man stoppade in mer.

Sedan kan jag ju tycka att den här profileringen som har varit mellan olika utbildningsorter så småningom började luckras upp, och det tror jag har sin grund i att folk har doktorerat eller disputerat inom olika ämnesområden på många olika utbildningsorter. Profileringen är inte så tydlig där längre, så jag tror att man kan komma in som doktorand inom mitt område barnlogopedi på fler orter än Lund idag, och få en bra handledare till exempel. Och det gäller, tror jag, flera andra av våra logopediska ämnen s.a.s. Det har breddats genom forskningen så småningom.

Eva Wigfors

Jag ville kommentera det också. Det du tog upp det är ju viktigt att doktorsavhandlingar som har en ämnesinriktning i logopedi

kommer in i utbildningen och används, att de liksom inte är i en annan härad, som man säger på skånska. I Lund var det ju så att Ulrika Nettelblads avhandling i fonetik handlar ju om gravt språkförsenade barn och deras fonologiska utveckling och hur man skulle kunna behandla det. Den kom -83, och den tror jag blev oerhört viktig för oss på logopedutbildningen den avhandlingen, därför att där blev det ju ett fokus på den fonologiska utvecklingen hos barn. Några andra fonetikavhandlingar hade inte det klara kliniska fokus, men Ulrika hade fokuserat på de gravt språkförsenade barnen, och det var som jag upplevde det den första avhandling som satte avtryck i hur vi började diskutera behandlingsmetoder och hur vi skulle förhålla oss till den fonologiska utvecklingen som var grav eller inte grav osv., dvs. vi skulle kunna skikta det i lättare och svåra störningar och så. Jag tycker det är ett bra exempel att visa på att en avhandling faktiskt kan sätta ett ordentligt avtryck i ämnet. Min fråga är ju har alla logopediska avhandlingar kunnat få lov att göra det, för det betyder ju mycket för det här som Elisabeth tar upp; ämnesutvecklingen, att de här avhandlingarna faktiskt används i kliniken och i undervisning, för det gjorde hennes avhandling, den var viktig därför.

Annika Sääf-Rothoff

Annika Sääf-Rothoff heter jag, logoped sedan logopedkurs 8 på KI, är studierektor på Enheten för logopedi. Jag vill knyta an till det här med korvstopningen. Redan -91 när vi fick en fyra-årig utbildning, var man så glad att vi skulle få ett års förlängning för att kunna utöka tiden för studenten att mogna i professionellt förhållningssätt, och för att ge mer utrymme till läs- och skrivsvårigheter och habilitering. Det var de områdena som bl.a. var argumenten till förlängning av utbildningen. Men samtidigt så fick vi ju ett mycket större examensarbete, så egentligen blev det bara ett halvårs förlängning med tanke på den faktiska tid för de områden som vi ville utöka. Det är så lätt att säga att ”nu ska vi få en femårig utbildning och då kommer det säkert att bli bättre”. Jag tror att vi måste tänka om... vi kommer ständigt utöka innehållet och verksamhetsområden/ämnen utvecklas. Vi måste trycka mycket på det här med på vilket sätt vi ger studenter undervisning. Vi vill så gärna inom våra olika discipliner och verksamhetsområden ha si och så många föreläsningar mm. Vi måste

jobba med att lägga mer ansvar på studenterna tror jag. Det här med studentaktiverande metoder, att inte korvstoppa, att lita på att studenten kan lära sig själv. Så vi får nog tänka till vad gäller undervisningsformer och sätt för lärande och inte bara förlänga för att få rum med mer, då kommer vi fortsätta att stoppa korven tror jag. En balans mellan teori och verksamhetsförlagd utbildning är viktig. Se över innehåll och struktur.

Bredd eller specialisering

Bob McAllister

Jag undrar vad ni säger om en specialisering på något sätt. När jag först kom in i bilden med logopedutbildningen så var logopedin lite annorlunda, så har jag förstått att innan logopedutbildning så var det de som var intresserade av tal... det fanns olika aspekter bland folk, det fanns t.ex. medicinskt, jag vet inte är det Bjuggren som har gjort att logopedi är medicinskt nu. Jag menar, det fanns en grupp som tyckte att estetiska aspekten av tal och språk var det viktiga, alltså det var poeter och det var präster och det var väl lärare och... ja folk som talade som sitt yrke, som skådespelare, och då lärde man ut ett sätt att tala som har många villkor och så där, men det är alltså så ... det blir så brett att... det är lite konstigt tycker jag att bara ha medicinskt. Det är klart att det medicinska är naturligtvis det viktiga, men sedan finns det också den här tekniska delen som också är ett ben, ett viktigt ben i studier av tal och språk. Frågan är om man inte ska specialisera sig på något sätt.

Christina Samuelsson

Jag heter Christina Samuelsson och gick kurs 5 i Göteborg, men jobbar numera i Linköping. Men jag bara tänkte, jag gör inte anspråk på att kunna svara på din fråga Bob, men jag har suttit och tänkt på det här en stund om varför det blev... jag håller med om att det är jätteviktigt att det blev medicinsk fakultet, men det fanns ju saker och ting som hände före Gunnar Bjuggren. Nu nickar ju Britta, och det är flera här som också vet att jag har intresserat mig för Alfhild Tamm, som faktiskt var före Gunnar Bjuggren. Hon var ju läkare, hon var den här andra generationens kvinnliga läkare precis som Nanna Svartz, som på

den tiden... de var läkare, det fick de bli, men de fick inte ha jobb på sjukhus, de fick bara vara i andra förvaltningar såsom skolhälsovård eller sinnesslöanstalter. Alfhild Tamm skrev ju... hon startade polikliniken för talrubbingar redan 1914 i Stockholm, men inom skolhälsovården. Sedan skrev hon sin bok ”Talrubbingar och deras behandling”²⁷ 1916, och där är hon ju inte alls inne på det här med som kom efteråt sedan, att man såg det som ett problem som de fick för att de hade härmat någon eller så, utan har ju ett väldigt framsynt och tidigt medicinskt perspektiv på vad det här kunde vara. Hon var nere i Tyskland hos Lippman och de där som kallades för Sprachärzte och sådant. Men eftersom hon bara fick jobba i skolan så blev det ingen medicinsk behandling. Det var tydligt att hon såg de här sakerna som medicinska problem, men de skulle åtgärdas av lärare och i skolan, för det var ju där hon var verksam. Och så var hon ju kvinna också, så det var nog väldigt bra att Gunnar Bjuggren kom sedan och var man och läkare på sjukhus, annars hade det nog kanske inte blivit så.

Men hur det var med de som fanns i den mer estetiska sfären... för sedan var den här långa historien med skola, om det skulle vara pedagoger eller logoped, men det är en annan diskussion. Men hur det var med de som var i de estetiska delarna, det vet jag inte, men att det svängde tror jag var just... att det var medicinskt redan innan Gunnar Bjuggren, men det fanns inte riktigt möjligheterna, före honom, för det var inte tillåtet.

Elisabeth Ahlsén

Jag tänkte på den här frågan med specialisering och inte specialisering tycker jag är en väldigt intressant och viktig fråga, samtidigt som jag själv blev logoped för att man kunde göra många olika saker, så det var som att bli flera olika yrken. Tröttnar man på små barn så kan man liksom hoppa omkring och ha röstövningar på lärarhögskola eller teater. Det är ju så väldigt olika grejer och så kan man vara på någon rehabilitering. Det är lite en fördel med yrket om man har det, kan man säga. Samtidigt kan jag se... och det är kanske mer en historisk fråga, att det var ju väldigt viktigt att vara allmänlogoped, och på något sätt på utbildningarna är det fortfarande väldigt viktigt att vara allmänlogoped. Men sedan vet inte jag hur många på fältet som är allmänlogoped, jag tror inte att det är så många som är det, och när slutade de med det s.a.s., och hur rimmar det med hur ut-

bildningarna är organiserade. Det jag själv kände väldigt mycket inom mina områden var att ska man bli tillräckligt bra för att verkligen förstå vad de här patienterna har för problem, då måste man vidareutbilda sig efter utbildningen, och jag tror att det är så inom många diagnoser. Jag vet att på något stadium här så skulle man inte längre ha praktik med alla diagnoser, och det tyckte jag var ”Oj då, vad hemskt!” Så jag undrar lite grand hur utvecklingen har gått och hur man resonerat om det sedan dess på de olika utbildningar, för specialisering hör jag inte speciellt om, och det är möjligt att det är ekonomiskt omöjligt och en massa sådana här saker. Samtidigt så kanske om man skulle titta på marknaden hur folk jobbar, kanske det är mer specialisering. Jag vet inte... Där har vi en som vet hur folk jobbar.

Per Östberg

Jag tror vi har en turordning med Kicki Mossberg, Margareta Jennische, Lena Hartelius, Ulrika Guldstrand. Kan det stämma?

Kicki Mossberg

Jag heter Kicki Mossberg och gick första utbildningen och jag kan bara berätta en liten anekdot. När jag var färdig 1965, fick Birgitta Johnsen och jag dela på en tjänst i Uppsala. Det fanns alltså inga logopedtjänster innan. Då blev vi uppkallade till professor Sjöberg, som var en verkligt stor figur i Uppsala, öronnäs- och hals-professor. Vi fick komma in och hälsa och nästan niga, och så frågade han så här ”Det var ju trevligt att det vill komma några damer och sitta här. Kan ni sjunga?” ”Nej”, sade Birgitta och jag. Och sedan var audiensen slut. Så jobbigt var det från början. Efter något år eller två var det en kommunpolitiker som fick afasi, då fick vi en tjänst till. Så det var ett fält som var helt grönt.

Margareta Jennische

Egentligen så skulle jag ha kommit in innan du började fråga om specialistutbildning, för jag är kvar på det där med miljö. Kan vi ta det lite emellan. Jag var glad att du initierade det med hur det var i Uppsala med dig (Kicki Mossberg) och Birgitta Johnsen som verkligen byggde upp en miljö där. Speciellt under 70- och 80-talet var där en verkligt stark klinisk miljö. Det nya då var de neurologiska aspekterna på språkstörningar överhuvudtaget. Då var det ju Alexander Luria som var den stora

och som alla studerade och som Birgitta var en av drivkrafterna att sprida information om. Om man nu går vidare till logopedutbildningen i Uppsala, så var det neuroperspektivet som blev miljön där. Birgitta Johnsen hade arbetat fram det och det gällde inte bara inom det som kallas ”neurologopedi”, vilket jag, inom parentes, protesterar lite emot, för jag tycker alltså att all logopedi är neurologopedi på något vis. I alla fall finns det neurologopedi oerhört mycket inom barn och habiliteringsverksamhet förstås, och det finns även inom röst en del. Men det var inte det jag skulle säga.

Då utbildningen i Uppsala skulle starta så måste man tala om, att Birgitta Johnsen var en av drivkrafterna tillsammans med Astrid Frylmark. Astrid Frylmark hade då blivit cheflogoped i Uppsala och Birgitta Johnsen hade gått vidare och blivit verksamhetschef inom Gästrikland, Gävleborgs län. Det var dessa två kliniskt verksamma logopeder, som såg behovet av logopedi utanför storstadsområdet. De upplevde att det inte fanns logopeder att få tag i, att tjänster drogs in, och om de utannonserades så fanns det inga sökande. Bristen på logopeder var ett problem. Det var då landstingen, de fem landstingen i Uppsala-regionen, gick ihop och skrev till Uppsala universitet... ja det var många steg där innan det kom till Uppsala universitet, men det behöver vi inte ta nu. Men i alla fall, det var landstingen, som initierade behovet av logopedutbildning vid Uppsala universitet, vilket i sig är lite intressant. Då sade landstingen så här: ”Om ni ordnar utbildningen, så står vi för den kliniska delen”. Det blev ett samarbetsprojekt där, apropå det du sade Eva Wigforss från Lund, att det fanns problematik mellan klinik och universitet så fanns det inte det just i Uppsala, och det var kanske tack vare Birgitta, som var en väldigt framsynt person. Hon ville att det verkligen skulle bli ett samarbetsprojekt som vi sedan realiserade. Birgitta Johnsen som jag sade, hon drev mycket de neurologiska aspekterna och därför kom också logopedutbildningen i Uppsala att ligga inom neurovetenskap, apropå miljö. Samarbetet med neurovetenskap har blivit väldigt positiv på alla de vis, ja, det har varit en väldigt, väldigt positiv uppslutning från universitets sida och inst. för neurovetenskaps sida att just föra fram de neurologiska aspekterna. Sedan hur det blir i framtiden, det hänger ihop med den forskning som man får och vill satsa på. Men de neurologiska aspekterna finns med i alla kurser, kan man säga. Det var lite om miljön där.

Logopedi i praktiken

Lena Hartelius

Nu är det prat om så mycket så man vet inte riktigt hur det som man har tänkt att säga passar in i det som folk just har sagt.

Lena Hartelius heter jag och hör till de som gick Kurs 11 i Stockholm och sedan Kurs 1 i Göteborg, och där anställdes jag 1983 och arbetar fortfarande. Det tyder ju på en viss oföretagsamhet kanske, men det är ju roligt att syssla med logopedutbildning, det vittnar vi väl om här allihopa idag.

Vad är det nu jag vill säga? Jo, inte så mycket om specialistutbildning faktiskt, utan jag vill säga någonting om det här med praktiken och att ha praktik på alla diagnoser, därför att det har vi hållit på att slita med i många år, och det var länge en given faktor att man skulle ha sett alla typer av patienter och man skulle ha praktik inom alla diagnoser. Men samtidigt är det så att det handlar ju mycket om hur man definierar i en diagnos och det blev ju ändå så att det fanns alltid studenter som inte såg alla patienter, därför de kom inte och det hanns inte med och så. Så i något skede så måste man ju ändå försöka vaska fram vad är det som är viktigt att studenterna får med sig i det här sammanhanget, är det just mötet med den specifika representanten för en viss diagnos eller är det patientmötet. Det har ju gått fram och tillbaka det där, men visst definierar vi inte praktikperioderna utifrån diagnos längre, utan det handlar om generiska kompetenser och patientmötet och så får man helt enkelt extrahera. Men nu närmar sig Per i kanten här, utan att jag har hunnit komma till det jag egentligen skulle säga.

Det är en sak som jag har undrat över hela tiden när jag har suttit här. Det är frågan: Är det verkligen så att vi är i sjukvården på ett självklart sätt? Och om vi inte är det, har det att göra med hur vi definierar vårt ämnesområde och har det att göra med hur vi bedriver vår utbildning? Det är min erfarenhet, och jag tror också att det är andra logopeders erfarenhet, även om jag har kopplat ihop mig med Göteborgs universitet hela tiden, så har jag ändå upplevt gång på gång, liksom många andra, att det är svårt att bli en naturlig del av sjukvården; det är svårt att passa in. Det är många gånger som man liksom ”Ja, ja och så logopeden också.” Alltså, det har varit någonting åtminstone i den miljön

jag har befunnit mig inom neurosjukvården, så har det inte varit självklart. Det blir lättare men det är inte självklart att logopederna är en naturlig del. När jag sitter och lyssnar på alla som pratar, då tänker jag på det här att det är så mycket som vi har gjort som handlar om att skydda särarten, och det är så mycket som vi har gjort som också handlar om att ta plats, och någonstans funderar jag ju på om det är så att det som vi har gjort för att odla vår egen särart har gjort det svårare för oss att passa in.

Ulrika Guldstrand

Hej, Ulrika Guldstrand heter jag, jag gick kurs 17 i Lund, det var den andra fyraåriga kursen i Lund. Det som präglade min studietid var det där med strimlingen av korven definitivt, för det var en utbildning som var nästan helt problembaserad, och det var väldigt roligt. En reflektion kring min utbildning.

En kommentar till det du sade nu sist Lena. Ja, jag tror absolut att vi i vårt vaktande av vår särart har påverkat hur vi nu finns i vården, eller inte finns där och hur självklara vi är eller inte självklara, som ofta är fallet. Vi har en tendens att hålla oss till varandra, medan team, pratas det väldigt mycket om, men om man ska vara en del av ett team så måste man nog faktiskt vara anställd och teamet finns och inte bara komma in som konsult t.ex., vilket väldigt ofta är situationen för just logopeden. Historiskt har det gjorts vissa yrkesmässiga val, delvis på grund av vår storlek, som har inneburit att t.ex. ett sådant begrepp som rehabilitering har kommit att definieras utan oss. Vi valde att inte följa med ut i kommunerna när ÄDEL-reformen togs 1991. Det har nu bitit oss i baken i ett antal år kan jag säga, därför vi är ingen naturlig del av rehabilitering, och det begreppet används nu på det sätt som det definierades i ÄDEL-reformen -91 överallt, och logopeden finns inte naturligt med. Det är arbetsterapeut och det är sjukgymnast, eller fysioterapeut, förlåt.

Vad gäller specialisering, som egentligen var det som jag skulle prata om lite nu, så är det här en fråga som har diskuterats i kåren sedan 1985, och det har lagts fram flera förslag och anledningen till att jag vet det är att jag är ordförande i Svenska Logopedförbundet just nu. På min vind står en låda med den historiken i gulnade papper. Sedan 80-talet har vi diskuterat hur vi ska specialisera oss. Det har kommit upp, det har varit jättefina

förslag, de har lagts i en byrålåda. Sedan efter några år kommit, arbetats med, lagts i en byrålåda – många gula papper. Nu, i januari i år så tog vi vid vårt senaste förbundsmöte beslutet att vi SKA införa en specialistordning, eller vi tog specialistordningen. Den har vi arbetat med flera år tillsammans med utbildningsordningarna, för att se till att just den möjligheten finns för logopederna, att gå vidare; en form av klinisk karriärväg, inte bara en akademisk, hoppas vi att det ska bli. Det finns i alla andra hälsomedicinska yrken sedan ganska många år tillbaka, vi är faktiskt de enda som inte har haft någon form, de andra har till och med hunnit genomarbota två gånger sedan de införde den. Om man kan se att det börjar finnas specialisttjänster i de andra yrkesgrupperna, och det börjar efterfrågas när det nu sker stora reformer inom vården, t.ex. Vårdval Stockholm, där efterfrågar man nu specialiserade logopederna. Så med lite tur så får vi dessutom en del ruljans på vår specialistutbildning, ganska snabbt. Så just specialisering är högaktuellt och viktigt och kommer att komma, men jag betvivlar att den kommer att handla om röst och estetik, snarare mer om patologi.

Per Östberg

Lite osäker på exakta turordningen här men Anita McAllister, varsågod!

Linköping, ämnes- och professionsintegration

Anita McAllister

Tack! Anita McAllister heter jag, jag utbildades på KI Kurs 14, sedan var jag med och startade logopedutbildning i Linköping, och jag tänkte börja med att reflektera lite grand om det. Jag sitter här bredvid en kollega som är kvar i Linköping, för jag har ju varit otrogen och flyttat tillbaka till KI, sedan drygt ett år tillbaka. Men en viktig anledning som är en kommentar och en reflektion av miljön som finns i Linköping, och en viktig anledning till att jag ville börja där, det var att man hade problembaserat lärande från dag 1, man hade ämnesintegration och man hade också professionsintegration. De här tre sakerna tyckte jag var

så fruktansvärt spännande, och jag måste säga att jag fortfarande gillar väldigt mycket av det där. Sedan kan man ha synpunkter på hur det genomförs osv., och det kan man alltid tänka, men jag tycker att det är så väldigt mycket som är positivt och en del av det som vi har pratat om här idag, knyter an till det på ett väldigt bra sätt, tycker jag.

En viktig anledning till att vi kanske inte är så självklara i världen, det är att andra yrkesföreträdare under sin utbildning inte fått syn på oss, därför att vi har liksom inte funnits och jobbat tillsammans med andra studenter, och det tror jag att det behöver vi göra. Vi behöver ha interprofessionellt lärande, där vi jobbar tillsammans med andra studenter under vår utbildning, därför att om det är så att vi ska jobba tillsammans när vi kommer ut så behöver vi faktiskt få träna på att göra det under vår utbildning, och få göra de där erfarenheterna. ”Men åh är det det här som du kan, och det här kan jag och hur kan vi synka våra kompetenser”. Och det är något som man börjar med i Linköping, inte första veckan som man gjorde när jag började, utan man börjar med det vecka 2 nu eller?

Christina Samuelsson

Ja, det är under förändring. I år är det vecka 2.

Anita McAllister

Och då går ju alla som startar på Hälsouniversitetet, som den medicinska fakulteten heter på Linköpings universitet. Sedan kommer de här professionsintegrerade utbildningsmomenten tillbaka under utbildningen, så att man kan tillföra ett professionsperspektiv så småningom, och det tror jag är väldigt viktigt.

Jag stannar där. Tack så mycket!

Per Östberg

Nu vet jag inte riktigt ordningsföljden men två personer har vinkat tror jag.

Helhetstänkandets dygder

Christel Widén

Jag heter Christel Widén och jag gick logopedutbildning 4 i Stockholm. På den tiden fanns det inte särskilt mycket litteratur, jag kände att jag verkligen saknade böcker att läsa. Men det som fanns... nu ska jag tala om någonting som är motsatsen till specialisering – jag tycker att specialisering är säkert en väldigt väldigt bra idé – helhetstänkande. Det fanns en miljö där av helhetstänkande och det är naturligtvis Gunnar Bjuggren, som var en fantastisk kliniker och som verkligen såg hela människan, hela patienten när han träffade hen, och det här förmedlade han till oss, naturligtvis genom våra handledare Britta Hammarberg, Eva Feuer, Erna Gustavsson. Inte minst i röstmomentet var på det viset att det blev ett helhetstänkande. Det viktiga var inte bara att se till så att rösten fungerade, utan ibland så märkte man att ”Men det hjälper ju inte, även om rösten fungerar, utan det är någonting annat”, att hela tiden vara beredd på ”Men vad handlar allting om egentligen?”, att se det här bredare perspektivet, det fick vi lära oss, och det är jag så väldigt glad och tacksam för. Det var fantastiskt.

Vi skulle berätta historier. Jag kan berätta en liten historia om Gunnar Bjuggrens helhetstänkande. När jag jobbade där i min ungdom så... jag fick återkommande huvudvärksattacker och det där var väldigt gåtfullt. Då sade han till mig ”Du är nog gravid?” ”Nej, inte vad jag vet”, sade jag. Och han var den första som diagnostiserade min första graviditet. Han såg hela människan. Tack!

Teaterhögskolans logoped

Eva Feuer

Jag heter Eva Feuer och är från första kursen. Varför jag inte var på den här bilden beror nog på att jag var i Gunnar Bjuggrens team sedan 1959, därför att jag hade ursprungligen tänkt bli gymnastikdirektör, för det skulle man bli på den tiden, för prinsessan Birgitta var ju där, det var nog inte min avsikt att härma henne men... Så när jag läste fonetik så kom jag i kontakt med

Gunnar Bjuggren och blev så otroligt intresserad av vad han hade visat, vilket gjorde att jag gick som en isbjörn i månader efter den här visningen på Sabbatsberg, och så vågade jag ringa och så frågade han vad jag hade gjort innan, för jag bad nämligen att få komma som auskultant. Då sade jag att jag hade varit ute som gymnastiklärare i två år, för det gjorde jag direkt efter studenten, och så hade jag läst fonetik och pedagogik. Han menade ursprungligen då att det gick inte att ta dit mig för att det är så usla lokaler, och det var det verkligen, för det var längst nere i källaren på Sabbatsberg. Det var bedrövligt. Men han blev dödstyst efter att jag hade sagt det här, och så tänkte jag ”Oh hjälp, har jag sagt något fel?” Så sade han ”Jaha, det här är de ämnen som jag ämnar ha i en talpedagogutbildning som är universitetsbetonad... Ja, välkommen då den 7 januari!” Så 7 januari 1959 så kom jag dit. Det var en presentation av mig.

Men i alla fall. Vad jag ville prata om var det här med specialisering, därför jag har ju varit borta från logopedin sedan 1976. Ja 1983 helt och hållet, men från 1976 har jag arbetat med teater, därför jag blev upp... nej det kan jag inte säga heller, men man raggade upp mig helt enkelt på sjukhuset när de såg hur jag arbetade med röster. Då ville de att jag skulle komma till Teaterhögskolan. Då tänkte jag på det både en och två gånger, för röst visste jag väl vad det var, för det var egentligen min specialitet på Huddinge, det var ju det jag hade undervisat i också. ”Men” tänkte jag ”Okej röst, men teater...” Men jag sade ja för jag är en sådan där som håller för näsan och hoppar när jag är som räddast. Och det var ju väldigt spännande. Jag blev erbjuden att stanna kvar. Jag tog tjänstledigt från Huddinge på viss tid och var på skolan en viss tid. När jag skulle bestämma mig för var jag skulle vara så gick inte det, utan då gick jag tillbaka till logopedin igen och var bara där för att känna vad det var fråga om. Men så till slut så bestämde jag mig för att hoppa av. Så från 1983 har jag jobbat med teater, först på Teaterhögskolan och sedan blev jag så småningom heltidsanställd på Dramaten, därifrån är jag pensionär, och nu jobbar jag på Stockholms Stadsteater. Nog snart ska jag väl sluta med det också.

Då kommer jag ju att tänka på det här med hur man skulle specialisera sig. Jag menar, logopedin har varit en väldigt bra grundstomme för mig även i mitt nuvarande yrke om man säger så. Jag

är logoped fortfarande men har det här som en specialitet. Nu hör det till saken att jag har ju varit på massor med kurser och jag har bott i London och jag har gjort en massa saker för att lära mig det jag håller på med nu. Så visst behöver man påbyggnad, men man måste ju hitta var man har sitt fantastiska intresse för att kunna ge det tid s.a.s. Och det tar lång tid att bli teaterpedagog alltså. Jag vet att jag pratade med Eva Ihre om det här, som också vikarierade för mig någon gång, och då gjorde vi en specialistutbildning, men den skulle ta väldigt tid, men ändå vill man hoppa av så kan man göra det från logopedin och ha väldigt fina grundkunskaper, inte minst med barn. Jag sysslade med barn väldigt många år i början, och det har man också väldigt god nytta av inom teatern, och även annat. Bli logoped och syssla med teater, men räkna med att det fordras lite extra också. Men, om det skulle ligga inom logopedin att man skulle specialistutbilda sig dessutom, det är jag väl tveksam om. Det är mitt vittnesmål idag i alla fall.

Konferenser och kontakter bland yrkesverksamma

Anette Lohmander

Jag heter Anette Lohmander och jag är numera verksam här i Stockholm på Karolinska institutet. Jag logopedutbildades också här, Kurs 12, 1982, och då hade jag läst all fonetik och allmän språkvetenskap i Göteborg först, så då behövde jag inte läsa det i någon större utsträckning i Stockholm, så den utbildningen blev bara två år för mig. Men i alla fall så har jag sedan varit verksam framför allt på Västkusten och ganska många år på Göteborgs universitet och sedan några år tillbaka i Stockholm igen. Under de senaste två, tre, fyra åren så har jag grunnat väldigt mycket på varför man inte får höra om eller läsa om logopediska interventioner eller personer som har olika erfarenheter av röst-, tal eller språkstörningar eller sväljningsstörningar för den skull. Varför läser man inte mer om detta i dagspressen eller i andra tidningar? Varför hör man inte folk prata mer om detta? Varför är vi inte fler? Då kan man tänka så här ”Jo, men vi utbildar inte så många.”, och det är ju absolut en sanning. Men, det är ju också så att den här iakttagelsen eller tanken har funnits under många år,

faktiskt ett par, tre decennier och det skulle varit ganska naturligt att vi ändå hade tagit några kliv ytterligare framåt, kan jag ju tycka, utifrån det som vi har hört den utomordentliga goda starten och de 50 åren som har gått sedan dess. Då skulle man kunna beskriva läget kanske i några glapp eller på något annat sätt, men jag och vi talade om det någon gång jag och Per (Östberg), om att glapp är någonting som ändå förekommer. Det finns tre olika glapp, åtminstone tänker jag. Det ena är att vi är för få, och det är ju ingen hemlighet, men vi är ju också för få därför att folk inte efterfrågar oss, därför att de inte känner till oss, så det blir en slags rundgång i det där, så det hänger ihop. Sedan finns det då det här glappet att det verkar finnas en otillräcklig uppdatering av kunskap inom vissa områden utan att peka ut eller tycka att folk gör ett dåligt jobb, men i alla fall så är det så, och det saknas kunskap om den kunskap som finns. Nu blir det kanske lite rörigt. Med detta vill jag ha sagt att jag tycker att man borde vara kvar inom hälso- och sjukvården t.ex. men även inom teatern eller andra ställen där man tycker att man hör hemma därför att man har en bra grundutbildning, och de som ägnar sig åt att utveckla utbildning men också ämnet, logopediämne, bör – och jag riktar mig till mig själv också väldigt starkt – ägna mycket tid och möda åt att föra ut ny kunskap så att man får ta del av den i samhället och också bland kollegor. Och det är inte så hemskt länge sedan vi fick en specifik arena, eller vad jag ska säga, för att ta till sig ny logopedisk kunskap: den nationella konferensen i logopedi. Vi har bara haft den i några få år, det har inte funnits något ställe dit man som yrkesverksam logoped har kunnat åka, om man inte har varit specialintresserad eller forskare och åkt till specialkonferenser. Vi har någonstans missat det under resans gång kan jag tycka, eller inte tagit vara på det tillräckligt mycket. Då tycker jag att vi å ena sidan borde anstränga oss för att de som är yrkesverksamma idag får utrymme och krav på sig att uppdatera sig, att certifiera sig eller hur man nu vill uttrycka det, att de som har ägnat sig åt ämnesutveckling ägnar tid åt att föra ut den nya kunskapen mycket bredare och att de som är befattningshavare eller i verksamheten tar vara på den kunskapen när de nyutbildade uppdaterade studenterna kommer ut. Tack!

Röstbehandling som hantverk

Jenny Iwarsson

Jag heter Jenny Iwarsson och jag gick Kurs 19 här på Karolinska, här i Stockholm. Idag jobbar jag på logopedutbildningen på Köpenhamns universitet, och det är med det perspektivet som jag har funderat rätt mycket på vad som har varit med och gjort att logopeder i Sverige har en sådan given ställning på många platser inom sjukvården och en ganska självklar status, om man får använda det ordet. Det har jag funderat mycket på. Det tror jag är bland annat det här med den medicinska fakulteten och legitimationen inte minst, fundamentet teoretiskt förankrat osv. Men jag skulle också vilja lyfta fram det med hantverket, själva hantverket, den här tysta kunskapen som hela tiden har funnits och som man har vårdat ganska ömt, men kanske delvis omedvetet. Idag är det ju otroligt frestande att vilseledas och tro att det är evidens som har gjort att t.ex. röstlogopeder har fått en helt annan roll i träningen av personer med röstproblem än t.ex. sångpedagoger och skådespelare. Men så är det ju inte, för på 90-talets början, när jag gick logopedutbildningen, så fanns det ju nästan ingen evidens för att det vi gjorde hade någon effekt, däremot så var man ändå väldigt bra på att, som du sade Lena Hartelius, särpräglade vår kår och det vi gjorde. Jag minns – här kommer en personlig anekdot – en av de första lektionerna hos Annika Sääf-Rothoff sade hon så här ”Ni som sjunger, ni ska glömma det ni kan, för det har ingenting med sång att göra.” Och där tänkte jag så här ”Det kan väl inte stämma att vi inte kan använda oss av vår sångutbildning.” Idag hör jag mig själv säga nästan samma sak som Annika sade till en del studenter som kommer från sångtraditionen. Så det har varit någonting med det här med att i det praktiska hantverket genom egenröstämnet, genom spegelväggar, alltså sådana här rent praktiska lösningar sätta denna tysta hantverkskunskap väldigt högt också, parallellt med forskning naturligtvis. Jag tänker att det i likhet med många andra hantverkare handlar om att man blir duktig på att bedöma ett material t.ex. Det måste möbelsnickare och andra vara väldigt bra på, inte bara grovt som någonting dåligt eller bra, utan kategorisera och analysera som vi gör i auditiv röstbedömning t.ex. Jag tror att vi i nutiden och i framtiden ska

vara bra på att komma ihåg det här med hantverket, det är ju en ganska fragil kunskap som framför allt har burits av en muntlig tradition. Under väldigt många år så var det här examensarbetet Rösthantverket, det var liksom det enda som fanns på skrift, och så gjorde jag, Eva Ihre och Christine Hultmark några försök, vi intervjuade Ninni Elliot, Birgitta Heyman och Eva Feuer, vi har skrivit ner från kassettband precis vad de sade, övningarnas bakgrund och fysiologiska tolkning och så. Men jag tycker det är så viktigt för att det här... om man tappar det där hantverket och bara nu när vi är bra på forskning och bra på att skaffa evidens genom stora randomiserade kontrollerade försök osv., det kan hända att vi tappar viktig kunskap. Till exempel finns det idag mycket lite evidens för att arbetet med andning och hållning och sådant överhuvudtaget har någon effekt, därför det har vi bara haft med i det här praktiska, men det är svårt att designa sådana studier, så det behöver vi bli bättre på.

Och så tänker jag på det du sade, Bob, om vi ska erkänna också fel och brister och kanske tillkortakommanden med det här med den medicinska fakulteten, så har vi väl möjligen tappat lite av det estetiska. Eva Feuer säger här att hon hoppade av som logoped och har varit borta från logopedin, men vi röstlogopeder har nog tvärtom varit så stolta och sagt genom åren att vi har ju en logoped anställd på Dramaten, så det beror lite på hur man ser det. Men helt klart har vi väl också tappat lite av det här med förebyggande röstterapi till logonomer bland annat, jag är inte säker på att det bara är negativt, för jag tror ju helt klart att vår medicinska placering övervägande har fördelar. Jag vet inte om Per Nygren också eventuellt vill säga någonting om det där med det estetiska.

Sammanfattningsvis ville jag betona vikten av att skydda och dokumentera hantverket i yrket.

Ewa Vanhoenacker Söderpalm

Det är så många spännande trådar som spinns här, så jag tänkte att jag skulle haka tag i några. För det första vill jag säga att det var jätteroligt att höra det här om specialisering, att det nu tycks ha åkt upp ur skrivbordslådan, efter att ha åkt ner så många gånger. Lycka till.

Sedan har jag en fråga till auditoriet, för jag och många med mig försökte genomföra en AT för logopeder, Allmäntjänstgöring, och jag vet inte, det verkar som vi alltid missade tajmingen. En gång var när den fyraåriga utbildningen skulle börja, och då var det definitivt inget intresse för det här, och jag tror fortfarande att det skulle vara alldeles utmärkt, eftersom ämnesstoffet, växer och korven är lika stoppad minst som den nästan alltid har varit, så att få en trygg termin eller vad det kan vara under en handledare tror jag fortfarande skulle vara väldigt bra. Jag undrar om det har hänt någonting där?

Det tredje jag skulle vilja ta upp. Jag sticker ut huvudet lite grand, men jag repade mod när Jenny Iwarsson talade, för det handlar om forskning. Forskningen vid Göteborgs universitet var väldigt trög i starten. För det första var institutionen pytteliten. I början bestod vi av sekreterare och mig själv och så småningom kom Lena Hartelius och Anette Lohmander. Vi fick forskarutbildning 1985 och jag tror att tio nu har disputerat på institutionen med stigande fart. Men jag minns att det var väldigt kärt i början med att få igång forskning i logopedi, delvis beroende på att när studenterna var färdiga, ville de ut och pröva vingarna, och inte stanna kvar och forska. Delvis berodde det på att det var oerhört svårt att få medel och kunna finansiera en forskarutbildning. Sedan har forskningen blomstrat, men ibland funderar jag på om det har blivit lite för tjustigt att forska så att det har tagit udden av det som är det logopediska hantverket – det är mer en fråga – den här balansen. Jag vill gärna höra vad auditoriet och panelen tycker om både nergrävda AT och det här med balansen. Tack!

Eva Wigfors

Jag tänkte inte kommentera precis det du sade där, Ewa, för jag tyckte det var något annat som jag hängde upp mig på.

Först, Jenny, hantverket är otroligt viktigt och det var det som lockade in mig i logopedi. Jag var fonetiker men hantverket var ju det intressanta, att få prova teorier, att få prova praktiskt hur det fungerar i verkligheten och hur man kunde påverka, att ha en teoretisk kunskap som kan omsättas och som kan användas.

Men det var inte därför jag bad att få ordet, utan det var Ewa som fick mig att börja reflektera på något helt annat, nämligen

att vi har ju vittnat här om hur vi har kommit från fonetiken och blivit intresserade av logopedi, som ämne och som hantverk. Nu börjar jag fundera lite grand på här – det har jag inte tänkt alls tidigare – vad har logopedi inspirerat studenter till att gå till andra områden. Dvs. kan vi tänka oss att ämnet logopedi i sig kan också ha en sådan kraft att den leder folk vidare till andra aktiviteter, för det vittnade ju Elisabeth Ahlsén om att det var ganska många som hoppade av och plötsligt gör något helt annat, och det stämmer. När jag nu sitter och funderar tillbaka, så är det ganska många som har jobbat med retorik t.ex. inom företagsvärlden, inom bankväsendet... ja, jag vet inte, alla möjliga ställen som logopeder har gått till. Och det är någonting som jag inte riktigt kan få syn på; hur många som har läst logopedi har av det inspirerats till att gå till någonting annat. Då tänker jag nästa tanke ”Har vi inte egentligen varit för instängda, är inte vårt ämne för instängt?” Man måste gå en logopedutbildning för att få lov att läsa detta fantastiska ämne logopedi, medan när vi tittar på fonetik kan vem som helst läsa det, vem som helst kan läsa arkeologi, vem som helst kan läsa psykologi osv., men logopedi det är en liten exklusiv grupp som kan få läsa detta och sedan välja något annat. Det kanske är något som man måste börja fundera på.

Margareta Jennische

Jag blir jätteinspirerad när du, Jenny, pratar om hantverket och det rör sig ju inte bara om rösthantverket, utan det rör sig ju lika mycket om hantverk inom alla de olika områdena. Som svar till dig, Anette, i alla fall en aspekt på det här. Varför jag tror att det inte kommer ut, det är för att... eller i alla fall en problematik ligger i de tjänster som vi får. Till exempel inom habilitering, är det nu så hemskt mycket folk som ska vara konsulter. Här kommer nytexaminerade logopeder och får de absolut minst attraktiva tjänsterna, nämligen att vara konsult inom habiliteringen och åka runt i en halv region och serva på något vis och träffa barn med stora, stora funktionsnedsättningar och så ska de kunna ge råd till de människor som jobbar kring barnen och känner barnen bäst. Jag hörde just om en sådan person häromdagen, en logoped när hon var ny så skulle hon vara konsult inom habiliteringen och resa runt och vara en dag här och en annan dag där och hade ungefär 200 barn hon skulle serva. Vad kan det

bli av sådana tjänster? Så tjänsternas utformning har betydelse. Det blir inte så att man efterfrågar logopedier i första hand eftersom de som jobbar kring barnen och som känner barnen de kan bättre än logopeden som kommer och hoppar in. Så jag tror att en problematik ligger i alla konsulttjänster, när man inte hör efterfrågan av logopedier ”Vi måste ha logopedier, vi måste få hjälp av dom”. Problemet är alltså att många tjänster innebär konsultverksamhet, och då blir det mera ”Ja, och så kommer logopeden då får vi höra vad den säger, ja, ja.” Det är svårt att vara konsult. Ska det finnas konsulttjänster så ska de bygga på tio års hantverkserfarenhet, så att man har någonting att komma med. Det var bara ett inslag i det.

Per Östberg

Anita McAllister har anmält, men dessförinnan Anette.

Anette Lohmander

Jag tänkte bara reflektera lite grand på Ewa S:s kommentar om forskning kontra hantverk, och jag tänker att det är ju inte antingen eller. Visserligen kan jag få en liten sån där tanke om att jag tror att på Karolinska sjukhuset så har logopederna den högsta andelen disputerade per yrkesgrupp, vilket ju är väldigt intressant. Då tycker jag att det är fortfarande en kvarstående fråga varför är då inte... vilket jag anser till skillnad från Jenny, varför är då detta inte mer efterfrågat och känt och självklart, för det är det kanske inom några områden, men inom väldigt många är det ju inte det därför att man känner inte till vad det här är för... vad man ska efterfråga s.a.s.; man känner inte till logopedisk kunskap. Jag tänker att vår utbildning, det som vi ställer till förfogande idag, är en bred, gedigen, translationell, akademisk grundutbildning med otroligt många olika möjliga kommande arbetsområden, som vi ska ta vara på. Och sedan är det klart att man behöver lägga till år och annan kunskapsuppdatering för att förkovra sig och bli specialist, oavsett om man vill jobba med estetik eller om man vill jobba som konsult eller var man nu vill vara någonstans. Så det tycker inte jag känns så konstigt kanske, men det är möjligt att vi behöver prata om det mer.

Och så skulle jag vilja säga en sak till när det gäller Eva Wigforss kommentar om logopedi som ämne, fristående kursämne. Jag håller helt med dig. Problemet är att vi inte har resurser. Vi har ju

inga lärare, vi har inte lärare så att vi kan ställa till förfogande ett större antal fristående kurser, utan jobbar och kämpar med att upprätthålla en fristående kursverksamhet på kanske en eller två eller möjligen tre om året för att tillgodose en viss uppdatering inom det egna yrket. Men att man dessutom skulle gå utanför det skulle krävas en helt annan resurs, skulle jag vilja säga.

Länge ett bristyrke, nu en internationaliserad profession

Ulrika Guldstrand

Jag har så många saker att kommentera, så det är knappt jag vet var jag ska börja.

Det ena är glappen som Anette var inne på. Ett av de glappen är att vi länge varit ett bristyrke, det gagnade inte oss. Det fanns tjänster i Sverige, t.ex. när jag gick ut 1998, som stod tomma år efter år, vilket innebär att en logoped i stort sett var ett andeväsen som svävade omkring någonstans men ingen visste vad det var. Nu står vi inför en arbetsmarknad som bedöms vara balanserad, dvs. det tar ett litet tag innan folk får jobb, och faktum är att det får de att söka jobb som de inte annars hade gjort, specialpedagogiska tjänster, andra tjänster i verksamheter där vi kanske aldrig hade varit annars. Och det slutar väldigt ofta med att även om det heter specialpedagog när man börjar, så förr eller senare så blir det en logopedtjänst. Förr eller senare har jag de här personerna i mejlbox som frågar ”Du måste jag föra journal på...? Hur gör jag det? Var får jag journalsystemet ifrån?” Och det är jätteroligt för det innebär ju att vi faktiskt tar plats. 80 % av vår kår jobbar i hälso- och sjukvård, det innebär att 20 % av vår kår jobbar någon annanstans. Det är faktiskt rätt så många ändå. Vi börjar närma oss... jag vet att vi har över 2000 utfärdade logopedlegitimationer i Sverige och killarna har spräckt 100-talet, bara det ni. Jag tror att vi närmar oss 1700 logopeders som faktiskt är yrkesverksamma, så man har sin legitimation tills man dör. Då blir det ändå så att 20 % börjar bli några stycken som jobbar någon annanstans och som har hittat de vägarna själv. Så ibland kan inte saker utvecklas genom att det tas beslut om saker, nej

man måste hittat sin egen väg och våga göra sina egna saker. Mitt eget jobb är ett sådant. Jag började år 2000 som kommunlogoped, konsultande bland annat, inte superglad över det, men idag 2014 så har vi stort sett 2,75 % logopedtjänst i en kommun med 23 000 invånare. Det är inte för att jag har varit tyst och snäll direkt, men jag har tydligtvis lyckats konsultera mig framåt. Så hellre konsultande än ingenting alls, för det blir ändå ett sätt att göra reklam för vårt yrke och tala om för andra vad vi kan. Men om man tror att vi kan överge hantverket så är det inte sant, eller att någon annan kan ta över. Jag pratar jättemycket med förskolelärare som får material från logopederna att sitta och jobba med, och så kommer de med någon bok och säger "Vad ska jag göra med den här?", för de har verkligen ingen aning om vad de ska göra med den, det ingår ingenting av det i deras utbildning, för det är vi som har hantverket. Jag har börjat säga till dem "Skicka tillbaka den till Lund och säg till att ni vill ha behandling" för det är inte pedagogerna, förskolelärarna speciellt som ska göra detta, det är vi. Jag får inte göra det för landstinget har ansvaret för det. Ja, men då får ju landstinget ta det ansvaret, och det har man väl inte alltid riktigt räckt till för, för någonstans så får vi inte riktigt kosta. Vi kämpar för att räcka till på institutionsnivå, vi kämpar för att räcka till på tjänstenivå. Ja, för att saker måste faktiskt ta tid och saker kräver faktiskt en viss tid för att gå att göra. Och det är väl en insikt arbetsgivarna måste komma till, som vi måste hjälpa dem med.

Sedan gällde det det här med den kliniska utvecklingen, eller att hålla sig à jour. Det ingår ju faktiskt som en del i vår legitimation, det ska vi göra. Problemet är hur man ska göra det, för det är precis som Anette sade, väldigt svårt att få tag i bra kurser för logopeder i Sverige och Nationell konferens i logopedi har definitivt gjort ett stort avtryck, det är jättebra. Det är svårt att ordna kursverksamhet för logopeder för att... ja, det gäller ju att folk får gå, för de kostar ju faktiskt pengar. Jag kan jämföra på min arbetsplats, psykologerna kan lätt få gå en utbildning för 10.000 spänn, men om jag kommer och säger att jag vill gå en för 2.5 så tycker de att det är jättekonstigt. Det tycker inte jag. Det finns inte jättestort utbud i Sverige, nej. Det hade varit bra om det var naturligare att åka utomland, men det är inte det. Det här diskuteras faktiskt rätt så återkommande i vårt europeiska samarbetsorgan CPEOL, där man i vissa länder har sådana här

CPD-points, eller credits, man får poäng för fortsatt professionsutveckling. I vissa länder börjar det bli så här halvt obligatoriskt. I vissa delar av USA är det det. Det diskuteras inom CPLOL vad vi tycker om det principiellt och hur man ska få till det, och hur ska man i så fall få till dem på så sätt att vi faktiskt kan dra nytta av kunskap i olika länder och ändå få in de där poängen. Det är ingen liten diskussion, och det som framkommer gång efter annan är ju att andra yrkesgrupper som läkarna har försökt med detta jättemycket och de har också väldigt svårt att få till det, men det är klart att det behövs.

Och när jag ändå nämner CPLOL så satt jag i det sammanhanget i en arbetsgrupp för bara några år sedan, där vi i en annan diskussion kom att diskutera att ingenstans, på någon del av vår hemsida – CPLOL:s hemsida²⁸ – eller i något dokument fanns det en definition av vad logopedi som vetenskapligt ämne faktiskt är. Det är inte mer än två veckor sedan ungefär jag satt och letade efter den definitionen på hemsidan, för jag var med och skrev den. Den är borttagen igen, vilket vi ju måste rätta till. Och då undrar jag vilken byrålåda hamnade den i. Men det är ju ett problem, vi har ingen definition, ordentlig definition av vårt vetenskapliga ämne, som är användbar, tillräckligt kort, tillräckligt slagfärdig för att förklara vad sjutton vi kan och gör, och det ska vi naturligtvis inte bara ha på svensk nivå, det ska vi naturligtvis ha internationellt, för vi ska faktiskt tala om ganska samma saker när vi pratar om logopedi. Så den måste ju upp igen. Det är jag som skriver dagordningen till nästa styrelsemöte i CPLOL så jag vet vad det ska stå på den.

En sak till: AT-tjänstgöring. Jag har varit ordförande sedan 2009. Den här frågan dyker upp med jämna mellanrum. Det ligger inga papper på min vind i någon låda om just det. Det är tydligtvis ingen som har skrivit några, för då hade de legat där i en fin kartong. Den dyker upp emellanåt och så seglar den upp ett tag och sedan landar den ganska platt. Det verkar som om det varje gång faller på Socialstyrelsen. Socialstyrelsen är massivt ointresserad av alla de hälsomedicinska yrkena, kan vi ju lugnt påstå. Specialisering för de hälsomedicinska yrkena vill de inte ta i med tång; det gäller inte bara oss, det gäller allihop. Kompetensbeskrivningar höll de på att skriva ett tag, det har de lagt ner för alla utom läkarna möjligen, det skrivs inga nya.

AT-tjänstgöring vet jag är en sådan här fråga som har diskuterats för de hälsomedicinska yrkena rent allmänt genom det som kallas AK-vård. Samma där, det är ingen som vill ta i det med tång på Socialstyrelsen, och då blir det svårt.

Akademisering av logopedi

Anita McAllister

Tack! Jag är inne på en annan tråd, och det är det här med akademisering av logopedi, därför att det blir en svårighet med sammanhållen utbildning som vi har nu, och det är att man kommer in på en professionsutbildning och den leder till en examen. När jag jobbade i Linköping så var det här någonting som vi diskuterade och vi tyckte att sätt att öppna upp för andra som kanske inte nödvändigtvis vill jobba som logopeder att också läsa logopediska ämnen, det var att avgå med kandidat efter tre år. Det är ju fortfarande så att Socialstyrelsen kräver att för att vi ska få gå ut och jobba som logopeder så måste vi ha en fyraårig utbildning. Hittills har dock endast två studenter från Linköping avgått med kandidatexamen, så det har ju inte varit någon strömhopp direkt. Men jag tycker också att det skulle kännas attraktivt om man inom några av de grundläggande logopediska kurserna kunde öppna upp och också låta andra som var generellt intresserade gå, därför att ofta så är det så att de här fristående kurserna har ganska höga krav för att få komma in och läsa dem. Så det var en reflektion kring det.

Sedan tänkte jag på det här med logopedi som ämne, som vetenskapligt ämne. Det är ju faktiskt så att i SBC:s och i EU:s förteckningar över forskningsområden, så finns inte logopedin med, utan där hamnar vi under "Övrigt", och det kan vi ju fundera på.

Eva Wigfors

Jag fick en ny fundering här på det du sade Anita. Kan det vara så att vi är tillbaka på ruta 1, dvs. den gamla modellen av utbildning där man läste allt möjligt och sedan gick man tre terminer och läste logopedi, och då blev man logoped. Bara som en slags kommentar. Kanske var det en bra utbildning? Men det var ju besvärligt för studenter, eftersom det var så trångt att komma

in på utbildningen, man ville ju ha en garant att man verkligen fick valuta, men det var ju ett system där man kunde komma in från många vägar till det här ämnet. Men jag vet inte, det var en öppen fråga.

Kicki Mossberg

Som jag sa tidigare gick jag den första logopedutbildningen. Jag kom till Uppsala och började praktisera direkt efter studenten, på förskolan för CP-barn, som låg på Slottsgränd i Uppsala. Där träffade jag Gunnel Thunell och vill komma tillbaka till det här med hantverket. Det var hon som inspirerade mig att bli logoped. Hon gick sedan utbildning nr 2 i Stockholm. Sedan blev ju hon en pionjär inom CP-behandling på Folke Bernadottehemmet och gjorde en fantastisk klinisk insats. Jag har väldigt fina minnen av henne. Hon är tyvärr nu avliden.

Sedan vill jag också kommentera det här med konsult. Afasivården var länge eftersatt i Stockholm. Från Danderyds sjukhus var vi konsulter på Lidingö sjukhus två tim/v, och då kunde de säga att "Vi har logoped." Vi skickades runt, hade några timmar här och några timmar där. Sedan var jag med i en grupp med foniatrer och logopeder. Vi fick fram fyra tjänster, två till Norrort och två till Söderort i Stockholm. Vi sade vi ska ha heltidstjänster nu så att vi kan visa vad vi gör. Det här var alltså precis i början på 80-talet. Då lade vi en heltid på Rehab på Danderyd, och då kom jag på att den tjänsten skulle jag vilja ha själv, och så började jag där. Överläkaren sade "Vad ska du göra? Du får väl sitta här och läsa böcker". Han förstod inte vad de skulle göra med en heltidlogoped. Så småningom blev ju vi en jätteskock logopeder på Danderyd. Jag jobbade sedan över 20 år på Rehab på Danderyd och så småningom med mycket svårt hjärnskadade patienter i teamarbete. Vi kunde med vår breda människosyn, som vi hade lärt oss från utbildningen se hela människan. Det var väldigt intressant och utvecklande. Jag har varit en praktiker och haft stor glädje av mitt arbete under många år.

Per Östberg

Nu ska vi se här, nu är det många händer. Christina Samuelsson och Ellika Schalling.

Christina Samuelsson

Jag tänkte bara kort som tillägg apropå ämnets akademisering, som jag också är för så klart. Det här med att man i Linköping kan avgå med kandidatexamen, men vi har faktiskt också möjligheten i Linköping, även om ingen än har utnyttjat den. Men, vi har ju ett integrerat mastersprogram analog med all den här integreringen som är Hälsouniversitetets signum, så har vi ett mastersprogram som är gemensamt för alla, som jag har lärt mig nu, hälsomedicinska utbildningar, det var ett trevligt ord tyckte jag. Det tar jag till mig. Där kan man komma in... Jag vet inte om du kommer ihåg det, vi hade en student som sökte, som faktiskt inte hade en grundutbildning i logopedi, utan hade läst fonetik, psykologi och lingvistik på Island... eller hon hade nog inte läst på Island, men hon var därifrån, som då faktiskt skulle ha varit tillåten att gå det integrerade mastersprogrammet och avgå med en masterexamen i logopedi från Linköping. Det betyder inte på något sätt att man får legitimation eller så, men det är ytterligare ett led i ämnets akademisering, tycker i alla fall jag, och så har vi resonerat i Linköping att man kan ha den möjligheten.

Ellika Schalling

Nu var det så många trådar så det är fråga om det går att hålla ihop vad det var jag tänkte säga. Men dels så vill jag bara stämma in i Ulrika Guldstrands yttrande om det här att det kanske möjligen är en arbetsmarknad i balans eller till och med inte så att man har jobb precis veckorna innan man tar examen, jag tror vi ska inte vara rädda för det och vi behöver bli många för att just nå till den punkten där arbetsmarknaden utvecklas också, att man går lite utanför och till andra områden, skolvärlden inte minst. Så låt oss inte rädas det utan satsa på att bli fler.

Sedan har jag bara en kommentar till Eva Wigforss som talade om "Ska vi tillbaks till att man går en kortare logopedidel?" Jag förstår din tanke men jag vill samtidigt också säga att det är ju en professionsutbildning nu och det finns ju så mycket som händer under de här åren med att man också i progression bygger upp utbildningen med alla dessa strimmor som vi arbetar med, den senaste är nu IPL-strimman (Interprofessionellt lärande), där vi just försöker lägga in hela tiden i progression att man jobbar i team på olika sätt och möter andra professioner under sin utbildning, vetenskapliga strimman där man från första terminen

ska bygga upp den kompetensen i sin professionsutbildning. Det finns ju många värden i det här att jobba i ett program också.

Sedan var den sista reflektionen, hantverket som det har pratats om. Det här kanske är jättesjälvklart men... jag tänker bara att det blir särskilt värdefullt med just hantverket när det är i kombination med den teoretiska underbyggnaden, det är då det verkligen är kraftfullt att man inte säger antingen eller utan det är kombinationen av hantverkskunnandet – vad det nu är – och den teoretiska underbyggnaden, men det kanske är självklart att alla tänker så.

Per Östberg

Katarina Rabe och Gunilla Henningsson får nu ordet.

Konsulter

Katarina Rabe

Jag gick utbildning nr 7 i Stockholm. Jag tänkte kommentera det här med konsulter. Jag jobbar rätt mycket i skolorna och framför allt i St Örjans språkklasser. Och jag blir alltid anställd som konsult först – jag har varit på olika skolor, där jag ska handleda personal. Då brukar jag säga ”Jag vill också ha åtminstone de allra svåraste eleverna i individuell behandling, därför att när jag ska svara på frågor om hur personalen ska hantera barnen, så finner jag ofta att frågorna är fel ställda. De har inte kunnat analysera vilka svårigheter som ligger under barnens kommunikationsstörningar. Det man kan sätta emot det här att man ska gå ut som konsult, framför allt som nyutexaminerad, är alltså att man måste få jobba med eleverna för att få en bild av deras svårigheter.

Jag har ju älskat mitt jobb och jag tycker att utbildningen var bra faktiskt. Jag jobbade mycket ihop med talpedagoger, jag tycker det är ett suveränt samarbete, men jag tycker att de har för lite teori i sin utbildning. När jag har jobbat ihop med dem ett par månader, då tycker de det också. Sedan kan ju många av dem mycket mer än jag om både praktisk och teoretisk pedagogik och om omhändertagande, men... ja, det är det jag har funnit.

Gunilla Henningsson

Jag heter Gunilla Henningsson och jag gick kurs nr 4, och har jobbat mycket som kliniker och forskare inom LKG och oralmotorik, men jag har också varit lärare/lektor på utbildningen på Karolinska institutet. Först en liten kommentar till dig, Britta, då vi pratade om gångna tider på utbildningen. Det var inte lätt att bli logoped ens i starten på logopedutbildningen och 1968 var det vissa rabalder här i Stockholm. Utbildningen skulle läggas om och akademiska betyg skulle inte längre vara inträdeskrav. Jag bl a protesterade genom inlägg i Stockholms universitets studenttidning *Gaudeamus*. Många hade läst både sju och åtta akademiska betyg (fonetik, allmän språkvetenskap och pedagogik), dvs ämnen som skulle leda just till logoped. Vi ville få chansen till ytterligare en logopedkurs enligt det gamla systemet, eftersom det bara fanns 16 platser att kämpa om. Vi som protesterade var väl inte helt välkomna på utbildningen, när vi väl kom in, men vi var lyckliga, åtminstone Christel Widén och jag (kursare). Och det blev en kurs till enligt det gamla systemet.

Jag minns också den tid, det är historia nu, när vi var ganska få logopedier och mycket utspridda på fältet. Vi ringde eller åkte till varandra, i mitt fall från Gävle till regionssjukhuset i Uppsala och så var det "XYZ- träffarna", på den tiden en logoped i varje län (vi var 3 kursare). Som nyexaminerad utan kollegor på plats fanns behov av att diskutera såväl teori som framför allt hantverk som "Vad gör vi i praktiken i vår behandling? Gör vi likadant, hur tänker vi"?

Under det första årtiondet inom logopedin höll vi ofta kurser för varandra med syfte att stärka det vi tränats i under utbildningen och att utvecklas vidare på gemensam grund och inte minst för att ha väldigt roligt tillsammans, vi kände ju varandra då vi var så få. Under årens lopp har ny kunskap, nya metoder influerat logopedarbetet framför allt på det teoretiska planet vilket har behövts. Behandling ska självklart vila på en teoretisk grund men en genomtänkt behandling måste också testas och tränas inom utbildningens ram för att senare kunna beforskas och vidareutvecklas på stabil grund. Utbildningen idag har sin tyngd på det teoretiska området men hantverket, sättet på vilket vi behandlar, har fått mindre plats, vilket inte känns helt bra, då

det visat sig att vi ju är dåliga på att beskriva vad vi faktiskt gör. Logopedins hantverk får inte tappas bort.

Per Östberg

Ett sista inlägg. Det har varit en vinkning från Gunilla Rejnö här också.

Att bli synliga som profession

Gunilla Rejnö-Habte Selassie

Oj då, ska jag vara den som avslutar det hela. Det var betungande.

Jag tänker faktiskt komma med en liten anekdot... eller en liten upplysning om den första utbildningen i Lund, hur den startade. Ett tillägg till det som Eva Wigforss berättade om. Nu är jag inte kronologisk som man skulle vara här, när jag dyker tillbaka. Det var faktiskt så att förutom att det var strul med att få igång den här utbildningen, så när vi väl hade sökt in och fått vår plats fick vi inte börja utbildningen, därför att den första akademikerstrejken i Sverige utbröt precis då. Det var till och med hot om att utbildningen i det läget skulle läggas ner när akademikerstrejken bröt ut. Jag var väldigt nervös, jag hade sagt nej till en utbildningsplats i Stockholm som jag hade fått året innan, och gick och väntade på att få börja i Lund. Till slut blev det en utbildning där också. Det var ju tur.

Men jag tänkte säga någonting egentligen om det här med hur vi blir synliga som profession. Det är bara ett litet exempel från den verkligheten som jag kommer ifrån. I Göteborg fanns ju då den foniatriska avdelningen, som var en mottagning, där alla diagnoser togs om hand, det var så utbildningen startade och det var en sådan där allmän mottagning. Sedan bildades så småningom... nu minns jag inte årtalet, men omkring år 2000 någonting eller 1998 kanske det är, som den här utredningen pågick om att starta Sahlgrenska universitetssjukhuset, där man slog ihop alla sjukhusen i Göteborgsområdet. I samband med det organiserade man om sjukvården och flyttade runt enheter. Då fick vi logopedier välja vart vi ville vara anknutna, och då bildades en stor barnlogopedisk enhet, så all barnlogopedi, bortsett

från läpp, käk, gomspalt som fanns kvar på öron näs och halsdelen, flyttades till barnsjukhuset. I och med det så kan jag säga att det blev en explosion i antalet nya tjänster som kom, för vi fick plötsligen samarbetspartner i barnläkarna, som visste vilka behov våra barn hade och visste vad en logoped kunde bidra med, vilket man inte hade gjort i den här samlade logopediska verksamheten, som satt mera isolerad från de verksamheter som vi servade. Så det är kanske någonting att tänka på att integrering i verksamheterna är viktig för att vår kompetens ska bli synlig och att vi ska bli efterfrågade.

Daniel Normark

Tiden går fort när man har roligt och vi måste tyvärr avbryta det här. Men det här är inte fråga om ett avslutat kapitel, för vad som kommer hända nu är att den här filmen kommer att kunna skickas ut till er alla. Jag hoppas att ni har skrivit... jag vet att Britta skickade runt en närvarolista, för det är bra om ni är med där, för då kan vi också skicka ut texten när den transkriberas, för när det gäller vittnesseminarier... när vi gör färdigt den här texten, så är det viktigt att ni får materialet, man äger sin egen del, dvs. det ni själva har sagt får ni faktiskt gå in och redigera, men ni får inte redigera vad andra har sagt. Så enkelt är det. Om ni känner att ni... det var många som sade ”Men det var en sak till, men den har jag glömt.” När ni då läser den här texten så kommer ni att komma på vad det var ni tänkte på, det kan ni fylla i ett fotnotssystem så kommer vi kunna få 30 sidor till i fotnoter i det här ämnet. Det här var faktiskt ett av de få vittnesseminarierna som jag har hållit, där det känns som att ”Ja, vi har kommit till deadline tidsmässigt, men det känns inte som att vi är färdiga.”, så fortsatt gärna tänka de här tankarna, fortsatt gärna fundera på vad det var som har sporrat er i det här samtalet, och ta med det i kommunikation med varandra, i kommunikation via e-post och i den här texten som ni skriver efter det här.

Tack så jättemycket för att ni kom. Tack så jätte-jättemycket panelen och så får vi väl ge varandra en god applåd.

Applåder.

Biografier

Elisabeth Ahlsén, leg. logoped, lektor i logopedi 1992-1997, professor i neurolingvistik sedan 1997, vid Göteborgs universitet (GU). Studierektor för lingvistik (1986-1992), ledamot av utbildningskommitté för logopedutbildning vid GU (1986-2008), Stf prefekt logopedi (1992-1997).

Eva Feuer, logoped 1966 KI. Handledare i röst logopedutbildningen KI 1966-1976, förstelogoped Foniatriska kliniken, Huddinge sjukhus 1970-1976. Röstlärare Stockholms scenskola, sedermera Teaterhögskolan, 1976-1994, och Dramaten och Stockholms Stadsteater 1994-2005. Återanställd efter pensioneringen på Stockholms Stadsteater 2005-2015.

Ulrika Guldstrand, logopedexamen 1998, Lunds universitet. Logoped inom Region Skåne 1999-2004, Kommunlogoped i Staffanstorps från år 2000. Styrelseledamot i Svenska Logopedförbundet 2003-2009. Ordförande i Svenska Logopedförbundet (2009 -). General Secretary I CPOLO (2013-).

Britta Hammarberg, logoped 1966, Dr Med Sc 1986, docent i logopedi 1991, professor 1996 vid Karolinska Institutet. Utbildningsledare och enhetschef (1991-2008), professor em. (dec 2008 -).

Lena Hartelius, leg. logoped, docent i logopedi 2003, professor 2010. Ordförande i utbildningskommittén för audiologi

och logopedi 2009-2014, bitr sektonschef sektionen för hälsa och rehabilitering (2014 -).

Gunilla Henningsson, fil kand 1969, logopedexamen 1970, Dr Med Sc 1988, docent i logopedi 1994, Gävle sjukhus 1970-75, Huddinge sjukhus 1976 samt lektorat vid Institutionen/Enheten för logopedi, KI 1997-2012.

Jenny Iwarsson, logopedexamen 1993, med dr i logopedi 2001. Anställd vid Logopedkliniken, Karolinska Universitetssjukhuset Huddinge (1995-2002). Universitetslektor vid logopedutbildningarna Köpenhamns Universitet samt Syddansk Universitet i Odense. Medlem i Advisory Board of PanEuropean Voice Conference (2015-).

Margareta Jennische, logoped 1971, Tjänst Akademiska sjukhuset, Uppsala (1975-1999). Dr.Med. Vet. 1999. Cheflogoped Astrid Lindgrens Barnsjukhus (1999-2004). Lektor i logopedi, Uppsala Universitet (2004 - 2014). Docent 2013. Ordförande i Blissymbolics Development Secretariat (2000-2015).

Elisabeth Lindström, logoped, docent. Handledare och föreläsare vid logopedutbildningen vid Lunds Universitet 1977-1983. Utbildningsföreståndare, universitetslektor i logopedi vid Umeå Universitet 1997-2001. Gästlärare vid Åbo Akademi 2011-2013.

Anette Lohmander, leg logoped, sedan 2009 professor i logopedi vid Karolinska Institutet (KI), docent 2003 och professor 2007 vid Göteborgs universitet (GU). Programansvarig för Logopedprogrammet vid GU 2000-2008 och KI 2009.

Anita McAllister, leg. logoped, docent (2008), universitetslektor. Programansvarig för logopedprogrammet, Linköpings universitet (2003-2011), ordförande för programnämnd 4, audionom- och logopedprogrammet, KI (2013-2015).

Robert (Bob) McAllister, fil dr i fonetik 1977, docent, Stockholms Universitet. Läroboksförfattare (Talkkommunikation 1994).

Kicki Mossberg, logopedexamen kurs I. Tjänstgjort vid Akademiska sjukhuset, Uppsala (1966-1971), Landstinget i Västernorrland (1972-1975) och vid Stockholms Läns Landsting (1977-2006) med inriktning rehabilitering. Under tre år på 1980-talet handledare vid logopedutbildningen, Karolinska Institutet.

Katarina Rabe, fil. kand, logopedexamen 1974. Tjänstgjort främst inom Stockholms Läns Landsting på sjukhusens barn-, habiliterings- och öronmottagningar samt bedrivit privat verksamhet. Även logopediskt arbete på specialskolor. Pensionär sedan ett par år tillbaka.

Gunilla Rejnö-Habte Selassie, leg. logoped, med. dr. Sahlgrenska universitetssjukhuset, Göteborg:

Talvårdsavdelningen från 1977, Logopedimottagning barn och ungdom från 1998. Universitetslektor i barnlogopedi vid GU på deltid 2011-2012.

Christina Samuelsson, leg. logoped, sedan 2016 bitr. professor i logopedi vid Linköpings universitet, ledamot i medicinska fakultetens styrelse vid Linköpings universitet sedan 2013.

Ellika Schalling, leg logoped. Mastersexamen i logopedi, Boston University 1992 och doktorsexamen, Karolinska Institutet, KI, 2007. Arbetar som universitetslektor vid Enheten för logopedi, KI. Programdirektor för logopedprogrammet vid KI 2010-2015.

Annika Sääf-Rothoff, leg logoped 1976, lärare och universitetsadjunkt vid dåvarande institutionen för logopedi och foniatri, Karolinska Institutet. Studierektor 1998 - vt 2015. Ansvarig för utbildning på grundnivå och avancerad nivå (GUA), Institutionen för klinisk vetenskap, intervention och teknik (CLINTEC), KI, 2010-2015.

Ewa Vanhoenacker Söderpalm, logoped 1972, fil dr i fonetik 1979, Lunds univ, docent i logopedi 1987 och professor 1996, Göteborgs univ. Utbildningsansvarig på logopedutbildningen 1981-2000. President i The Int. Assoc. of Logopedics & Phoniatics 1998-2001.

Christel Widén, logopedexamen 1970. Handledare vid logopedutbildningen vid Karolinska Institutet (1975-1992) och cheflogoped

vid Huddinge sjukhus (1983-1990). Drivit konsultföretaget VOX Logopedgruppen AB fram till 2012.

Eva Wigforss, leg logoped, universitetslektor i logopedi vid medicinska fakulteten, Lunds universitet. Disputerad i fonetik 1979. Anställd vid institutionen för logopedi, foniatri och audiologi sedan 1981 och institutionens, senare avdelningens, chef åren 1992-2001 och 2006-2012. Universitetslektor emerita vid Institutionen för kliniska vetenskaper i Lund sedan 2012.

Per Östberg, leg. logoped, docent, universitetslektor. Programdirektor för logopedprogrammet, KI (2016).

Daniel Normark: fil. dr tekniksociologi (GU, 2007) forskare vid STS centrum, Uppsala universitet samt anknuten till Enheten för medicinens historia och kulturarv, KI sedan 2008. Forskar om förhandlingsplatser ("sites of negotiation") från väggkantsinteraktion och konsumentlogistik till organisationsledning och biomedicinska laboratoriepraktiker.

Personindex

- Abrahams Henrik - 35
 Ahlsén Elisabeth - 69, 73, 96, 105, 108, 11, 118, 124, 138
 Andersson Astrid - 32
 Andersson Karin - 98, 99
 Antoni Nils - 28
 Arneus Torsten - 23, 42
 Becker Kjerstin - 98, 99
 Bergendal-Fex Bibi - 95, 96, 101
 Bille Bo - 16
 Billing Lars - 16, 51
 Björling Peter - 96
 Bjuggren Gunnar - 7, 9, 13, 14, 15, 16, 17, 21, 23, 25, 46, 78, 79, 81, 85, 86, 88, 90, 100, 116, 123, 124, 131, 132
 Blom Åke - 30, 31, 40, 137
 Blomquist - 30
 Böhn - Karen Marie - 35
 Borell Eva - 98, 99
 Borg Bertil - 29
 Bratt Jan - 27, 28, 33, 37, 40, 41, 49, 50, 51, 52
 Breitholtz Ulla - 32
 Brewer D. - 54
 Briess Bertram - 54
 Broman Tore - 21, 58, 59, 60, 104
 Bruce Barbro - 95, 106
 Bruce Gösta - 90
 Byström Åke - 81
 Börjeson Aina - 23, 36, 37, 42, 51, 57
 Börjeson Mats - 51
 Chronander - 63
 Collins Dorothy - 46
 Cramér Harald - 46, 47, 60
 Curtis James - 55
 Dahlgren Inga - 49
 Dahlhoff Kjeld - 38
 Danell Karin - 50, 51, 52
 Dickson D. - 54
 Dillström Sibylle - 115
 Dravins Christina - 96
 Ekholm Lars - 93
 Elert Claes-Christian - 15, 81
 Elliot Ninni - 13, 16, 37, 57, 66, 82, 84, 85, 86, 136
 Enell - 44
 Engel Arthur - 23, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 50, 56, 58, 59, 60, 61, 63
 Engström Kerstin - 62, 64, 81
 Epstein A. G. - 35
 Fant Gunnar - 15, 21, 33, 34, 52, 56, 75, 79, 81, 82, 87, 90, 93, 99, 100, 102, 117, 131, 133, 138, 144
 Feuer Eva - 13, 14, 69, 77, 81, 86, 131, 136
 Fex Sören - 95, 96, 97, 99, 102
 Föhrer Ulla - 105
 Forchhammer Egil - 35
 Fritzell Björn - 16, 32, 40, 49, 59, 78, 87, 99
 Fröstedt I. - 50
 Frylmark Astrid - 126
 Gauffin Jan - 81
 Gjerdman Olof - 35
 Granath K-E - 31
 Grendin Gudrun - 25, 66
 Grunewald Karl - 50, 51
 Guldstrand Ulrika - 69, 125, 128, 140, 145
 Gustavsson (Hellström) Erna - 86, 131

- Haak Nils - 14
Hadding-Koch Kerstin - 81, 94, 96, 98
Håkansson Margit - 100
Hamberger Carl-Axel - 38, 40, 64, 65
Hammarberg Björn - 5, 111, 163
Hammarberg Britta - 5, 9, 10, 13, 69, 73, 77, 87, 91, 92, 116, 131
Hansson Kristina - 100, 101
Hartelius Lena - 69, 105, 125, 127, 135, 137
Henningsson Gunilla - 69, 87, 146, 147
Herlitz C. W. - 23, 24, 42, 44
Hertegård Stellan - 87
Heyman Birgitta - 136
Hohenzollern prinsessan Birgitta - 131
Holck Pernille - 96
Holinger Paul - 54
Holmberg - 35
Holmgren Gunnar - 29
Holmgren Lennart - 28, 29, 30, 60, 64
Huldt Inger - 78
Hultmark Christine - 136
Ihre Bengt - 63
Ihre Eva - 133, 136
Israel Joachim - 119
Iwarsson Jenny - 69, 84, 135, 137
Jakobson Roman - 78
Jennische Margareta - 69, 114, 125, 138
Johnsen Birgitta - 77, 125, 126
Junker Bengt - 30
Kallner Elvira - 32
Kitzing Peter - 102
Klingvall Björn - 99, 106
Kyling Folke - 41, 62, 68
Kågén Bertil - 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 33, 36, 42, 43, 80
Leandersson Rolf - 64, 66
Lindberg Birgitta - 100
Lindblad Per - 90
Lindestad Per-Åke - 87
Lindh T. - 48
Lindholm Hans - 66
Lindström Elisabeth - 69, 95, 99, 106, 117, 118, 119
Linell Stina - 107
Lippman - 124
Lohmander Anette - 69, 133, 137, 139
Lundborg Tore - 40, 41, 42
Lundgren Eva - 100
Lundström Karin - 50, 57
Luria Alexander - 125
Löfqvist Anders - 90, 93, 101
Löwbeer Hans - 63
McAllister Anita - 69, 129, 130, 139, 143
McAllister Bob - 69, 73, 95, 111, 123
Magnusson Eva - 94, 96
Malm Nils - 14, 30
Malmberg Bertil - 35, 61, 81, 89, 111
Marchel - 63
Martinson Harry - 85
Moore Paul - 53, 54, 56
Morley D. H. - 37, 55,
Mossberg Kicki - 69, 77, 125, 144
Mossige-Norheim Sissi - 86
Mårtensson Anders - 16
Mörling Märtha - 23
Mörner Marianne - 33, 34, 37
Naucér Kerstin - 94, 95, 96

- Nettelblatt Ulrika - 101, 122
 Nordlund Elsa-Britta - 33
 Norman Helmer - 56, 57
 Normark Daniel - 5, 10, 69, 73, 74, 78, 80, 112, 115, 116, 149
 Norsell Ulf - 108
 Nygren Cajs-Mari - 16, 35
 Nygren Hildur - 23, 30, 36, 42
 Nygren Per - 136
 Nylander Ernst - 30
 Nylén Olle - 26, 27, 30
 Nyman Ebbe - 63
 Ohlsson Ann-Christine - 95
 Ohlsson-Edlund Elly - 28, 44
 Pehrson Gösta - 31, 32, 38, 47, 48
 Rabe Katarina - 69, 146
 Rejnö H Selassie Gunilla - 69, 102, 120, 148
 Rexed Bror - 49, 60, 61, 62, 63, 65
 Ritchtnér Nils - 38, 40
 Risberg Arne - 81
 Rodhe - 42
 Romberg Wilhelm - 62, 63
 Rosén Göta - 43
 Rosén Nils - 43, 64
 Sahlén Birgitta - 95, 99, 100, 101, 106
 Salameh (Reustedt) Eva-Kristina - 95
 Samuelsson Christina - 69, 123, 130, 144, 145
 Sandström - 63
 Schalling Ellika - 69, 112, 119, 144, 145
 Severin Eric - 44
 Sheehan Joseph - 54
 Shuell Hildred - 53, 54
 Simberg Susanna - 116
 Sivert Maja - 45, 48, 63
 Sjöberg Arne - 125
 Skoog Torsten - 24, 26, 27, 28, 36, 49
 Smith Svend - 21, 33, 34, 35, 37, 38, 54, 86, 102
 Starr Clark - 48, 56
 Stenborg Rune - 86, 102, 103
 Stenkvist Harriet - 102
 Stensland-Junker Karin - 30
 Stjärnstedt - 63
 Ström Justus - 42, 44
 Sundberg Johan - 84, 87
 Sundberg Ulla - 84
 Svart Nanna - 78, 123
 Söderkvist Sven - 50
 Södersten Maria - 87
 Sääf-Rothoff Annika - 69, 122, 135
 Tallberg Ingmari - 88
 Tamm Alfhild - 123, 124
 Tapper - 47
 Thunell Gunnel - 144
 Tornefalk Gunnel - 95
 Tottie Malcolm - 56
 Uhlén Elisabeth - 88
 Vahlqvist Bo - 39
 Vanhoenacker Söderpalm Ewa - 69, 73, 101, 108, 110, 118, 136
 Vilks Lars - 119
 von Zweigbergk - 45, 48
 Wedenberg Erik - 29, 30, 31
 Wennström - 49
 Wepman Joseph - 53, 54, 58, 59
 Wersäll Jan - 16
 Wessman - 50, 52
 Westerlund Ingrid - 13, 16, 32, 57, 66, 82, 83, 84, 86,
 Westerlund Monica - 77, 86
 Widén Christel - 69, 131, 147

Wigforss Eva - 69, 73, 81, 88, 91,
92, 105, 111, 113, 117, 119, 120,
121, 126, 137, 139, 143, 145, 148

Öhgren Georg - 25

Öslöf Ruth - 34, 35

Östberg Per - 69, 73, 78, 125, 129,
130, 139, 144, 146, 148

Noter

1. Bjuggren, Gunnar, Vägen fram till logopedutbildningen 1950-1964. Handskriven rapport (delvis maskinskriven, 1989-09-24). Volym 3: Ämbetsverksutredningar som leder till logopedutbildning på Sabbatsberg m.m, Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol3). Utgör även kapitel 3 i föreliggande rapport.

2. Femtio år med logopedi i utveckling. Ett professionshistoriskt seminarium 23 sept, 2014. DVD. Videoproduktion. Informationsavd. vid Karolinska Institutets universitetsbibliotek, 171 77 Stockholm.

3. Hammarberg, Britta, ”Logopedutbildningens tillkomst och de första tio åren vid Stockholmsutbildningen”. I Logopedutbildningen i Sverige 25 år. Huddinge Sjukhus, Foniatriska avdelningen/HSO, Informationssekreteriatet; 1989: sid. 2-7.

4. Op cit not 1. samt Bjuggren, Gunnar, Av tillkallade experter verkställd utredning angående utbildning av pedagoger för verksamhet inom ämnesområdet ”röst- och talrubbingar” samt inom ”röst- och talvården”. Sid 1-50. Odaterat expertutlåtande på uppdrag av Socialstyrelsen, Medicinalstyrelsen och Skolöverstyrelsen i samverkan, 1956. Volym 3: Ämbetsverksutredningar som leder till logopedutbildning på Sabbatsberg m.m, Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol3).

5. Op cit not 3.

6. Bjuggren, Gunnar, & Fant, Gunnar, The nasal cavity structures. Speech Transmission Laboratories, Quarterly Progress and Status Report KTH 1964, 015, no:4, sid 3-7.

7. Lindström, Elisabeth, ”Logopedi i Sverige idag; med utblickar mot framtiden.” i red. Lena Hartelius, Ulrika Nettelbladt & Britta Hammarberg Logopedi. Studentlitteratur. 2008: sid. 521-527.

8. Klinisk talvård – ett handlingsprogram. Socialstyrelsen redovisar 1985:5. ISBN 91-38-08911-4.

9. Wedenberg, Erik, Bjuggren, Gunnar, & Barr, Bengt, ”A method to test the intelligibility of the speech of pre-school children with severe hearing impairment. A preliminary report” i Acta Oto-Laryngologica. Vol:43 (1954), supplement 110.

10. Bjuggren, Gunnar, volym 10: Dagboksanteckningar, Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol10).

11. Protokoll i Volym 3: Ämbetsverksutredningar som leder till logopedutbildning på Sabbatsberg m.m, Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol3).
12. Bjuggren, Gunnar, Talvård samt neurologisk långtidsrehabilitering och eftervård. (1962). Stockholm: Meddelanden från Kungl. Medicinalstyrelsen, nr. 104, 14 sidor. IBSN 99-0896574-3.
13. Bjuggren, Gunnar, Vördsam promemoria i Volym 4: VPM 1962/1963 via regeringen till dess utredningsman Bror Rexed. UKÄ och SÖ tillstyrker. Proposition och riksdagsbeslut. Studieplaner m.m. Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol4).
14. Op cit not 13.
15. Amerikaresan 8/11 1961- 15/3 1962. Volym 9: Studieresa till Amerika 1961-1962. Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol9).
16. Materialet finns sammanställt i Bjuggrens arkiv se Volym 7: SÖ:s utredning av Charlottendalsfrågan,1959-1964. Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol7).
17. Op cit not 15.
18. Materialet finns i Bjuggrens arkiv se Volym 6: SÖ och utbildningen av talpedagoger. Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol6).
19. Op vit not 18.
20. Malmberg, Bertil, Svensk fonetik i jämförande framställning. Gleerups. Lund, 1951.
21. Riksdagsbeslut 28 april 1964 i Volym 4:VPM 1962/1963 via regeringen till dess utredningsman Bror Rexed. UKÄ och SÖ tillstyrker. Proposition och riksdagsbeslut. Studieplaner m.m. Gunnar Bjuggrens Arkiv, Riksarkivet, Marieberg, Stockholm SE/RA/720346/1(vol4).
22. Huldt, Inger, Normark, Daniel & Norrving, Bengt, Från läkar-skola till medicinskt universitet: Karolinska institutets ledning 1953-2012, Karolinska institutet University Press, Stockholm, 2013.
23. Elliot, Ninni, Röstboken: tal-, röst- och sångövningar, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2009.

24. Under vittnesseminariet nämndes flera avhandlingar som på olika sätt bidragit till både logopedins ämnesutveckling och dess expansion av kunniga utövare. En förteckning av samtliga avhandlingar inom logopedi i Sverige finns redovisade på www.srat.se/globalassets/logopederna/dokument/profession/avhandlingar-171111.doc. Man kan även hitta avhandlingarna genom libris: libris.kb.se.

25. Internationalisering. Många internationella kontakter knöts givetvis i samband med våra olika forskningsprojekt. Men även inom grundutbildningen knöt vi tidigt kontakter. I samband med mina internationella uppdrag inom IALP (The International Association of Logopedics and Phoniatrics) från mitten av 80-talet fick vår institution en inbjudan att ingå i ett nätverk av logopedutbildningar inom EU. Vi deltog i olika projekt vilka syftade till bättre harmonisering av europeiska logopedutbildningar, som före Bolognaprojektets genomförande, kännetecknades av stor variation i kvalitet och genomförande. Vid olika logopedutbildningar i Europa ordnades konferenser i vilka studenter från projektets medlemsinstitutioner deltog och knöt kontakter, vilket ledde till att några av våra studenter gjorde examensarbete vid annat universitet.

26. Trampe, Peter af & Viberg, Åke, Allmän språk teori och grammatik: en introduktion, Gleerups. Lund, 1972.

27. Tamm, Alfhild, Talrubbingar och deras behandling: en handledning för lärare och föräldrar, Norstedt, Stockholm, 1916, om Alfhild Tamm läs exempelvis Fritzell, Björn, Alfhild Tamm: pionjär inom svensk foniatry och logopedi, Fören. för utgivande av Svensk medicin-historisk tidskrift, Stockholm, 2004.

28. CPLOL är en förkortning för Comité Permanent de Liaison des Orthophonistes-Logopèdes de l'UE (på franska) det vill säga, översatt till svenska, Samarbetsorganisationen för europeiska logopedförbund. Hemsida: <http://www.cplol.eu/>.

Hänvisningar till fotografier och illustrationer

Sid

13. Gunnar Bjuggren. Stockholmstidningen, foto: Percy Oscarsson, 1959.
15. Gunnar Bjuggren. Björn Fritzells diabilder, Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Institutet.
25. Gunnar Bjuggren. Privat.
33. Tuberkulospaviljongen Sabbatsbergs sjukhus. Medicinhistoriska museet, Stockholm.
33. Gunnar Fant och talmaskinen Ove 1. KTH, Taltransmissionslaboratoriet, 1953.
34. Svend Smith. Björn Fritzells diabilder, Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Institutet.
35. Bertil Malmberg. Författarporträtt i Läroboken Svensk Fonetik, Gleerups, 1955.
36. Aina Börjeson. B Fritzells presentation av svenska pionjärer inom foniatri-logopedi, Svensk Förening för Foniatri och Logopedi, SFFL årsmöte 1999.
43. Arthur Engel. Medicinalväsendet i Sverige 1813-1962. Red. Wolfram Kock. AB Nordiska Bokhandelns Förlag, sid 95, 1955.
46. Medd. från Kungl. Medicinalstyrelsen, Nr 104: Talvård samt Neurologisk långtidsrehabilitering och eftervård. AB Nord. Bokhandeln i distribution.
61. Svensk Fonetik, lärobok av Bertil Malmberg. Gleerups, 1955.
65. Logopedkurs 1, Sabbatsberg. Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. 1964.
73. Vittnesseminariet, panelen. Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. Foto: Björn Hammarberg, sept 2014.
78. Gunnar Bjuggren. Foto: Ove Axelsson, 1970.

80. Föreläsningssal B, Norrtullsg. 2. Skrift om Stockholms univ, Stockholms universitet 1878-1978. Red. Fredric Bedoire, Per Thullberg, 1978. Sid 113. Foto: Per Bergström.
81. Claes-Christian Elert. Festskrift till CC Elert, PHONUM 2, Dept Phonetics, Umeå univ. Dec 1993.
82. Gunnar Fant o talmaskinen Ove I. KTH, Taltransmissionslaboratoriet, 1953.
83. En av sammanbindningsgångarna, Sabbatsbergs sjukhus. Medicinhistoriska museet, Stockholm.
84. Ingrid Westerlund. Stockholmstidningen. Foto: Percy Oscarsson, 1959.
85. Ninni Elliot. Stockholmstidningen. Foto: Percy Oscarsson, 1959.
85. Harry Martinsons profetia. G Bjuggrens gästbok. Dec 1965.
86. Handledare logopedutbildningen, Sabbatsbergs sjukhus. Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. Foto: Ove Axelson, 1970.
86. "Skaparen och verket". Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. Teckning: Rune Stenborg, 1973.
87. Björn Fritzell. Författarporträtt i läroboken "Foniatri för medicinare", Almqvist & Wiksell, 1973.
87. Maria Södersten, Stellan Hertegård. HS foto, Huddinge universitetssjukhus. Foto: Staffan Larsson.
87. Per-Åke Lindestad, B Hammarberg. HS foto, Huddinge universitetssjukhus. Foto: Staffan Larsson.
88. "Bjuggren och Logopedia". Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. Teckning: Elisabeth Uhlén, 1989.
88. Eva Wigforss. Privat.
91. Tidningsurklipp. Eva Wigforss fotoalbum, 1970.
93. Anders Löfqvist. Privat. Eva Wigforss fotoalbum.
94. Logopedkurs 6. Lundautbildningens arkiv, 1977.

96. Sören Fex, Bibi Fex, utbildningsledare. Lundautbildningens arkiv.
98. Kjerstin Becker, Karin Andersson, Eva Borell. Privat. Eva Wigforss fotoalbum .
99. Utbildningsledare vid 3 lärosäten. Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. 1994.
100. Högskolesekreterare vid samma lärosäten. Stockholmsutbildningens arkiv, Karolinska Inst. 1994.
100. Kristina Hansson, Birgitta Sahlén. Privat. Eva Wigforss fotoalbum.
101. Ewa Vanhoenacker Söderpalm. Privat.
103. Rune Stenborg. Privat. Rune Stenborgs fotosamling, 1986.

Vägen till logopedin – skapandet av en profession

Logopedutbildningen firade sitt femtioårsjubileum 2014. Detta belystes i september 2014 i ett vittnesseminarium, där företrädare för de olika logopedutbildningarna i landet och yrkesverksamma, många av dem f.d. studenter vid logopedutbildningen, fick möjlighet att bidra med sina tankar och minnen från olika perioder av dessa femtio års logopedi.

Redan på 1950-talet hade öron-näsa-halsläkaren och foniatern Gunnar Bjuggren insett att talvården var mycket eftersatt, när han fick ta hand om barn med talrubbingar på Sabbatsbergs sjukhus i Stockholm. Även talvården för vuxna var mycket bristfällig. Gunnar Bjuggren insåg att vad som behövdes var en utbildning av personer som på en akademisk grund av fonetik, språkvetenskap, pedagogik/psykologi och medicinska ämnen och med riklig praktik i tal-, röst- och språkträning kunde ta sig an behandlingen av olika slag av språk-, tal- och röststörningar. Han började då planera och argumentera för en akademisk utbildning av logopeder. Hans minnesanteckningar från den ”kamp”, som han förde för att få igenom logopedutbildningen som en akademisk utbildning, ”Vägen fram till logopedutbildningen”, utgör ett kapitel i föreliggande bok. ”Vi måste kunna utvärdera metoderna och visa på effekten av vad vi gör. För det krävs gedigna teoretiska och kliniska kunskaper” skrev han bland annat. För detta behövde utbildningen ligga på universitetsnivå.

Hösten 1964 kunde de första studenterna antas till den nystartade försöksvisa logopedutbildningen vid Karolinska Institutet, som var den första i Sverige. Idag finns det sex utbildningar i landet och professionen omfattar cirka 2000 logopeder. Samtliga utbildningar fanns representerade vid seminariet.

Panel vid vittnesseminariet sept 2014: Elisabeth Ahlsén, professor, Lingvistik, Göteborgs universitet, Britta Hammarberg, professor em., Logopedi, Karolinska Institutet, Bob McAllister, docent, Fonetik, Stockholms universitet, Ewa Vanhonenacker Söderpalm, professor em., Logopedi, Göteborgs universitet och Eva Wigforss, universitetslektor, Logopedi, Lunds universitet.

Moderator: Daniel Normark, teknik- och vetenskapssociolog vid Enheten för medicinens historia och kulturarv, Karolinska Institutet. Introduktör: Per Östberg, docent, Logopedi, Karolinska Institutet.

Arrangörer: Enheten för medicinens historia och kulturarv och Enheten för logopedi, Karolinska Institutet.

**Karolinska
Institutet**